

POLITIE

2016

Jaarverantwoording politie

« waakzaam en dienstbaar »

Jaarverantwoording 2016

Inhoud

Voorwoord	7
Samenvatting	8

Jaarverslag

1	Strategie en (be)sturing	12
	Missie, visie en kernwaarden	16
	Kernwaarden	16
	Strategieontwikkeling	16
	(Be)sturing	17
	Bestuursgegevens	18
2	De Veiligheidsagenda 2015-2018	20
	Doelstellingen Veiligheidsagenda	25
	Ondermijning	25
	Cybercriminaliteit en digitaal opsporen	26
	Horizontale fraude	28
	Afpakken	28
	Zeden, kinderpornografie en kinderseksstoerisme	29
	High impact crime	31
3	Politie midden in de samenleving	34
	Diversiteit	38
	Gebiedsgebonden politie	40
	Inzet wijkagenten	40
	Versterken kwaliteit aangifteproces	41
	Versterken Mobiel Effectiever Op Straat	43
	Communicatie feiten en cijfers	44
4	Versterking politieoperatie	46
	Modernisering opsporing, toezicht, handhaving en dienstverlening	50
	Modernisering Wetboek van Strafvordering	51
	Ketensamenwerking	51
	Dienst Speciale Interventies en uitbreiding observatieteams	52
	Ontwikkeling Landelijke Meldkamerorganisatie	53
	Andere specifieke ontwikkelingen ter versterking van politiewerk	53
5	Bedrijfsvoering	54
	Personeelsbeleid	58
	Financieel beleid	64
	Informatievoorziening	69
	Materieelbeleid	71
	Huisvesting	72
	Veiligheid, integriteit en klachten	73
6	Risicomanagement	78

Iedere medewerker binnen de personele reorganisatie is in 2016 formeel geplaatst. Onmiskenbaar een wezenlijk keerpunt. Nu kan de organisatie focussen op de toekomst en verder bouwen aan één korps, dat in staat is en blijft om adequaat te reageren op de veranderende samenleving.

Voorwoord

Erik Akerboom
korpchef

Een vaste waarde voor de samenleving. Een anker dat de burger houvast biedt te midden van de onvoorspelbare stromingen die de huidige maatschappij typeren. Een vakkundige en betrouwbare partner voor iedereen die bijdraagt aan stabiliteit en veiligheid. Daar staat de politie voor. Dat streefden onze gedreven en betrokken politiemensen ook in 2016 na. Individueel en collectief. Deze Jaarverantwoording 2016 schetst in vogelvlucht hun dilemma's, maar vooral ook hun indrukwekkende prestaties. Waakzaam waar de politie het verschil kan maken. Dienstbaar aan iedereen die op ons rekt.

Het beeld dat de Veiligheidsmonitor 2016 schetst, stemt positief. De sociale samenhang verbeterde. In wijken namen (verkeers)overlast en de fysieke verloedering verder af. De bevolking voelde zich in toenemende mate veilig. Thuis en op straat. Het totale aantal delicten bleef gestaag dalen en burgers stapten minder vaak naar de politie, terwijl hun tevredenheid over ons functioneren substantieel groeide. Ook als het ging om aangifte, handhaving en beschikbaarheid. De statistieken op basis van politieregistraties bevestigen het beeld van de Veiligheidsmonitor 2016. Het zijn alles bijeen cijfers die motiveren om de stijgende lijn vast te houden.

Onze bijdrage aan veiligheid wierp dus beslist vruchten af. Toch zijn onze zorgen niet voorbij en staat de politie nog veel te doen. Wij kregen net als voorgaande jaren weliswaar steeds meer grip op alle structuurveranderingen en we sloten de woelige fase van de reorganisatie af. De werkdruk bleef echter onverminderd hoog. Onderbezetting, te weinig doorstroomkansen en een zorgwekkend ziekteverzuim waren hiervan zowel oorzaak als gevolg. We boekten progressie bij de

inrichting van het Politiediensten-centrum, maar onze bedrijfsvoering is nog onvoldoende stabiel om de grote hoeveelheid aan operationele taken op het gewenste niveau te ondersteunen. Een tekort aan personeel en specifieke competenties is daar debet aan.

Het is positief dat de Miljoenennota extra middelen bracht. Met deze nieuwe nullijn kan de politie waarmaken wat zij heeft afgesproken, al moeten we vooral vooruit blijven kijken. De permanent bewegende samenleving stelt de politie immers voor bijkomende uitdagingen en kosten. De financiële impuls stimuleerde tevens het verder op orde brengen van de basis, betere aansturing van de organisatie, het versterken van kennis en kunde en aandacht voor het welzijn van politiemensen.

De Begroting 2017-2021 bevat de bijdragen aan de politie in het kader van Voorjaarsnota en Miljoenennota, wat een financieel sluitend perspectief voor komend jaar oplevert. Wel blijft het zaak om scherp te zijn op de financiële gevolgen van nieuwe voornemens. Transparante besluitvorming hierover – in samenspraak met het gezag – is onverminderd geboden.

Vanzelfsprekend investeerde het korps volop in terrorismebestrijding. Daar gaf ook 2016 helaas genoeg aanleiding toe. De reactiesnelheid van antiterreureenheden scherpten we aan en wijkagenten hielden onverminderd de vinger aan de pols. Voeling met de samenleving voorkomt escalatie immers nog altijd bij uitstek. Wij besteedden extra aandacht aan handhaving van de rechtsorde in de zo dynamisch groeiende cyberwereld. Deze onontkoombare trend verandert het politiewerk fundamenteel en vraagt om een flexibele organisatie en eigentijdse toerusting.

Versteviging van onze dienstverlening kreeg eveneens veel tijd en energie. Belangrijk, want burgers die zich gehoord en begrepen voelen, zijn bereid om hun politie te steunen. Daarbij willen wij aansluiten bij de eisen en mogelijkheden van deze tijd – met oog voor digitale opties van de toekomst. Dat consumenten en deskundigen Politie.nl in 2016 opnieuw uitriepen tot Website van het Jaar ervaar ik als een bevestiging van onze keuzes en ambities.

De gang van zaken bij onze Centrale Ondernemingsraad kwam de politie op veel kritiek te staan. Ook op andere vlakken is ons regelmatig een spiegel voorgehouden. Wij luisterden nauwlettend naar alle discussies over onze organisatie en deden daar – waar zinvol en mogelijk – in het belang van de samenleving ons voordeel mee. Als de sterke arm met een uitgestoken hand nam de politie intensief deel aan het debat over een complex en voor ons wezenlijk vraagstuk als etnisch profileren. Als de integere, betrouwbare, moedige en verbindende politie die wij willen zijn. Van en voor iedereen. Elke dag opnieuw.

Wat de politie in 2016 voor de samenleving kon betekenen, dankt zij op de eerste plaats aan het vakmanschap en de gedrevenheid van zowel onze operationele als onze ondersteunende medewerkers. Ook de betrokkenheid en het vertrouwen van burgers, bedrijven, instanties en onze politiek-bestuurlijke relaties stelden ons daartoe in staat. Terugkijkend op 2016 zie ik 2017 vol vertrouwen tegemoet.

Samenvatting

Onderstaand een beknopte weergave van de cijfers over het jaar 2016; zowel op het gebied van de politieoperatie als de bedrijfsvoering. Duiding van deze cijfers is te lezen in de navolgende hoofdstukken.

Veiligheidsagenda

1369

Aangepakte criminele samenwerkingsverbanden

171

Verdachten cybercriminaliteit vervolgd door het OM

2780

Fraudeverdachten (fraude gericht tegen burgers en bedrijven) vervolgd door het OM

€ 402 mln

Crimineel vermogen afgepakt

876

Onderzoeken kinderpornografie

9,7%

Ophelderingspercentage woninginbraken

55,9%

Ophelderingspercentage overvallen

28,9%

Ophelderingspercentage straatroven

Dienstverlening en communicatie

1.958.438

Aantal meldingen van burgers

4.920.668

Aantal beantwoorde oproepen Regionale Servicecentra

2.840.673

Aantal beantwoorde 112-oproepen

1

Politie.nl eerste prijs beste website

1.829.325

Kijkcijfers populairste video YouTube; experiment met de roofvogels

185

Aantal keren inzet Mobile Media Lab

3125

Aantal wijkagenten

Bedrijfsvoering

50.747 / 8978

Personele sterkte: operationeel/niet-operationeel

19,5%

Instroom executieve medewerkers met migrantenachtergrond

68%/32%

Diversiteit (man-vrouw)

7%

Ziekteverzuim

5624

Geregistreerde incidenten tegen politieambtenaren

51.436

Aantal geplaatste medewerkers per 16 juni 2016 na personele reorganisatie

452

Aantal herplaatsingskandidaten per 31 december 2016 na personele reorganisatie

Informatie-voorziening

>700

Aantal politielocaties dat verbonden is door ICT-netwerk

9000

Aantal servers

15

Aantal rekencentra

29.215

Aantal uitgereikte smartphones met politieapplicaties

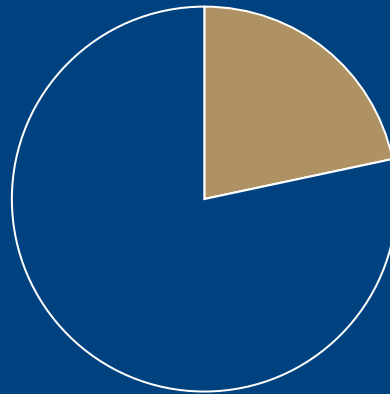
6,6

Tevredenheid medewerkers ICT-voorzieningen

Bedrijfsvoering Financieel/inkoop

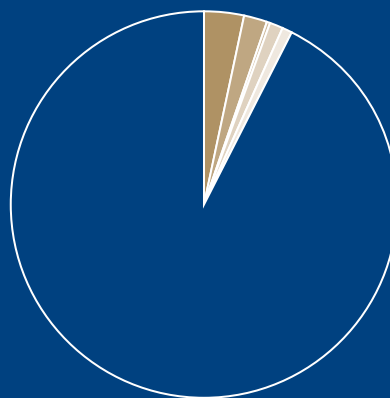
Exploitatie (x € 1 miljoen)

Onderverdeling exploitatiekosten

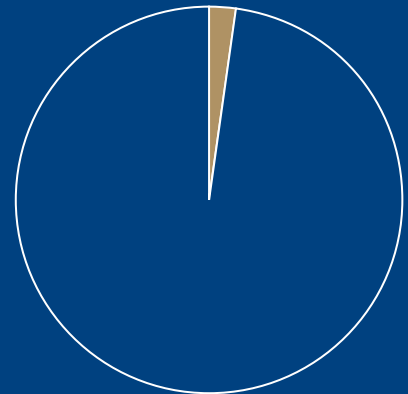
Personeel en opleiding	4201
Materieel	1154

Dekking exploitatiekosten

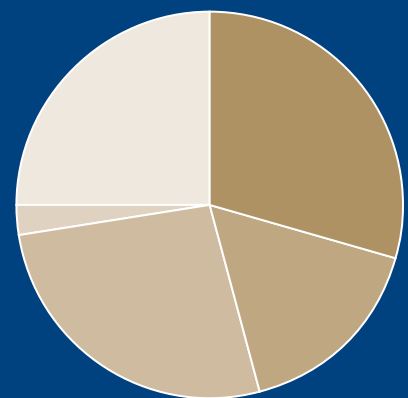
Algemene bijdragen V&J	4956
Bijzondere bijdragen V&J	178
Overige bijdragen V&J	100
Overige bijdragen	13
Bestemmingsreserve ICT	56
Algemene reserve	53

Specificatie personeel (x € 1 miljoen)

Personeel	4118
Opleiding en vorming	83

Specificatie materieel (x € 1 miljoen)

Huisvesting	341
Vervoer	191
Verbindingen en automatisering	307
Geweldmiddelen en uitrusting	29
Overige	286

Jaarverslag

1

Strategie en (be)sturing

De elf politie-eenheden, het Politiedienstencentrum en de korpsleiding vormden in 2016 samen de politieorganisatie. De inbedding van de Politieacademie in het politiebestedel startte op 1 januari 2017. Op de foto de politiechefs (of hun plaatsvervangers), de directeur van het Politiedienstencentrum, de leden van de korpsleiding en de directeur van de Politieacademie. De politiechefs van de eenheden Amsterdam en Den Haag ontbreken.

Strategie en (be)sturing

Dit hoofdstuk gaat in op de basis van de organisatie – zoals de missie, visie, strategie en strategieontwikkeling van het korps – en beschrijft vervolgens het kader waarbinnen de politie opereert: de gezagsverhoudingen, de sturing en de wettelijke grondslag daarvan.

Missie, visie en kernwaarden

Missie

De politie is ‘waakzaam en dienstbaar’ aan de waarden van de rechtsstaat. Deze missie vervult de politie door, afhankelijk van de situatie, gevraagd en ongevraagd te beschermen, te begrenzen of te bekrachtigen.

Bij het *beschermen* van mensen gaat het om hun leven, vrijheid en bezittingen. De politie grijpt in acute nood-situaties dwingend in, zonder aanzien des persoons. Waar anderen een stap terug doen, stappen politiemedewerkers naar voren en treden zij op, desnoods met geweld.

Bij *begrenzen* gaat het om het beperken en beëindigen van ongeoorloofd, al dan niet gewelddadig gedrag. Veiligheidsproblemen worden beheersbaar gemaakt of teruggebracht binnen aanvaardbare grenzen. Aan onwettig gedrag, ongeacht of het kleine overtredingen of zware misdrijven zijn, wordt paal en perk gesteld.

Bij *bekrachten* gaat het om de ondersteuning van gewenst gedrag en het creëren van structurele samenwerkingsverbanden die de veiligheid bevorderen. De politie treedt dan met raad en daad op als betrouwbare en vakkundige partner in initiatieven van burgers, overheid, instellingen en

bedrijven. De politie treedt op als eenheid en toont daadkracht waar en wanneer dat noodzakelijk is.

Visie

De politie wil haar missie bereiken door:

- vertrouwen te wekken door de wijze waarop zij resultaten bereikt;
- in elke situatie alert en slagvaardig op te treden;
- betrokken en daadkrachtig te helpen, de-escalerend te werken en waar nodig geweld te gebruiken;
- intensief samen te werken met burgers en partners vanuit betrokkenheid, informatie delen en wederkerigheid;
- te leren, te innoveren en te vertrouwen op haar professionals;
- één korps te zijn: van wijk tot wereld. Lokaal verankerd en (inter)nationaal verbonden.

Kernwaarden

De kernwaarden van de politie zijn integer, betrouwbaar, moedig en verbindend.

Strategieontwikkeling

De politie ronde in 2016 het vierde jaar van haar realisatiefase af. Er is hard gewerkt aan de verdere vorming van één korps. Volgens afspraak dient eind 2017 de ‘basis op orde’ te zijn. Tegelijkertijd is het noodzakelijk om een nieuw meerjarenperspectief te formuleren.

Nationaal en internationaal volgen de ontwikkelingen elkaar in razend tempo op. In veel sectoren zien we grote veranderingen; soms gaat dat geleidelijk, steeds vaker constateren we een abrupte verandering. Ook in het brede veiligheidsdomein is sprake van trends en urgente strategische vraagstukken. Denk aan de andere vormen van criminaliteit (‘crimechange’), de toenemende terrorismedreiging en ondermijning, de sociale polarisatie, de radicalisering en het vluchtelingen-vraagstuk. Alleen al deze voorbeelden maken duidelijk dat de maatschappelijke trends en kwesties een wendbare en adaptieve politieorganisatie met een duidelijke koers vereisen.

Bij het vormgeven van haar meerjarige perspectieven begint de politie niet op nul. Zij bouwt voort op een brede basis: haar huidige missie, visie en kernwaarden en haar kennis en ervaring uit het verleden. Met dat als uitgangspunt bepaalt de politieorganisatie – samen met haar omgeving, waaronder het bevoegd gezag en de veiligheidspartners – de strategische richtingen voor de korte en middellange termijn. Een plan van aanpak zet op hoofdlijnen uiteen welke route het korps daarbij volgt. Aan de hand daarvan wil de politie toewerken naar een wendbare organisatie, die ruimte geeft aan haar medewerkers en haar blik richt op intensieve samenwerking met een variëteit aan bestaande en nieuwe externe partijen. Een betrouwbare organisatie, als werkgever en partner.

De politie is 'waakzaam en dienstbaar' aan de waarden van de rechtsstaat

Reputatiemanagement in ontwikkeling

In het verlengde van de strategieontwikkeling werkte het korps in 2016 ook aan een aangescherpte communicatie- en reputatiestrategie. Diverse onderzoeken lagen hieraan ten grondslag. De aangescherpte communicatie- en reputatiestrategie moet meer balans brengen in de beeldvorming over de politie: waakzaam én dienstbaar. De noodhulp door de politie geniet veel vertrouwen, maar de meer dienstverlenende aspecten scoren minder goed. De politie brengt de beeldvorming beter in balans via thema's met grote impact op haar reputatie (o.a. dienstverlening, werkgeverschap en burgerparticipatie) en via contact en dialoog met burgers en stakeholders. In 2017 deelt het korps deze strategie verder met zijn stakeholders.

Inbedding Politieacademie

Zowel het korps als de Politieacademie willen dicht bij elkaar staan, met behoud van de diploma-erkenning. Via een wijziging van de Politiewet 2012 vond het Ministerie van Veiligheid en Justitie (V&J) een nieuwe vorm,

waarmee de Politieacademie vanaf 2017 als zelfstandig bestuursorgaan wordt ingebed in het politiebestedel. In 2016 is deze vervlechting voorbereid. Het proces tot volledige inbedding loopt naar verwachting tot 1 januari 2020, met gefaseerd invoeren als transitie-strategie. Het korps en de Politieacademie bekijken stap voor stap welke bedrijfsonderdelen in de periode 2017-2020 op welk moment overgaan naar de politieorganisatie.

(Be)sturing

Er is een wettelijke basis voor de rolverdeling en verantwoordelijkheden tussen de politie, de minister en – op basis van de Vreemdelingenwet – staatssecretaris van V&J, het lokale gezag, het Openbaar Ministerie (OM) en de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV), inclusief de bijbehorende gezagsverhouding en sturing.

Binnen de geografische gebieden van de eenheden vindt in het driehoeks-overleg sturing plaats op gemeentelijk

niveau (burgemeester, (hoofd)officier van justitie, sectorhoofd of teamchef). In dit overleg maken de gezagsdragers, mede op basis van de gemeentelijke veiligheidsplannen, afspraken rondom de inzet en taakuitvoering van de politie, alsmede over lokale prioriteiten en het bestrijden c.q. beheersen van allerlei criminaliteitsvormen.

Op regionaal niveau bepalen de burgemeesters en de hoofdofficier van justitie gezamenlijk de regionale prioriteiten van de eenheid. Deze worden vastgelegd in een regionaal beleidsplan. Iedere burgemeester legt hierover verantwoording af aan de eigen gemeenteraad.

Hoewel niet wettelijk verplicht, stelt de Landelijke Eenheid analoog aan de regionale eenheden eveneens eens in de vier jaar een beleidsplan (en jaarlijks een jaarverslag) op, dat ter instemming voorgelegd wordt aan het Landelijk Parket en de NCTV, als meest direct betrokken gezagsdragers van de Landelijke Eenheid.

Korpsjaarverslag en jaarverslagen politie-eenheden

De politie levert conform wettelijke verplichting een landelijk jaarverslag. Daarin legt zij verantwoording af over de aanpak van maatschappelijke veiligheidsproblemen, de resultaten op de doelstellingen in de Veiligheidsagenda, alsmede het beheer en de ontwikkeling van de politieorganisatie. Dit jaarverslag bevat voor het eerst tevens de financiële jaarrekening van het korps; vandaar de aanduiding Jaarverantwoording 2016. De overige eenheden – met uitzondering van de Landelijke Eenheid – leggen eveneens conform wettelijke verplichting (artikel 39, Politiewet 2012) lokaal verantwoording af over de voortgang van de aanpak van

veiligheidsproblemen. Dat doen zij via een eigen jaarverslag of de lokale politiegegevens maken deel uit van het jaarverslag dat de gemeente of de veiligheidsregio publiceert.

Bestuursgegevens

De politie bestaat uit tien regionaal georganiseerde eenheden, de Landelijke Eenheid en het Politiedienstencentrum. Het geheel staat onder leiding van de korpsleiding. De hoofdstructuur van de politie kent drie, nauw samenwerkende niveaus: nationaal, regionaal en lokaal. De korpsleiding functioneert op nationaal

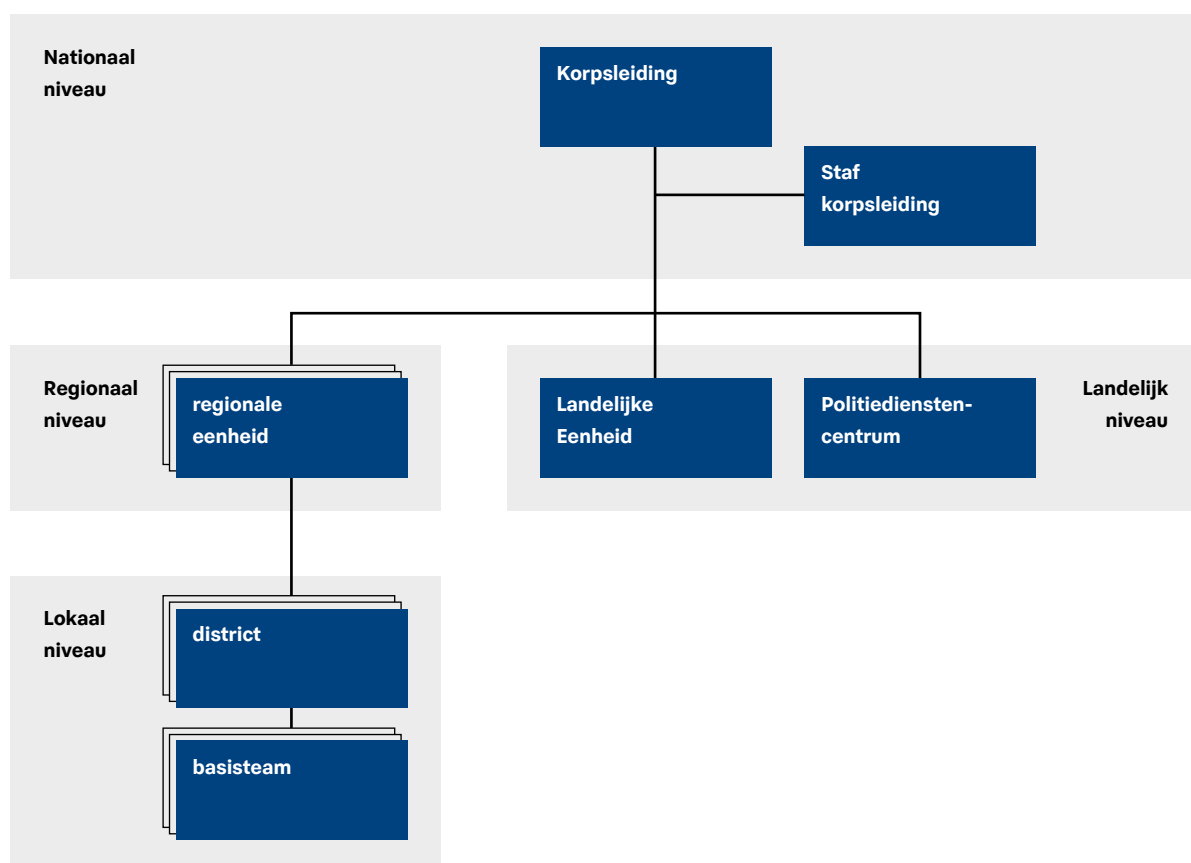
niveau. Op operationeel gebied geldt dat eveneens voor de Landelijke Eenheid, die onder meer eenheids-overschrijdende en specialistische politietaken verricht, en voor het Politiedienstencentrum waarin alle bedrijfsvoeringsonderdelen zijn gebundeld. De tien andere eenheden opereren op regionaal niveau. Binnen deze eenheden zijn op lokaal niveau districten actief, die bestaan uit basisteams, districtsrecherches en een flexteam.

De korpsleiding bestaat op het moment van het verschijnen van deze jaarverantwoording uit korpschef Erik Akerboom, plaatsvervangend korpschef Henk van

Essen, de leden van de korpsleiding Liesbeth Huyzer, Leonard Kok en Chief Information Officer (CIO) Dick Heerschop.

Wisseling korpsleiding 2016

Het korps nam in 2016 afscheid van Gerard Bouman, die per 1 februari zijn functie als korpschef neerlegde. Erik Akerboom volgde hem per 1 maart 2016 op. Jannine van den Berg stapte op 1 april 2016 vanuit de korpsleiding over naar de functie van politiechef van de Landelijke Eenheid. Op 16 juni 2016 trad Leonard Kok aan als lid korpsleiding. Ruud Bik is per 1 november 2016 teruggetreden als plaatsvervangend korpschef.

2

**De Veiligheids-
agenda
2015-2018**

€ 402.081.000,- is in 2016 van criminelen afgepakt. Het soort in beslag genomen goederen loopt sterk uiteen. Van dure auto's, boten en motoren tot horloges, zonnebanken en werkplaats-apparatuur. Collega's bij de beslaghuizen van de politie nemen deze goederen in. Het in 2016 bereikte resultaat vloeide voort uit de gezamenlijke inspanningen van de Koninklijke Marechaussee, de bijzondere opsporingsdiensten, het Openbaar Ministerie en de politie.

De Veiligheidsagenda 2015-2018

In 2014 spraken de tien regioburgemeesters, de voorzitter van het College van procureurs-generaal en de minister van Veiligheid en Justitie landelijke beleidsdoelstellingen af in de Veiligheidsagenda 2015-2018. De politie adviseerde hierover en de minister stelde de agenda vast. Dit hoofdstuk gaat in op de doelstellingen en resultaten in 2016.

Beleidsafspraken	Resultaat 2015	Norm 2016	Resultaat 2016*	Norm 2017
Ondermijning				
Aantal aangepakte CSV's	1.188	950	1.369	950
Cybercriminaliteit				
Aantal complexe opsporingsonderzoeken	21	30	34	40
Aantal OM-verdachten regulier (OM)	124	190	171	230
Aantal OM-verdachten regulier (politie)	172	190	177	230
Horizontale fraude				
Aantal OM-verdachten horizontale fraude	2.077	1.600	2.780	1.900
Afpakken				
Incasso (x € 1.000)	143.576	100.560	402.081	110.560
Waardebeslag (x € 1.000)	407.464	270.000	344.345	270.000
Kinderpornografie				
Proactief (lopend/afgerond)	25	20	20	25
Regulier (afgerond)	364	230	335	235
Eenvoudig/alternatief (afgerond)	453	370	521	390
Totaal aantal interventies	842	620	876	650
High impact crime				
Aantal woninginbraken	64.560	80.765	55.470	76.357
Aantal voltooide woninginbraken	44.436	56.542	38.212	52.895
Ophelderingspercentage	9,4	10,3	9,7	10,8
Aantal overvallen	1.239	1.596	1.133	1.563
Ophelderingspercentage	49,6	49,2	55,9	49,9
Aantal straatroven	4.731	6.534	4.165	6.204
Ophelderingspercentage	28,5	29,2	28,9	29,9

* Donkerblauw: doelstelling is behaald, lichtblauw: doelstelling is niet behaald.

Doelstellingen Veiligheidsagenda

De Veiligheidsagenda dient de samenwerking bij de aanpak van criminaliteit en onveiligheid verder te ontwikkelen. De afspraken in de Veiligheidsagenda ondersteunen dit streven en richten zich op de aanpak van maatschappelijke veiligheidsproblemen, die landelijk of eenheidsoverschrijdend spelen of waarvoor landelijke afstemming nodig is. Bijvoorbeeld omdat ze speciale innovatieve/technische middelen of specifieke kennis vereisen die op lokaal niveau ontbreken.

Cijfers Veiligheidsagenda

De tabel op pagina 24 geeft de geregistreerde misdaad weer. De impact van een eventuele daling van de aangifte op de resultaten is niet bekend. Op de handhavingsacties waar de politie in afstemming met het lokale gezag aan bijdraagt, is er sprake van een versterkte regie door het lokale gezag. De Regionale Informatie- en Expertisecentra (RIEC's) zijn de drijvende kracht. De resultaten staan in hun jaarverslagen en worden voor het hele land gebundeld in het jaarverslag van het Landelijk Informatie- en Expertisecentrum.

Ondermijning

Ondermijning betekent het verzwakken of misbruiken van onze maatschappelijke structuur, wat leidt tot aantasting van de

maatschappelijke fundamenten en/of de legitimiteit van het stelsel dat de samenleving beschermt. Ondermijning betreft behalve een criminaliteitsprobleem ook een sociaal probleem. Daarom vergt ondermijning een integrale aanpak met een mix van repressieve en preventieve maatregelen. Deze zijn gericht op het wegnemen van de sociale voedingsbodem, het aanpakken van gelegenheidsstructuren en het 'wapenen' van kwetsbare sectoren en branches. De integrale aanpak vergt een lange adem en vereist betrokkenheid van de hele politieorganisatie – van wijkagent tot politiechefs en korpsleiding.

Doelstellingen en inzet 2016

De eerste doelstelling betrof het verhogen van de aanpak van criminele samenwerkingsverbanden (CSV's).

Voorwaarde voor een effectieve aanpak van ondermijning is samenwerking. Structurele samenwerking met vaste partners – eventueel binnen RIEC's – zoals gemeenten, Belastingdienst en OM. Afhankelijk van het probleem is daarnaast samenwerking noodzakelijk met gelegenheidspartners zoals verenigingen van notarissen en makelaars. Deze samenwerking is essentieel. Dat maakt het stimuleren en verbeteren van deze samenwerking tot een doel op zich.

Tot slot stond 2016 ook in het teken van het vergroten van de politiekennis over ondermijning in de eenheden, met name op team- en districtsniveau.

Realisatie 2016

De politie behaalde de doelstelling om 950 CSV's aan te pakken. In 2016 is strafrechtelijk onderzoek verricht naar 1369 CSV's. In het najaar van 2016 gingen nieuwe onderzoeken naar ideologische misdaad (bijvoorbeeld jihadisme) en op het gebied van milieu van start. Beeldbepalende zaken, die in 2016 hebben geleid tot aanhoudingen en veroordelingen, waren 26Koper (voorbereiding van liquidaties) en Operatie Trefpunt (gericht op meerdere producenten van en handelaren in grote hoeveelheden verdovende middelen).

In elke eenheid staat de integrale aanpak van ondermijning op de kaart. Het onderwerp en de daarvoor vereiste werkwijze vragen om maatwerk. Zo zette de politie in Zuid-Nederland vooral in op hennep, synthetische drugs en outlaw motorcycle gangs (OMG's), terwijl binnen de Eenheid Amsterdam excessief geweld centraal stond. De Eenheid Noord-Holland richtte zich samen met partners onder de onderzoeksnaam Fabricius op de integrale aanpak van het IJmuidense havengebied. De Eenheid Rotterdam stelde een Staf Grootchalig en Bijzonder Optreden (SGBO) in om de ondermijning in de wijken van Rotterdam-Zuid integraal te bestrijden. De Eenheid Noord-Nederland boekte aansprekende successen door samen te werken met de Kansspelautoriteit en een hypotheekverstrekker. Informatie delen met benadeelde partijen versterkt de integrale samenwerking aanzienlijk en verbetert de resultaten.

Ondanks de steeds intensievere aanpak slaagde de overheid er nog niet in om het gewenste duurzame maatschappelijke effect te bereiken. Signalen vanuit het gezag en de samenleving geven dit aan. Uitsluitend een handhavingsaanpak is niet voldoende.

Ondermijning	Norm 2016	Gerealiseerd 2016
Aantal aangepakte CSV's	950	1.369

In 2016 zette de politie verdere stappen in de aanpak van cybercriminaliteit

Cybercriminaliteit en digitaal opsporen

Cybercriminaliteit heeft informatie- en communicatietechnologie (ICT) als middel én doelwit. Digitaal opsporen speelt een belangrijke rol bij de bestrijding van cybercriminaliteit, maar ook bij criminaliteitsvormen met een digitale component.

High tech crime

Het Team High Tech Crime (THTC) van de Dienst Landelijke Recherche (Landelijke Eenheid) bestrijdt de meest ondermijnende, nieuwe en complexe vormen van cybercriminaliteit. In 2016 rondde het THTC 21 opsporingsonderzoeken af. Daarmee is de doelstelling van twintig hightechcrimezaken behaald.

De bestrijding van malware en cybercriminele dienstverleners kreeg net als in 2015 prioriteit. Malware betreft schadelijke software die wordt gebruikt voor uiteenlopende vormen van cybercriminaliteit, waaronder gijzeling van computerbestanden (ransomware). In 2016 besteedde de politie aandacht aan de mogelijkheden om cybercriminaliteit te onderbreken, omdat dit vaak effectiever is dan specifieke daders te zoeken via opsporing. Het THTC streeft na om tijdens de onderzoeken meer slachtoffers te informeren, schade beperkende maatregelen te treffen en criminele processen te dwarsbomen. Bij deze alternatieve aanpak zijn ook de Technische Universiteit Delft en de Vrije Universiteit Amsterdam aangesloten. Een goed voorbeeld van deze THTC-ambitie is www.nomoreransom.org. De politie ontwikkelde deze website samen met Intel Security en Kaspersky Labs. De website helpt slachtoffers van vastgestelde malware om besmette

bestanden weer beschikbaar te krijgen en verschaft informatie over het voorkomen van besmettingen.

In 2016 jaar is Nederland Schoon voortgezet. In dit project werken het OM, de Technische Universiteit Delft, de Autoriteit Consument en Markt, de hostingbranche en het Meldpunt Kinderpornografie samen. Eerst is zicht verworven op de top tien van Nederlandse hostingproviders die verdenking oproepen, de zogenaamde 'bad hosters'. In 2016 zette de politie in op het stimuleren van het zelfreinigende vermogen binnen de branche. Het THTC blijft een partner in dit publiek-private samenwerkingstraject en verlegt daarbij de focus naar interventies tegen de 'bad hosters'.

De politie startte in 2016 een omvangrijk onderzoek naar een Nederlands bedrijf dat op grote schaal criminele activiteiten faciliteert door speciaal

geprepareerde telefoons te leveren. Het bedrijf bleek de grootste aanbieder van dergelijke 'criminele afscherming', met ruim vijftigduizend klanten over de hele wereld. Na een intensief witwasonderzoek door het THTC – in combinatie met een aantal hieraan gerelateerde liquidatie- en ondermijningsonderzoeken – kon de politie in Nederland en Canada succesvol interveniëren.

Een ander onderzoek verrichtte de politie met het Nationaal Cyber Security Centrum. Dit leidde tot zicht op Angler Exploit Kit, een uitermate omvangrijke, malware verspreidende infrastructuur, en op de professionele wijze waarop dergelijke 'fabrieken' hun malware verspreiden. Door een reeks aanhoudingen in Rusland is deze infrastructuur ontmanteld en niet meer operationeel.

Waar opportuun richt het Team High Tech Crime zich, indien mogelijk samen met de korpseenheden, ook op jeugdige overtreeders. Zo verwierf het THTC op basis van internationale informatie zicht op gebruikers van zogenaamde ‘booter services’. Daarmee voeren (veelal jonge) verdachten DDoS-aanvallen uit. In december is een deel van deze jongeren geïdentificeerd, wat resulteerde in huisbezoek door de politie.

Naast de grote hightechcrime-onderzoeken rondde het THTC ook rechtshulpverzoeken af. Hiermee leverde het team belangrijke bijdragen aan verschillende onderzoeken in het buitenland.

Cybercriminaliteitsonderzoeken in overige eenheden

In 2016 zette de politie verdere stappen om de aanpak van high tech crime door de Landelijke Eenheid te verruimen naar bestrijding van cybercriminaliteit door alle eenheden. Hierdoor ontstaat een dekkend systeem in de aanpak van alle cybercriminaliteitsvormen (high tech crime, reguliere en veelvoorkomende cybercriminaliteit). Eind 2016 beschikte het korps – naast het Team High Tech Crime – al over drie cyberteams in regionale eenheden. Andere eenheden stelden een plan op voor een cyberteam of gaan hiermee in 2017 aan de slag. Om de weerbaarheid van de samenleving te

verhogen, richten de cyberteams zich niet alleen op opsporing, maar ook op preventie, verstoren, signaleren en adviseren. De cyberteams dragen kennis over aan de rest van hun eenheid. Ondanks de verdere uitbreiding van de aanpak naar de regionale eenheden is de doelstelling nog niet volledig gehaald. De regionale eenheden voerden in totaal 171 reguliere en dertien complexe cybercriminaliteits-onderzoeken uit. In totaal behaalde het korps de doelstelling van dertig complexe onderzoeken. Het aantal reguliere onderzoeken blijft wel achter: de norm hiervoor bedroeg 190. Dit komt deels door de extra aandacht en tijd voor complexe onderzoeken en deels door het onvoldoende prioriteren en vrijmaken van capaciteit voor reguliere onderzoeken.

Electronic Crimes Taskforce

In de Electronic Crimes Taskforce (ECTF) werken medewerkers van de politie, het OM en de grote banken dagelijks samen. Dit resulteert in een betere gemeenschappelijke informatiepositie en efficiëntere projectvoorbereiding. Daarnaast zorgt dit verbond voor effectieve interventies op het gebied van financiële malware, phishing en frauduleuze transacties. In 2016 coördineerde de ECTF een internationale money mule-actie, uitgevoerd door Europol en Eurojust. Een groot aantal

Europese landen en de Verenigde Staten namen hieraan deel. Tijdens de actieweek zijn 350 onderzoeken geopend en 178 arrestaties verricht, waarbij 95 procent van de transacties gerelateerd bleek aan cybercriminaliteit.

Digitaal opsporen

De politie nam in 2016 verdere maatregelen op organisatorisch, personeel en technisch vlak om de digitale opsporing in alle eenheden uit te breiden. Digitaal specialisten zijn belangrijk voor de opsporing van cybercriminaliteit, maar ook op andere criminaliteitsgebieden. Elke regionale eenheid beschikt over een Team Digitale Opsporing, dat ondersteunt bij het stijgende aantal onderzoeken met digitale componenten. In 2016 besteedde het korps extra aandacht aan het realiseren van technische ondersteuning voor deze teams. Daarnaast is het kennisniveau van politiemedewerkers verhoogd door onder meer trainingen en thema- en netwerkdagen, zoals een tweedaags congres voor digitaal experts.

Cybercriminaliteit

	Norm 2016	Gerealiseerd 2016
Aantal complexe opsporingsonderzoeken totaal	30	34
Aantal complexe opsporingsonderzoeken THTC	20	21
Aantal complexe opsporingsonderzoeken eenheden	10	13
Aantal OM-verdachten regulier (OM)	190	171
Aantal OM-verdachten regulier (politie)	190	177

Horizontale fraude

Cybercriminaliteit vermengt zich steeds meer met horizontale fraude. Dat is fraude gericht tegen burgers en bedrijven, zoals faillissementsfraude, fraude met betaalmiddelen en onlinehandelsfraude. De politie, het Ministerie van V&J en het OM investeren in de aanpak hiervan, die bestaat uit:

- het vergroten van de bewustwording en weerbaarheid van (potentiële) slachtoffers;
- het versterken van de fraudepreventie door het opwerpen van barrières;
- een gerichte inzet van het strafrecht.

Meer bewustwording en weerbaarheid bij (potentiële) slachtoffers maakt hen minder snel slachtoffer van fraude. Diverse publieke en private organisaties verstrekken informatie aan (potentiële) fraudeslachtoffers. Het Landelijk Meldpunt Internetoplichting (LMIO) van de politie plaatst onder meer tips op www.politie.nl. Het betreft een samenwerkingsverband van politie, OM en onlinehandelsplaatsen. Op basis van een convenant tussen het LMIO en vijf banken verstrekt het LMIO

rekeningnummers aan de banken, waartegen vijf of meer aangiftes van vermeende fraude zijn ingediend. Op basis van die informatie konden de banken, binnen de geldende juridische kaders, passende maatregelen treffen.

Voor het versterken van fraudepreventie investeert het korps in publiek-private samenwerking (PPS). De politie neemt deel aan diverse netwerken, bijvoorbeeld het Nationaal Platform Criminaliteitsbeheersing, waarin overheid en bedrijfsleven participeren. Onderdeel van deze benadering vormen de gesprekken met specifieke stakeholders, die fraudeurs (kunnen) faciliteren – vooral binnen de financiële, ICT- en telecominfrastructuur. Deze gesprekken zijn de kern van de PPS-aanpak en krijgen met nieuwe fraudevormen ook steeds weer nieuwe inhoud. Ze leiden er in een aantal gevallen toe dat private partners een (groter) aandeel nemen in fraudepreventie. Goede voorbeelden daarvan zijn de verzekeringsbranche en de krachtenbundeling van het LMIO, de banken en onlinehandelsplaatsen op het gebied van aan- en verkoopfraude via internet.

Als zich desondanks fraude voordoet, valt deze te bestrijden door gerichte inzet van (een combinatie van) het straf-, civiel- of (in bepaalde gevallen) bestuursrecht. De politie en het OM maakten voor de periode 2015-2018 afspraken met de regionale eenheden over de aanlevering van zaken. In 2016 diende de politie zaken aan te leveren die leiden tot de inschrijving bij het OM van 1600 verdachten met de classificatie horizontale fraude. Met de inschrijving van 2780 verdachten door de eenheden behaalde de politie deze doelstelling. Daarnaast leverde de Landelijke Eenheid 14 verdachten aan.

Afpakken

Financieel voordeel is een belangrijke drijfveer voor het plegen van delicten. Het verwerven van crimineel vermogen is in veel gevallen zichtbaar in de maatschappij en daarmee een doorn in het oog bij burgers die zich wel aan de regels houden. Het afpakken van crimineel vermogen is om deze reden een van de speerpunten voor het OM en de politie. Afpakken beperkt zich niet tot de strafrechtelijke aanpak en evenmin uitsluitend tot financieel-economische delicten. Overal waar regelovertreding en illegaal of onrechtmatig voordeel aan de orde komen, kan afpakken deel uitmaken van de interventies. Daar is een breed strafrechtelijk, fiscaal en bestuurlijk instrumentarium voor beschikbaar. Ook gemeenten kunnen bijdragen aan het afpakken, bijvoorbeeld door bijstandsfraude tegen te gaan en via vergunningverlening. De politie draagt bij aan het inperken van crimineel vermogen door waardebeslag te leggen op geld en bezittingen van criminelen.

Met het OM en de gezamenlijke opsporingsdiensten is afgesproken om in 2016 een incassoresultaat te behalen van € 101 miljoen. Met een

Horizontale fraude	Norm 2016	Gerealiseerd 2016
Aantal OM-verdachten	1.600	2.780

Afpakken (x € 1.000)	Norm 2016	Gerealiseerd 2016
Incasso strafrechtelijk afpakken	€ 100.560	€ 402.081
Waardebeslag strafrechtelijk afpakken	€ 270.000	€ 344.345

incassoresultaat van € 402 miljoen is deze doelstelling behaald. Daarnaast is afgesproken dat beslag wordt gelegd met een waarde van € 270 miljoen. Dit streven is met € 344 miljoen behaald. De resultaten kwamen tot stand dankzij de gezamenlijke inspanningen van de Koninklijke Marechaussee, de bijzondere opsporingsdiensten, het OM en de politie.

Net als in 2015 bracht de politie het afpakken extra onder de aandacht van de basisteams en de diverse opsporingsonderdelen. Er is geïnvesteerd in samenwerking met partners, onder meer via de RIEC's. Dit creëert samenhang in de inzet van de instrumenten waarmee de partners criminelen aan kunnen pakken. Tot de partners behoren de gemeenten, de provincies, het OM, de Fiscale Inlichtingen- en Opsporingsdienst en de Belastingdienst.

Naast de verdere ontwikkeling van de eerdergenoemde activiteiten sloeg de politie meerdere nieuwe wegen in om het afpakken te versterken. Voor ondersteuning van de operatie in het werkveld is bijvoorbeeld met de Politieacademie een trainingstraject op maat ontwikkeld. Op het onderwerp afpakken begeleiden een vakdocent, leerprocesbegeleider en veranderkundige samen de medewerkers binnen een specifiek team in de eigen werk-

omgeving. Behalve kennis en vaardigheden dragen zij ook houdings- en gedragsaspecten over. In 2016 is vooral geïnvesteerd in de voorbereiding van dit trainingstraject.

Ook werkte de politie met diverse stakeholders voorstellen uit om het registratieproces rondom inbeslagname gebruiksvriendelijker te maken. Het ging daarbij om de registratie van vermogensbestanddelen en het terugvinden van deze registraties. Daarnaast heeft de politie de doelstelling de afpakkans te verhogen door ontnemingsmaatregelen te registreren in het systeem Automatic Number Plate Recognition (ANPR). Hier is in 2016 een start mee gemaakt.

Zeden, kinderpornografie en kinderseksstoerisme

Kinderen hebben waar ook ter wereld recht op een veilig leven. Aan dat streven werken de elf Teams Bestrijding Kinderpornografie en Kinderseksstoerisme en het Landelijk Programma Zeden, Kinderpornografie en Kinderseksstoerisme actief mee. Politie en OM participeren in het Expertisecentrum Kinderpornografie en Kinderseksstoerisme, dat ondersteunt en adviseert op operationeel en beleidsmatig niveau.

Doelstellingen 2016

De doelstelling was om in 2016 620 interventies te plegen. Deze doelstelling is met 876 interventies behaald (zie tabel hieronder). De onderzoeken naar kinderpornografie en kinderseksstoerisme worden op drie manieren gecategoriseerd:

- proactieve onderzoeken: deze komen door eigen onderzoek van de politie in beeld.
- regulier: onderzoeken die starten naar aanleiding van binnengekomen informatie waarin al een indicatie voor een dader aanwezig is en die leiden tot een volledig opsporingsonderzoek.
- overig: eenvoudige onderzoeken met een korte duur en/of alternatieve interventies.

Net als voorgaande jaren lag de focus binnen de aanpak van kinderpornografie en kinderseksstoerisme op het versterken van de positie van het slachtoffer. De in 2016 ingevoerde Politie-instructie Zeden/Kinderpornografie/Kinderseksstoerisme maakt betere sturing mogelijk op de kwaliteit van onderzoeken en de professionele bejegening van zowel daders als slachtoffers. Daarnaast is in 2016 veel aandacht besteed aan alternatieve interventies, zoals gesprekken met ouders van slachtoffers en minderjarige verdachten. Situaties vragen steeds vaker om maatwerk; de inzet van een strafrechtelijk traject is niet altijd het juiste middel.

Kinderpornografie/kinderseksstoerisme

	Norm 2016	Gerealiseerd 2016
Proactief	20	20
Regulier	230	335
Overig (eenvoudige onderzoeken en alternatieve interventies)	370	521
Totaal aantal interventies	620	876

Kinderpornografie

In twee jaar verviervoudigde het aantal meldingen van kinderpornografie: van 2902 in 2014 naar 12.327 eind 2016. Naar verwachting houdt deze stijging de komende jaren aan. De meldingen komen vooral van Amerikaanse bedrijven. Nederlanders gebruiken hun servers voor het uploaden en verspreiden van kinderpornografie. De Amerikaanse wet verplicht bedrijven om verdacht beeldmateriaal te melden bij het National Center for Missing and Exploited Children. Om de toestroom van meldingen naar Nederland beheersbaar te houden, zijn er betere afspraken gemaakt, waardoor de Nederlandse politie haar intakeproces efficiënter kon inrichten.

Onderzoek van internetdata is noodzakelijk voor de opsporing van kinderpornografie. De technologische ontwikkelingen op het gebied van mobiele netwerken en apparatuur en de sterk toegenomen hoeveelheden data die worden verstuurd, maken het echter steeds moeilijker om kinderpornografie te achterhalen. De politie past hierop doorlopend haar werkwijzen, opleidingen en ondersteunende (ICT-)middelen aan.

Verdachten begeven zich veelal op het TOR-netwerk of gebruiken de cloud als opslagplaats voor strafbaar beeldmateriaal. De praktijk maakt duidelijk dat de politie vaart moet maken met innovatie: hoe verder versleuteld en dieper verstopt op internet, hoe heftiger het misbruik. Het belang van innovatie voor de politie en partners geldt niet alleen op het gebied van kinderpornografie, maar ook voor andere aan het internet gerelateerde zedendelicten, waaronder seksueel kindermisbruik in het buitenland, grooming en sexting.

Kindersekstoerisme

Internationale samenwerking heeft geleid tot verschillende opsporingsonderzoeken naar Nederlandse

verdachten in het buitenland, waarbij slachtoffers zijn geïdentificeerd. De in de Filippijnen gestationeerde liaison officer (FILO) coördineerde deze samenwerking. Naast de FILO stationeerde de politie voor de periode van twee jaar een tweede liaison officer in Bangkok. Zij hebben Azië als werkgebied.

Op het gebied van kindersekstoerisme zijn in 2016 dertien onderzoeken afgerond. In 2015 kreeg elke politie-eenheid een of meerdere contactpersonen Kindersekstoerisme. Sinds 2016 houden zij zich onder andere bezig met 356 subjecten die als mogelijke verdachten van kindersekstoerisme zijn aangemerkt.

Livestreamen

De politie focust onder meer op het bestrijden van het livestreamen van seksueel kindermisbruik. Dit fenomeen kenmerkt zich door misbruik van chats, (opgenomen) livebeelden en financiële transacties. De politie deed in 2016 drie onderzoeken. Hierbij zijn vier Nederlandse personen en vijf Filippijnen aangehouden en negen slachtoffers geïdentificeerd.

Internationale samenwerking

Goede internationale samenwerking vormt de sleutel tot het opsporen en aanhouden van verdachten van kinderpornografie en kindersekstoerisme, maar ook tot het identificeren en redden van slachtoffers. Deze samenwerking geeft tevens een duidelijk signaal af richting daders die zich nog met kinderpornografie en/of kindersekstoerisme bezighouden en zich veilig wanen op het internet of in het buitenland. In 2016 organiseerde de politie samen met het Ministerie van V&J een conferentie in Thailand over het thema kindersekstoerisme. Het betrof een bijeenkomst van Europese liaison officers en andere politiemensen die werken in Azië. Daarnaast zijn

twee thematische bijeenkomsten georganiseerd voor Aziatisch ambassadepersoneel dat in Nederland is gestationeerd. Deze themabijeenkomsten richtten zich op het delen van kennis en best practices, alsmede het verstevigen van het netwerk. Samen met de strategische partnerlanden Verenigde Staten, Verenigd Koninkrijk en Australië stak Nederland veel energie in de regio Zuidoost-Azië om te zorgen voor opsporing en berechting van Amerikaanse, Britse, Australische en lokale daders.

Daarnaast wordt samenwerking met niet-gouvernementele organisaties (NGO's) in bestemmingslanden steeds belangrijker voor de bestrijding van kinderpornografie en kindersekstoerisme. De NGO's werken vaak met de lokale bevolking, wat regelmatig informatie oplevert over (potentiële) kindermisbruikers.

Virtual Global Taskforce

De Nederlandse politie neemt deel aan de Virtual Global Taskforce (VGT). Hierin werken opsporingsinstanties, organisaties en bedrijven uit de hele wereld samen aan het voor kinderen veilig maken van het internet. In VGT-verband verleenden Nederlandse politiemensen in 2016 ondersteuning aan Aziatische landen bij tactische en digitale onderzoeken.

Vanuit de VGT startte in 2016 eveneens Operatie Globe. Ook Nederland nam deel aan dit onderzoek, dat tot dusver leidde tot identificatie en redding van meer dan veertig slachtoffers in verschillende landen. Daarnaast zijn circa twintig arrestaties verricht.

High impact crime

Woninginbraken, overvallen en straatroven (high impact crimes) zijn delicten die ernstige inbreuk maken op de persoonlijke integriteit van slachtoffers en kunnen leiden tot maatschappelijke onrust. Ze brengen grote materiële en immateriële schade toe. De aanpak van deze misdrijven is daarom een van de prioriteiten in de Veiligheidsagenda 2015-2018.

Onder regie van het lokale bestuur daalde in 2016 het aantal woninginbraken, overvallen en straatroven.

De brede en probleemgerichte aanpak van high impact crimes (HIC) betekent tevens dat een landelijk palet aan maatregelen uit de Veiligheidsagenda de lokale inspanningen ondersteunt. In deze context nam het belang van publiek-private samenwerking en burgerparticipatie toe.

De resultaten konden alleen worden bereikt door de inspanningen die op lokaal en landelijk niveau zijn geleverd om het aantal high impact crimes verder terug te dringen.

Zo hebben de basisteams zich met lokale partners zoals gemeenten, bedrijven en burgers specifiek gericht op het verder terugdringen van woninginbraken. Dit gebeurde onder meer door de komst van digitale buurtpreventiegroepen zoals WhatsApp-groepen. In de praktijk blijkt dat het actief betrekken van bewoners bij inbraakpreventie zorgt voor een sterke daling van het aantal woninginbraken.

Ondanks deze verbeteringen is het ophelderingspercentage voor woninginbraken en straatroven niet verhoogd (zie tabel high impact crime).

Woninginbraken

De politie startte in 2016 met de invoering van de MEOS-aangifteapp voor woninginbraken. (Zie ook hoofd-

stuk 3 MEOS). Het doel van de app is het administratieve werk voor collega's makkelijker en sneller te maken en de dienstverlening aan de burgers te verbeteren. Via de app kunnen agenten ter plaatse een aangifte opnemen, die direct wordt doorgestuurd naar de backoffice. Verder is ingezet op doorrecheren bij woninginbraken, informatiegestuurde surveillance en het uitvoeren van de persoonsgerichte aanpak. Verschillende landelijke maatregelen, zoals de landelijke preventiecampagne *Maak het ze niet te makkelijk* van het Ministerie van V&J, ondersteunden de lokale inspanningen. Tijdens het jaarlijkse Donkere Dagen Offensief – tussen september en april – is daarnaast onder regie van het gezag en met lokale partners extra geïnvesteerd in de aanpak van woninginbraken. Dit gebeurde door vaker te surveilleren in bepaalde buurten en preventieve acties te houden. Samenwerkende eenheden verrichtten diverse strafrechtelijke onderzoeken op eenheids overstijgende dadergroepen. Dit leidde in een aantal gevallen tot gevangenisstraffen van vijf jaar.

Overvallen

De inzet op het thema overvallen is in 2016 gecontinueerd. Onder regie van het bevoegd gezag zijn eenheidsgrens-

overstijgende dadergroepen effectief aangepakt. De landelijke coördinatie verschaftte inzicht in rondtrekkende dadergroepen, die op nationale en internationale schaal plofkraken pleegden. De goede samenwerking tussen politie, OM en banken leidde niet alleen tot aanhouding van dadergroepen. De banken gingen meer investeren in verbetering van preventieve maatregelen. In samenwerking met het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid (CCV), branches en winkelbedrijven ondernam de politie verschillende preventieve acties. Verder werkte zij mee aan campagnes en aan het landelijke congres *Overvallen in Nederland*. Deze extra inspanningen leverden rendement op: 2016 liet een hoog ophelderingspercentage zien. De politie kon veelplegers in een vroegtijdig stadium identificeren en aanhouden, zodat het aantal overvallen landelijk verder daalde. Vanwege de positieve resultaten met deze publiek-private werkwijze wordt de Landelijke Taskforce Overvallen verlengd tot en met 2018. Daarnaast was er vanuit de basispolitiezorg aandacht voor hotspots en zowel potentiële als eerder gestrafte overvallers. Woningovervallen blijven een aandachtspunt. Deze maken 35 procent uit van het aantal overvallen.

High impact crime

	Norm 2016	Gerealiseerd 2016
Aantal woninginbraken	80.765	55.470
Aantal voltooide woninginbraken	56.542	38.212
Ophelderingspercentage	10,3%	9,7%
Aantal overvallen	1.596	1.133
Ophelderingspercentage	49,2%	55,9%
Aantal straatroven	6.534	4.165
Ophelderingspercentage	29,2%	28,9%

Straatroven

De dalende trend in het aantal straatroven zette in 2016 door. De eenheden namen een aantal specifieke preventieve maatregelen om de diefstal van smartphones, tablets en laptops tegen te gaan. Zo is er nadrukkelijker geïnvesteerd in onderzoek naar verbanden tussen straatroven en bracht het Ministerie van V&J de campagne *Boefproof* breed onder de aandacht.

Mobiel banditisme

De acties tegen (inter)nationaal rondtrekkende, criminele groepen zijn in 2016 geïntensiveerd. Zo voerde de Landelijke Eenheid met verschillende internationale partners enkele grote opsporingsacties uit. Daarnaast werkte het korps aan een gefaseerde invoering van het proefproject *ZSM Mobiel Banditisme*, dat moet leiden tot het beter en sneller herkennen van mobiele dadergroepen, het vergaren van meer kennis over het fenomeen en effectievere afhandeling. In internationaal verband nam de politie deel aan *Organized Property Crime* van Europol. Dit programma richt zich op het opbouwen van inzicht in mobiele dadergroepen, het verzamelen van opsporingsinformatie en het uitvoeren van acties met de andere lidstaten.

Heling

In 2016 zijn de nodige stappen gezet om de aanpak van heling te intensiveren. Het Digitaal Opkopersregister (DOR) bleek van grote waarde voor de aanpak van HIC-plegers. Omdat het DOR gekoppeld is aan de Stop Heling-database met aangiftes van gestolen goederen, ontvangt de politie direct een melding wanneer een gestolen goed wordt aangeboden bij een opkoper die aangesloten is op het DOR. De Stop Helingdatabase wordt dagelijks geactualiseerd, wat de verkoop van gestolen goederen bemoeilijkt. In 2016 waren er 285 gemeenten aangesloten op het DOR en 3772 opkopers. Bij het

DOR zijn meerdere partijen betrokken, waaronder gemeenten, het Ministerie van V&J, de politie, het OM, bedrijven, verzekeraars, (branche)organisaties zoals NCW/MKB-Nederland en het CCV. De landelijke Stop Helingcampagne is in 2016 herhaald. Deze campagne spitste zich enerzijds toe op het via Stop Heling checken van serienummers bij de aanschaf van tweedehands goederen en anderzijds op het registreren van waardevolle eigendommen.

Persoonsgerichte aanpak

Om crimineel en overlast gevend gedrag te laten stoppen, ontwikkelden overheidsinstanties en hulpverleningspartners de persoonsgerichte aanpak (PGA). Hierbij wordt per persoon of per groep bekeken welke benadering het beste resultaat oplevert. Met het interne project PGA geeft de politie invulling aan haar deel van de integrale, persoonsgerichte aanpak.

De PGA-methode geldt als de leidende methodiek (in de operatie en informatieorganisatie). Deze methode is onafhankelijk van de doelgroep en inzetbaar op alle veiligheidsthema's waar een persoonsgerichte aanpak nuttig en noodzakelijk kan zijn. De samenhang tussen de werkwijzen leidt tot een effectievere aanpak van criminaliteit en overlast.

Het project PGA bestaat uit drie fasen. De afgelopen twee jaar hielden de eenheden zich bezig met de invoering van fase 1 (signaleren en adviseren) van de PGA-methode. Fase 1 is per 1 juli 2016 afgerond. Meer dan negentig procent van de basisteams vulde de rollen in en gebruikte de hulpmiddelen. Samenwerking met de Dienst Regionale Informatieorganisatie (DRIO) is hierbij evident. Fase 1 valt echter niet los te zien van de fases 2 (selecteren en prioriteren) en 3 (aanpak en interventies). In de meeste eenheden lopen fase 2 en 3 dan ook al en worden

veel PGA'ers onder regie van het Veiligheidshuis of in het kader van de lokale PGA in gemeenten besproken. In de politiestructuren zijn hulpmiddelen ontwikkeld om dit proces te ondersteunen.

Geweld tegen politieambtenaren

Agressie en geweld tegen politiemensen is volgens zowel de minister van V&J als de korpsleiding volstrekt onacceptabel en wordt niet getolereerd. Elk incident is er één te veel. De politie voert daarom samen met het OM stevig beleid op het gebied van geweld tegen politiemensen en andere hulpverleners.

In 2016 is het aantal geregistreerde incidenten ten opzicht van voorgaand jaar licht gedaald naar 5624. De meest voorkomende incidenten van agressie en geweld tegen politieambtenaren waren reguliere bekeuringssituaties, uitgaansgeweld, huiselijk geweld en het omgaan met verwarde personen. Voornamelijk betreft het beledigen, spugen, bijten, slaan, schoppen en bedreigen.

Ondanks deze daling is het nog altijd een fors aantal. Daarnaast lijkt er een verharding op te treden in de maatschappij. Dit fenomeen is niet alleen met extra middelen en maatregelen aan te pakken. De politie blijft daar zeker op inzetten, maar ziet ook een maatschappelijk vraagstuk dat aandacht vraagt. Om het aantal geweldsincidenten verder terug te dringen, moet er niet alleen geïnvesteerd worden in reactieve maatregelen, maar ook in het agenderen van dit onderwerp en het aanjagen van de maatschappelijke discussie.

Uit de Medewerkerstevredenheidsmonitor, gehouden onder personeel van de basisteams en van de Dienst Infrastructuur (Landelijke Eenheid), blijkt dat een kwart van de medewerkers zich een of meerdere keren per jaar

geconfronteerd ziet met agressie en geweld. De afhandeling van schade ten gevolge van agressie en geweld scoorde een krappe voldoende. Het korps zette de eerste stappen om de schadeafhandeling te verbeteren door de uitvoering te beleggen bij het Team Veilig en Gezond Werken van de Dienst HRM. Naar verwachting krijgt deze overdracht in 2017 zijn beslag.

De politie trekt lering uit gevallen van agressie en geweld door ze als praktijkvoorbeelden te hanteren tijdens onder meer de Integrale Beroepsvaardigheidstraining (IBT). Deze training draagt mede bij aan het voorkomen van geweld tegen politieambtenaren. De ondersteuning van en de nazorg aan collega's die met geweld geconfronteerd zijn, vormt voor het korps een belangrijk aandachtspunt en geeft mede inhoud aan goed werkgeverschap.

Professioneel optreden

Het ondergaan en toepassen van geweld maakt onlosmakelijk deel uit van het operationele politiewerk. Geweld tijdens het uitvoeren van politietaken heeft impact op het welzijn van medewerkers. Het vraagt naast persoonlijke aandacht en nazorg tevens om een operationele afweging die is gericht op de duurzame inzetbaarheid van politiepersoneel. De eenheden van het korps gaan nog op uiteenlopende wijze om met geweld tijdens het werk. Dit vormde de aanleiding om via het programma *Professioneel Optreden* hier samenhang en verbetering in aan te brengen. Op grond van dit programma hebben verschillende eenheden in 2016 ontwikkelingen in gang gezet.

De met dit programma beoogde samenhang betreft de *Stelselherziening Geweldsaanwending Politie*, het actieplan *Geweld tegen Politieambtenaren*, het verlenen van (na)zorg, het behandelen van klachten en het voorzien in opleidingen. Aan de hand van de

gecombineerde invalshoeken wil de politie enerzijds een operationele afweging kunnen maken voor de duurzame inzet van individuele medewerkers en anderzijds de leercyclus van operatie naar beleidsmaatregelen versterken.

Huiselijk geweld en kindermishandeling

Het programma *Huiselijk Geweld en Kindermishandeling* ondersteunt en faciliteert de eenheden bij het verbeteren van de aanpak. Bij de bestrijding van deze fenomenen bevindt de politie zich in een transitiefase, die loopt van opsporingsgericht naar veiligheidsgericht werken. Goede afstemming en samenwerking met zowel strafrecht als zorgpartners is belangrijk voor de duurzame veiligheid van slachtoffers. Om huiselijk geweld en kindermishandeling op een betekenisvolle manier aan te pakken, is de politie haar werkwijze aan het veranderen van primair opsporen naar het creëren van (duurzame) veiligheid.

De transitie is mede gestimuleerd door het werk van de Taskforce Kindermishandeling en Seksueel Misbruik. De politie maakte deel uit van deze taskforce en ondersteunt de aanbevelingen. Voor de politie houdt dit een goede afhandeling van complexe kindermishandelingszaken in, naast heldere verantwoordelijkheden en 24/7-bereikbaarheid.

Het korps stelde zich voor 2016 ten doel om de samenwerkingsafspraken met Veilig Thuis en het OM verder gestalte te geven, met als uitgangspunt dat de politie al haar informatie over huiselijk geweld en kindermishandeling blijft delen met Veilig Thuis. De politie en Veilig Thuis werkten aan de hand van concrete maatregelen aan zowel verbetering van de informatieoverdracht als kwaliteitsverhoging wat betreft meldingen en afhandeling.

Voor incidenten en zaken die stalking door een ex-partner betreffen, is een methode ontwikkeld en via proefprojecten getest. Uit de evaluatie blijkt dat deze werkwijze leidt tot meer bewustzijn binnen de politie en zowel overzicht als inzicht genereert. Voor de burger betekent deze aanpassing dat stalking eerder kan worden gesignaleerd en slachtoffers sneller geholpen kunnen worden. Het belangrijkste verbeterpunt ligt in de samenwerking met partners, zoals Veilig Thuis en het Veiligheids-huis. In 2016 is een aangepaste werkinstructie proefsgewijs getoetst.

3

Politie midden in de samenleving

Met het Mobile Media Lab (MML) staat de politie letterlijk midden in de samenleving. Het korps gebruikt het MML voor onderzoeken onder burgers en het testen van communicatiemiddelen zoals de vernieuwde politieapp. Bij de moordzaak op een fietsenmaker in Amsterdam is bijvoorbeeld via dit Mobile Media Lab extra getuigeninformatie van wijkbewoners en passanten verkregen. 'Informatie die we anders wellicht niet hadden gekregen', aldus onderzoeksleider Johan Meijwaard (niet op de foto). In deze zaak bezochten 350 burgers het MML.

Politie midden in de samenleving

De politie staat 24 uur per dag klaar voor een veiliger Nederland. Op allerlei manieren is zij bereikbaar en in contact met burgers. De politie werkt in een maatschappij die verandert. Verbinding hebben en houden met de samenleving en onpartijdig handelen zijn belangrijke voorwaarden om als politie goed te functioneren. Daarom werkte zij in 2016 verder aan het bereiken van meer diversiteit binnen het korps en bleef zij onder andere investeren in de verankering in de wijken door op te treden als gebiedsgebonden politie. Ook ging de politie door met het ontwikkelen van haar dienstverlening. Dat varieert van het verbeteren van het aangifteproces tot uitbreiding van de mogelijkheden voor agenten om op straat mobiel te werken. Een cijfermatig overzicht illustreert de landelijke communicatie-inzet van de politie.

Diversiteit

Onder de paraplu van het in januari 2016 gestarte programma *De Kracht van het Verschil* zijn activiteiten in gang gezet en instrumenten ontwikkeld die bijdragen aan een betere relatie met verschillende groepen in de samenleving. Groepen die uiteenlopen qua leeftijd, gender (identiteit), etnische, culturele en/of religieuze achtergrond, seksuele oriëntatie, opleidingsniveau en sociale klasse.

De politie zet zich in de periode 2015-2018 extra in om inhoud te geven aan deze beweging. Zij heeft zichzelf vier strategische doelen gesteld:

- de kracht van betere verbinding met de samenleving;
 - de kracht van een inclusievere werkcultuur;
 - de kracht van diverser samengestelde teams;
 - de kracht van een beter werkproces voor de aanpak van discriminatie.
- Daarbij zijn de volgende resultaten behaald.

De kracht van betere verbinding met de samenleving

De methodiek *Bondgenoten*, die ontstond in de Eenheid Midden-Nederland, is verder ontwikkeld en ter beschikking gesteld aan het hele korps. Deze door het Kennisplatform voor Integratie en Samenleving beschreven methodiek richt zich op het aangaan van duurzame en wederkerige samenwerkingsrelaties op operationeel, tactisch en strategisch niveau. Zulke relaties zijn gewaarborgd in zowel de lijn- als de crisisorganisatie (Staf Grootschalig en Bijzonder Optreden). Zodat de kracht van de samenleving kan worden ingezet om escalaties te voorkomen en misdrijven sneller op te lossen.

De kracht van een inclusievere werkcultuur

Alle eenheden en de Politieacademie beschikken over een Netwerk Divers Vakmanschap, bestaande uit collega's met kennis en expertise op het gebied van verschillende culturen en leefstijlen. Zij ondersteunen alle collega's bij de uitoefening van hun politietaken en zorgen voor verdere verspreiding van kennis en expertise.

De politie nam duidelijk stelling dat etnisch profileren onacceptabel is en kwam met een pakket aan maatregelen om dit tegen te gaan. Zij breidde de bestaande politieapp uit met een mogelijkheid om direct een klacht in te dienen als burgers zich onheus bejegend voelen. Bijvoorbeeld tijdens een proactieve politiecontrole. Het korps ontwikkelt een handelingskader dat collega's richting geeft tijdens zulke controles.

De kracht van diverser samengestelde teams

In het kader van het programma *De Kracht van het Verschil* zijn verschillende activiteiten ontplooid om de diversiteit in het personeelsbestand te vergroten. De politie ziet het als een operationele noodzaak om over diverser samengestelde teams te beschikken. Zij wil immers in contact blijven met verschillende gemeenschappen en daardoor het politiewerk verbeteren. Divers samengestelde teams vormen een bron van creativiteit en innovatie, hebben een groter leer- en aanpassingsvermogen en helpen tunnelvisie voorkomen. Ze beperken uitsluiting en

leiden tot een hogere retentie (behoud) van medewerkers uit groepen die (nu nog) zijn ondervertegenwoordigd. De politie wil van en voor iedereen zijn en blijven, ook als werkgever.

De aandacht ging in 2016 met name uit naar de instroom van aspiranten met een dubbele culturele achtergrond¹, in het licht van het afgesproken streefcijfer van 25 procent diversie-instroom eind 2018.

Zo zijn de arbeidsmarktcommunicatie (wervingscampagnes) en recruitment-activiteiten aangescherpt, trok het korps voor alle eenheden recruiters Diversiteit aan en draaide het succesvolle proefprojecten met het opschakeltraject *Blauw Talent*. Dat is een begeleidingstraject voor divers talent dat de eerste selectiedag net niet heeft gehaald, waarna zij opnieuw de reguliere selectieprocedure kunnen doorlopen. Ten opzichte van 2013 is het percentage instroom van aspiranten met een (niet-westerse) migrantenachtergrond hierdoor in 2016 bijna verdubbeld. In 2013 ging het om

10,2% aspiranten met een migrantenachtergrond (waarvan 6,4% niet-westers). In 2016 steeg dat naar 19,5% (waarvan 10,6% niet-westers).

De kracht van een beter werkproces voor de aanpak van discriminatie

Samen met haar ketenpartners heeft de politie de registratie, opsporing en vervolging van discriminatie verder versterkt. Voor het eerst verscheen in september 2016 een multi-agency-rapport² over discriminatie, waarin alle cijfers van de politie, haar partners en diverse niet-gouvernementele organisaties zijn samengevoegd. Hiermee geeft dit rapport een zo compleet mogelijk beeld hoe de omvang en aard van gedocumenteerde discriminatie-incidenten en -ervaringen zich ontwikkelen. Het opsporingsproces in discriminatiezaken wil de politie beter en uniformer inrichten. Ook het verhogen van de aangiftebereidheid, de verbetering van nazorg en het optimaliseren van de samenwerking met ketenpartners bij het helpen

van melders en aangevers maken hiervan onderdeel uit. Dit leidt tot een verbeterde informatiepositie, die de operationele sturing op dit thema vereenvoudigt en betere resultaten oplevert bij de politie, in de strafrechten en voor de samenleving als geheel. In 2016 zijn hiervoor de fundamenteen gelegd.

1. Met aspiranten met een dubbele culturele achtergrond worden medewerkers bedoeld die door achtergrond, leef- of werkervaring aantoonbaar kennis en expertise hebben van meer dan één cultuur.
2. Dit rapport is geschreven door Art.1 - Kenniscentrum Discriminatie Nederland in opdracht van de politie en medegefinancierd door het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Initiële instroom executieve medewerkers met een migrantenachtergrond

	westers	niet-westers	totaal
Noord-Nederland	6,0%	6,7%	12,7%
Oost-Nederland	6,0%	11,2%	17,2%
Midden-Nederland	6,1%	8,8%	14,9%
Noord-Holland	8,0%	9,2%	17,2%
Amsterdam	20,2%	19,4%	39,6%
Den Haag	7,2%	7,9%	15,1%
Rotterdam	7,9%	15,9%	23,8%
Zeeland-West-Brabant	7,9%	9,6%	17,5%
Oost-Brabant	11,2%	6,9%	18,1%
Limburg	13,0%	7,6%	20,6%
Landelijke Eenheid	16,7%	16,7%	33,3%
Totaal initiële instroom migrantenachtergrond	8,9%	10,6%	19,5%

De wijkagent kent zijn of haar gebied en de mensen in de wijk kennen hun agent

Gebiedsgebonden politie

Gebiedsgebonden politie betreft het politiewerk in wijken en buurten. Op maat en binnen de lokale context worden aan veiligheid gerelateerde problemen samen met partners aangepakt. De basisteams vormen daarbij de belangrijkste schakel. Binnen deze basisteams leveren wijkagenten met andere medewerkers uit het team elke dag een bijdrage aan de veiligheid in Nederland. De politie is dankzij deze gebiedsgebonden aanpak stevig verankerd in de wijken. Dat geldt sinds jaar en dag als een van haar grote verworvenheden. Een goede verbinding met de samenleving is noodzakelijk om de openbare orde te handhaven en zowel onveiligheid als misdaad effectief te bestrijden.

De samenleving verandert voortdurend. We leven in een complexe, snel bewegende maatschappij met scherpere en duidelijkere tegenstellingen. Deze ontwikkeling vraagt steeds meer van de politie en haar medewerkers. Niet alleen qua kennis, vaardigheden en samenwerking, maar ook wat betreft diversiteit, alertheid en adequaat handelen. Om een betrouwbare partner te blijven, moet de politie zich onophoudelijk ontwikkelen en investeren in het gebiedsgebonden werken.

Investering

Op basis van regionale behoeften zet het korps extra middelen in om de basisteams beter toe te rusten voor het versterken van hun professionaliteit en kwaliteit. Investeren in de toerusting van agenten verbetert de dienstverlening aan de burger, het mobiele werken en de onderlinge informatie-

voorziening. Het helpt om (wijk)agenten kennis en vaardigheden bij te brengen, die toegesneden zijn op de maatschappelijke ontwikkelingen en nieuwe veiligheidsfenomenen. Daarbij bestaat er specifieke behoefte aan kennis en kunde op het gebied van radicalisering, diversiteit en professioneel selecteren, maar ook van het herkennen van ondermijning.

Lokaal verankerd

De ruimte voor de basisteams is in 2016 vergroot met het vaststellen van het nieuwe werkingsdocument *Districten en Basisteams*. Door de inrichting van de teams kan de politie beter inspelen op de lokale context. Een basisteam in bijvoorbeeld de Rotterdamse binnenstad functioneert nu eenmaal heel anders dan een basisteam op het Brabantse platteland.

Inzet wijkagenten

De wijkagent kent zijn of haar gebied en de mensen in de wijk kennen hun agent. Deze weet welke veiligheidsproblemen (bijvoorbeeld jeugdoverlast, inbraak, ondermijning en radicalisering) er in de wijk spelen en overlegt met partners op wijkniveau hoe de verschillende disciplines een probleem het beste kunnen aanpakken. De wijkagent brengt de veiligheid en leefbaarheidsproblemen van de wijk ook in het basisteam ter sprake. Daar wordt samen met de teamchef en in afstemming met het lokale gezag de keuze gemaakt welke problemen de politie met prioriteit aanpakt, maar ook welke bijdrage het volledige basisteam levert ter ondersteuning van de wijkagent. Overeenkomstig artikel 38a Politiewet 2012 dient er in elke eenheid ten minste één wijkagent op vijfduizend inwoners werkzaam te zijn. De verdeling van wijkagenten binnen de eenheden is de verantwoordelijkheid van het lokale

gezag; de burgemeesters binnen de regio's bepalen met de politie de verdeling van wijkagenten over de gemeenten. Het streven is om de wijkagenten zo veel mogelijk in en voor hun wijk te laten werken. De minister heeft de korpschef verzocht om uiterlijk eind 2017 een bezetting van de wijkagentenfunctie van ten minste 97 procent te realiseren.

Op 31 december 2016 waren er in totaal 3125 wijkagenten werkzaam, waarmee de formatie voor 92 procent is bezet. Dit is minder dan eind 2015. De daling van de bezetting reflecteert geen structureel probleem, maar een tijdelijke terugval door onder meer:

- de effecten van de personele reorganisatie en vertraagde invulling van vacatures;
- de doorlooptijd van aanstellingen;
- de individuele afspraken rond de start in de nieuwe functie.

De maatregelen die voorzien waren – het openstellen van vacatures, het verfijnen van de registratie waardoor automatische tellingen beter mogelijk worden en het afstemmen met het gezag over de tijdelijke inzet van capaciteit voor wijkagenttaken – bleven onverkort van kracht, ook als niet alle vacatures direct werden vervuld.

Versterken kwaliteit aangifteproces

Dienstverlening is en blijft een van de prioriteiten voor de politie. In 2016 verbeterde er veel. Aangifte doen verloopt via verschillende kanalen en digitale aangifte kreeg een impuls door de mogelijkheid om met DigiD in te loggen. Verder zijn er stappen gezet in het meten van de tevredenheid onder burgers over hun meldingen en aangiftes.

Wijkagenten per eenheid	bezetting	bez.%
Noord-Nederland	319	92%
Oost-Nederland	559	89%
Midden-Nederland	322	86%
Noord-Holland	243	82%
Amsterdam	237	110%
Den Haag	338	94%
Rotterdam	362	92%
Zeeland-West-Brabant	279	95%
Oost-Brabant	266	97%
Limburg	200	89%
Totaal wijkagenten	3.125	92%

Politie monitor

De *Politie monitor* is een onderzoeksinstrument om de politiedienstverlening vanuit de perceptie van de burger te meten. Specifiek gaat het om de waardering van de burger bij meldingen en aangiften. Met de informatie uit de monitor kan een basisteam de interactie met burgers in het eigen verzorgingsgebied verdiepen. In vijf basisteams van de Eenheid Oost-Nederland draaide onder aangevers en melders het proefproject Politie monitor. Dit leidde op kleine schaal al tot een beter handelingsrepertoire van politiemensen en meer vertrouwen in de politie. In de dialoog met burgers komen politie-medewerkers echt te weten wat deze belangrijk vinden. De uitkomsten van de proefprojecten wijzen uit dat aangevers en melders die een terugmelding hebben ontvangen (iets) meer vertrouwen krijgen in de politie.

Slachtofferzorg

Om slachtoffers beter te ondersteunen, startte de politie met de verbetering van de slachtofferzorg. Dit ter voorbereiding op de invoering van de EU-richtlijn *Minimumnormen Slachtoffers*. De eenheden verbeterden onder andere de

registratie van slachtoffers bij aangiften en meldingen, het informeren van slachtoffers, het conservatoir beslag ten behoeve van slachtoffers, het afleggen van een verklaring onder nummer en het aangifte doen door niet-gedocumenteerden. In 2016 is een pakket aan maatregelen voorbereid dat voortvloeit uit de EU-richtlijn Minimumnormen Slachtoffers. Een belangrijke maatregel vormt de 'verklaring van rechten', waarin is opgenomen op welke rechten slachtoffers aanspraak kunnen maken. Het maatregelenpakket is afgestemd met de ketenpartners. Er is communicatie- en instructiemateriaal beschikbaar voor de invoering in de eenheden. Hiermee zet de politie een volgende stap in het versterken van de rol van het slachtoffer in het strafrechtproces.

Individuele Beoordeling

Als proef is in 2016 met twee basisteams (Arnhem en Maastricht) de *Individuele Beoordeling* van slachtoffers ontwikkeld. Dit betreft een persoonsgerichte werkwijze die de politie helpt bij de beoordeling van hun kwetsbaarheid. Op basis van dat oordeel kan een gerichte inzet van passende maatregelen volgen, die slachtoffers beschermen

tegen herhaald slachtofferschap, intimidatie en vergelding. De proef leverde een scherp beeld op van de wijze waarop de Individuele Beoordeling in de praktijk kan werken, in combinatie met een lijst van bijzondere maatregelen die de politie ter bescherming kan inzetten. Zowel de politie als de slachtoffers vinden dat het beoordelen en beschermen grote toegevoegde waarde hebben. Op basis van de proef is een minimale variant gereedgemaakt in het politiesysteem Basisvoorziening Handhaving (BVH).

Ketenbreed slachtofferportaal

Stapsgewijs bouwt de politie aan een digitaal informatieportaal dat slachtoffers via één ingang alle informatie over hun zaak biedt. De politie is met ketenpartners, waaronder het OM, Slachtofferhulp Nederland, het Centraal Justitieel Incassobureau en het Schadefonds Geweldsmisdrijven gestart met een testversie van dit slachtofferportaal. Indien deze testversie succesvol blijkt, kan deze voorziening landelijk gaan fungeren als loket voor de burger.

Afhandelen meldingen

Jaarlijks ontvangt de politie zo'n twee miljoen meldingen. Zij wil de melders zinvolle terugkoppeling geven uit oogpunt van zorgvuldige dienstverlening. Terugmelden kan bijdragen aan een verhoogd vertrouwen in de politie, waardoor melders eerder bereid zijn om informatie te blijven delen. De politie wil het terugmelden stimuleren. Daarom ontwikkelde het korps een aantal instrumenten om de voortgang van het proces te controleren, waaronder triage, een lokaal casusoverleg en een audit. Deze instrumenten maken sturing op het afhandelen van meldingen mogelijk en zorgen voor betere afstemming en samenwerking tussen de verschillende organisatieonderdelen.

Servicemodule

In de periode 2015-2018 gaan alle Regionale Servicecentra (RSC's) en basisteams over op de Servicemodule: een hulpmiddel voor het leveren van eenduidige dienstverlening aan burgers. Het gaat hier om het registreren en doorzetten van meldingen, het plannen van afspraken voor aangifte (op politiebureaus en telefonisch), het aanmaken van terugbelverzoeken en het zelfstandig afhandelen van informatieverzoeken. Zodoende kan de politie klantgerichte en efficiënte werkprocessen realiseren tussen de RSC's en de verschillende backofficeonderdelen van de organisatie. Het registreren (en daarmee ook op een later moment raadplegen) van meldingen en verzoeken die binnenkomen via 0900-8844 of 144 versterkt de informatiepositie en verbetert het afhandelen van meldingen. Inmiddels maken acht eenheden van de landelijke applicatie gebruik.

In het derde kwartaal van 2016 zijn er technische performance-issues geconstateerd. Dit was mede als gevolg van het toenemende gebruik. In het kader van de werkdrukproblematiek op de servicecentra is besloten de invoering van de applicatie tijdelijk stop te zetten. De problematiek is inmiddels deels opgelost. Om deze reden loopt het invoeringstraject vertraging op.

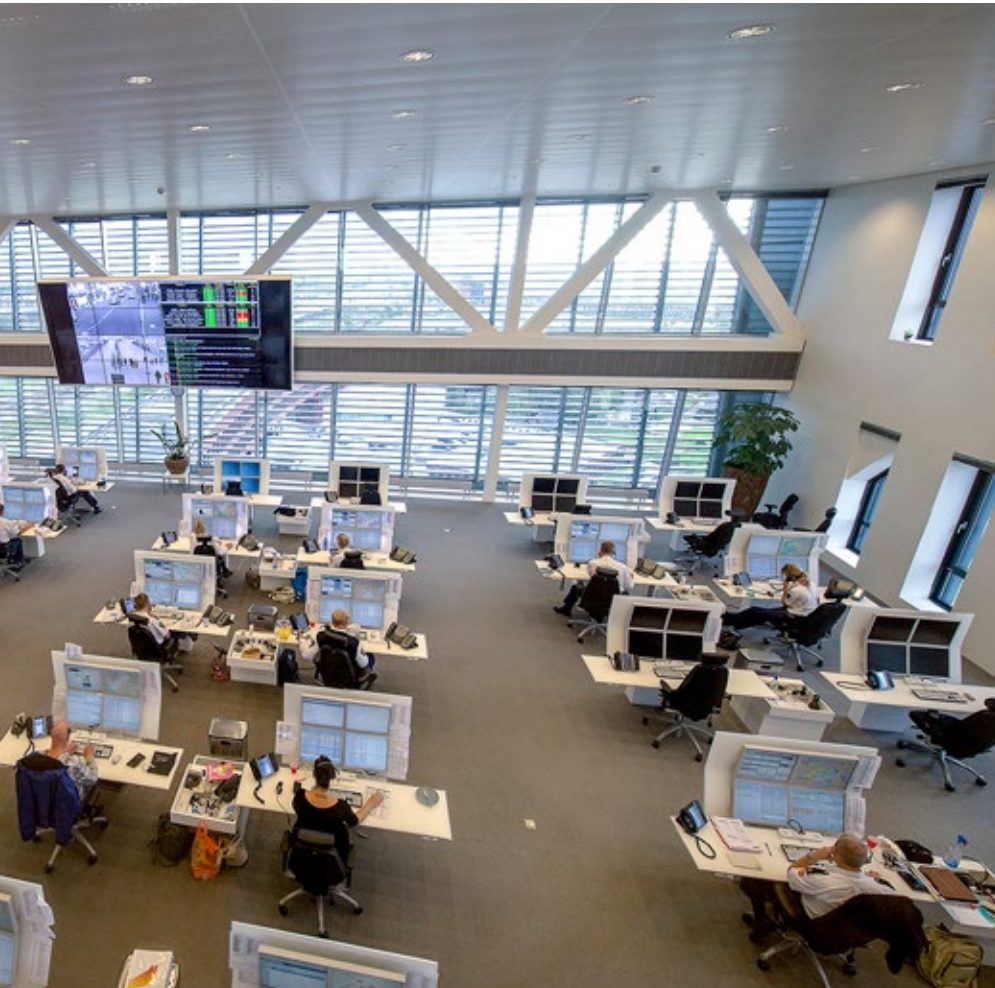
Internetaangifte en Aangifte Volg Service

De politie bouwde de faciliteit voor het doen van aangifte verder uit. Naast de traditionele kanalen (bureau, telefonie) gebruikt zij steeds meer televoorzieningen via een driedimensionale beeldverbinding met een RSC-medewerker. Verder behoort aangifte via internet en op locatie tot de mogelijkheden. Het aantal 3D-loketten steeg in 2016 naar 39. De voorbereidingen zijn getroffen om in 2017 te starten met de proef *Aangifte vanuit huis*: aangifte doen

via beeldverbinding. De gebruiksvriendelijkheid van aangifte doen via internet is verbeterd en toepassing van DigiD zorgt voor meer veiligheid. Mensen die kiezen voor het internet geven aan tevreden te zijn over de gebruiksvriendelijkheid. Via de website Politie.nl kunnen aangevers sinds 1 juli 2016 door middel van de Aangifte Volg Service (AVS) de stand van zaken volgen. De AVS dekt 75 procent van alle aangiften, zoals diefstal en vernieling. Een aangever kan daarbij zien of de politie de aangifte in onderzoek heeft genomen. Als er iets in de aangiftestatus verandert, ontvangt de aangever een e-mail met het verzoek om in te loggen op mijnpolitie.nl,

Jaarlijks ontvangt de politie zo'n twee miljoen meldingen

operationele politiemensen negen werkprocessen mobiel verrichten. Te denken valt aan het scannen en controleren van kentekens en identiteitsdocumenten, maar ook het digitaal uitschrijven van transacties voor overtredingen, met digitale doorlevering aan het Centraal Justitieel Incassobureau voor verdere behandeling.

Het effect van mobiel werken is merkbaar. De gebruikersmonitor geeft met het waarderingcijfer zeven aan dat medewerkers deze mogelijkheid positief vinden. De collega's ervaren meer veiligheid op straat, minder administratieve lasten en kwalitatief beter werk, omdat er minder herstelwerk nodig is.

waar het bericht gereed staat. Een andere verbetering is de geboden mogelijkheid om digitaal te reageren vanuit mijnpolitie.nl. Bijvoorbeeld met aanvullende informatie of vragen over de aangifte.

Versterken Mobiel Effectiever Op Straat

Onder de noemer *Mobiel Effectiever Op Straat (MEOS)* zette het korps de ontwikkeling in van mobiel werken in het kader van operationeel politiewerk. Een smartphone met de zogenaamde MEOS-app verschaft politiemensen

toegang tot een aantal politiesystemen om bevestigingen en meldingen doen. Dit draagt bij aan dienstverlening en efficiënter politiewerk.

Binnen Handhaving en Toezicht zijn inmiddels 23.000 politiemedewerkers voorzien van een smartphone met de MEOS-functionaliteit. Eind 2016 startte de levering van 9000 smartphones voor de doelgroepen Opsporing en Bijzondere Diensten, waardoor inmiddels bijna 30.000 medewerkers een smartphone met MEOS-functionaliteit hebben.

Als vervolg op MEOS lanceerde de politie in 2016 het programma *Mobiel Werken*. Per 31 december 2016 kunnen

Communicatie feiten en cijfers

Veiligheid maak je samen. Contact met burgers en partners is daarom erg belangrijk voor de politie. Naast persoonlijke contacten op straat en op het politiebureau zet de politie ook haar website, sociale media en televisieprogramma's in. Hoe zag het jaar 2016 eruit op het gebied van deze communicatie?

Politie.nl

De website www.politie.nl bevat onder andere nieuwsberichten, informatie over politiewerk en foto's van gezochte en vermiste personen. Daarnaast is er informatie te vinden over bijvoorbeeld woninginbraken per gebied, naast contactgegevens van onder meer wijkagenten. Ook kunnen mensen via de site aangifte doen van sommige strafbare feiten of een melding doorgeven.

1

Het Nederlandse publiek verkoos www.politie.nl in 2016 opnieuw tot Website van het Jaar en tot beste website in de categorie Overheid. In 2015 won de website deze prijzen ook. De concurrentie was geducht.

2.224.098

mensen bezochten de website van de politie gemiddeld per maand. Dit zijn zogenoemde unieke bezoekers; allemaal verschillende mensen dus.

5509

mensen per maand dienden via Politie.nl een contactverzoek in met een wijkagent, naast 4057 algemene contactverzoeken.

379.681

aangiften van vernieling, diefstal en internetoplichting zijn in 2016 digitaal gedaan via Politie.nl.

406.994

berichten stuurde de politie via Mijn Politie naar aangevers van vernieling, diefstal of internetoplichting. Dankzij deze berichten zijn zij beter op de hoogte van wat de politie met hun aangifte doet. Mijn Politie bestaat overigens pas sinds 1 juli 2016.

33.601

keer gemiddeld per maand gebruikten mensen in 2016 de politieapp.

1.189.117

mensen bezochten gemiddeld per maand de pagina *Gezocht* en *Vermist* op Politie.nl. Dit is daarmee de meest bezochte pagina van 2016. Bijna net zo veel mensen bezochten de pagina *Mijn Buurt*. Hier vinden ze onder andere lokaal nieuws, informatie over wijkagenten en de zoekfunctie *Misdaad in Kaart*.

Vraaghetdepolitie.nl

Speciaal voor het contact met de jeugd is er Vraaghetdepolitie.nl. Via deze website krijgen jongeren antwoord op vragen over bijvoorbeeld vuurwerk, wapens, pesten, sexting en werken bij de politie. Om meer jongeren te bereiken zijn in 2016 bekende vloggers ingezet. Zij brengen de boodschap van de politie op een specifiek thema, maar dan helemaal op hun eigen manier. Met succes.

48.954

jongeren bezochten Vraaghetdepolitie.nl in december 2016. In januari 2016 waren dat er slechts 14.695. De populariteit van de website stijgt.

11

vlogs zijn gemaakt in opdracht van de politie. Door populaire netwerken te gebruiken, kan de politie jongeren in hun eigen taal bereiken met haar boodschap. De vlogs zijn ook te bekijken op het landelijke YouTube-kanaal van de politie.

1.819.141

keer waren de vlogs tot en met 31 december 2016 bekeken. De best bekeken vlog was van Joy, over onlinepesten.

Mobile Media Lab

Hoe communiceert de politie met burgers en partners en werkt dit wel naar tevredenheid? Hoe kan de politie haar dienstverlening verbeteren? Voor het antwoord op deze vragen rijdt vrijwel dagelijks het Mobile Media Lab (MML) door Nederland. Het MML is een tot test- en interviewruimte omgebouwde vrachtwagen.

185

keer is het MML ingezet in 2016.

34.096

mensen bezochten het MML in 2016 en werkten mee aan tests en interviews, bijvoorbeeld over de verbeteringen van de politiewebsite en de politieapp.

Facebook

Op Facebook laat de politie vooral zien hoe het echte politiewerk eruitziet. Naast een landelijk profiel zijn er ook aparte profielen van politie-eenheden, basisteams en (wijk)agenten.

39.624

mensen volgen het landelijke Facebookprofiel Politie Nederland.

48

blogs zijn in 2016 geplaatst op Facebook en Politie.nl. In deze blogs vertellen agenten over iets dat hen raakte in het politiewerk. De blogs werden in totaal 474.207 keer gelezen.

10.577

Het best gelezen blog had als titel *Vreemde inbraak*, over een aangifte van diefstal die bij politieblogger Piet Kats een naar gevoel opwekt.

1200

Likes waren er voor de post op Politie Nederland over de geboorte van een kalfje. Het is het meest gewaardeerde bericht in 2016.

Twitter

De politie heeft op Twitter een landelijk account (@Politie) en heel veel accounts per eenheid, team en (wijk) agent. Agenten die twitteren over hun werk duidt de politie aan als twitcops. Ook de korpschef twittert actief. @Pol_Akerboom had op 31 december 2016 10.832 volgers.

1650

wijkagenten maken gebruik van Twitter. Dit is ongeveer de helft van het totale aantal wijkagenten.

201.179

mensen volgden @Politie, het landelijke Twitteraccount.

478

retweets kreeg de tweet van @Politie over de campagne rond nepvuurwapens: 'Agenten kunnen op afstand niet zien of een wapen echt is. #nepvuurwapens #levensgevaarlijk' Het is de meest gedeelde tweet van @Politie in 2016.

Televisie

De politie is actief betrokken bij de productie van een aantal televisieprogramma's. Zij doet dat om politiewerk in beeld te brengen en/of om een beroep te doen op burgers bij de opsporing van ernstige strafbare feiten.

5

televisieprogramma's konden in 2016 rekenen op medewerking van de politie: *Opsporing Verzocht*, *Wegmisbruikers*, *De pennen geslepen*, *Graf zonder naam* en *De Meldkamer*.

Opsporing Verzocht

Al veertig jaar betreft de politie burgers bij het oplossen van misdrijven met behulp van het televisieprogramma *Opsporing Verzocht*. Naast dit landelijke programma op NPO1 hebben de meeste regionale omroepen ook een lokaal gericht opsporingsprogramma.

1.255.000

mensen keken gemiddeld per week naar *Opsporing Verzocht*.

339

zaken zijn onder de aandacht van het publiek gebracht. In 142 ervan zijn verdachten aangehouden.

42

procent van de zaken uit seizoen 2015-2016 is opgelost, mede dankzij tips van kijkers. Als de politie een gefilmde reconstructie van de zaak maakte, bedroeg het oplossingspercentage zelfs 49 procent.

YouTube

Op YouTube heeft de politie een eigen, landelijk videokanaal. Hier zijn alle filmpjes en vlogs te vinden die door de politie zijn gemaakt. Soms speciaal voor de jeugd, soms juist voor ouderen en vaak gaan ze over het echte politiewerk. Ook eenheden – en zelfs agenten – hebben soms een eigen videokanaal. Bekende kanalen zijn Politie #PRO247 van de Eenheid Rotterdam en politievlogger Jan-Willem, agent in het Basisteam Almere Buiten Hout.

151.750

keer is de politiefilm *Dit is waar we het voor doen* bekeken.

1.829.325

mensen zagen de video over de roofvogels van de politie die vijandige drones uit de lucht kunnen halen. Dit is verreweg de best bekeken video op het landelijke politiekanaal.

4

Versterking politieoperatie

2417

De politie is permanent operationeel. Dag en nacht staat zij overal klaar om zich in te zetten voor een veiliger Nederland. Om die soms noodzakelijke stap naar voren te zetten. Om te beschermen wat van waarde is, een grens te stellen aan wat wet en samenleving niet tolereren en positieve initiatieven kracht bij te zetten. Waakzaam en dienstbaar.

Versterking politieoperatie

Het kabinet stelde meerjarig extra middelen beschikbaar om het operationele politiewerk op bepaalde punten te versterken. Dat gebeurde onder andere via de versterking van het traject Modernisering Opsporing, de ketensamenwerking, versterking van de Dienst Speciale Interventies en uitbreiding van de observatieteams. Voor de ontwikkeling van de Landelijke Meldkamerorganisatie kwamen er eveneens extra middelen. Ook startte de vernieuwing van het Wetboek van Strafvordering. Daarnaast zijn er diverse andere, specifieke ontwikkelingen in gang gezet, die hebben bijgedragen aan het versterken van het operationele politiewerk. Dit hoofdstuk behandelt deze onderwerpen.

Modernisering opsporing, toezicht, handhaving en dienstverlening

De politie, het OM en de minister van V&J stelden in november 2015 vast dat politie en het OM de opsporingskwaliteit fundamenteel moeten moderniseren. Zij kregen de opdracht om in de periode 2016-2018 te werken aan:

- een sterkte-zwakteanalyse van de opsporing;
- een visie op de opsporing;
- de uitvoering van zeventien maatregelen die de basis van kennis en organisatie op orde brengen;
- het in gang zetten van de versterking van de opsporing op langere termijn.

Analyse van de opsporing

Politie en OM maakten een sterkte-zwakteanalyse van de opsporing, die verscheen onder de titel *Handelen naar waarheid*. Deze studie geeft een overzicht van wat er te doen staat om de opsporing te versterken:

- beter vakmanschap en leiderschap;
- betere toerusting van medewerkers;
- betere ondersteuning door informatievoorziening;
- intern en extern effectiever samen-

werken aan de aanpak van veiligheidsproblemen;

- groter vermogen van het OM en de politie om wendbaar, adaptief, lerend en slagvaardig op te treden.

Visie op de opsporing

Handelen naar waarheid leverde de eerste bouwstenen voor de opmaak van het koersdocument *Naar een toekomstbestendige opsporing en vervolging*.

Eraan ten grondslag ligt een verkenning van de maatschappelijke veiligheidsontwikkelingen. Een tussenstand die in 2017 wordt aangescherpt. Er is gekeken naar:

- internationale en geopolitieke ontwikkelingen;
- veranderende verhoudingen tussen burgers, bedrijven en overheden;
- economische ontwikkelingen;
- veranderingen in de demografische samenstelling;
- technologische ontwikkelingen.

De centrale vraag luidt welke impact zij hebben op het criminaliteitsbeeld en de opsporing. Wat kunnen politie en OM doen om zich voldoende toekomstbestendig te organiseren teneinde de problematiek het hoofd te bieden die voortkomt uit deze ontwikkelingen?

Verder is een veranderende inzet van de opsporing nodig: naast strafrechtelijke

en bestuurlijke interventies komen bij de aanpak van criminaliteit de inzet van burgers en bedrijven en van het sociale domein (zorg, jeugd, arbeid en inkomen) duidelijker in beeld. In hun handelen stellen alle partijen hun betekenis voor de maatschappij en burger voorop.

Maatregelen basis op orde

Een van de afspraken tussen minister, politie en OM is het doorvoeren van maatregelen die met het oog op de toekomst de basis van kennis en organisatie op orde brengen. Hierbij gaat bijzondere aandacht uit naar:

- de kwaliteit van het werk dat medewerkers Intake en Service verrichten;
- de parate kennis van politiemedewerkers;
- de instroom van medewerkers met een financiële, economische of digitale specialisatie;
- het werken in leerateliers met de partners in de ZSM-aanpak³;
- de informatievoorziening ten behoeve van de opsporing;

3. ZSM is een werkmethode waarmee de politie samen met partners veelvoorkomende criminaliteit zorgvuldig, snel en op maat aanpakt.

De politie en OM maakten een sterkte-zwakteanalyse van de opsporing

- de kwaliteit van het proces-verbaal;
- het opzetten van een systeem voor het waarborgen van vakmanschap.

Verder maakte het korps een begin met de aanscherping van het leiderschap in de opsporing en de professionele standaard van opsporingsmedewerkers.

Versterking opsporing langere termijn

Naast de in 2016-2018 uit te voeren maatregelen versterken politie en OM de opsporing op langere termijn, in lijn met de visie op de opsporing. Deze verandering is ontwikkelingsgericht en kenmerkt zich door 'integer improviseren': zonder gedetailleerd plan van aanpak, maar wel met heldere en gedeelde doelstellingen. De hoofden van de politie-eenheden en parketten stelden hiervoor op hoofdlijnen een plan van aanpak op. Daartoe behoort de organisatie van proefprojecten bij de politie en het OM, waarin zij met andere partners werken aan maatschappelijke veiligheid.

Modernisering Wetboek van Strafvordering

Het Ministerie van V&J moderniseert het huidige Wetboek van Strafvordering. Het betreft de uitvoeringsorganisaties en de advocatuur nauw bij dit proces. De politie brengt de effecten van de voorgestelde wijzigingen in kaart, zowel wat betreft de bedrijfsvoering als de werklasten, maar zeker ook met betrekking tot de effectiviteit en flexibiliteit van de opsporing. In 2016 zijn in samenwerking met het ministerie diverse impactanalyses uitgevoerd, naast aanvullende en verdiepende eigen analyses op voor de politie belangrijke thema's. Tevens zijn voor de wetgevingsjuristen en andere medewerkers van het departement acht werkbezoeken georganiseerd, om de politieke praktijk inzichtelijk te maken teneinde goed invulling te kunnen geven aan de wetsvoorstellen. Zo zijn

bijvoorbeeld bezoeken gebracht aan de forensische opsporing, de digitale recherche, Financieel-economische recherche en de Dienst Landelijke Operationele Samenwerking.

Tevens is geparticipeerd in expertsessies van het ministerie en ging het projectteam intern om tafel met zo'n tweehonderd collega's om met hen de effecten, kansen en bedreigingen van de voorstellen inzichtelijk te maken. Mede dankzij deze inbreng kon de politie diverse informele consultatieadviezen uitbrengen, die het departement meenam in de definitieve wetsvoorstellen. De korpsleiding heeft grote zorgen over de impact en de gevolgen van de huidige voorstellen. De invoering van het vernieuwde wetboek betreft een zeer omvangrijke operatie.

Ketensamenwerking

De politie staat midden in de maatschappij. Zij onderhoudt op verschillende niveaus intensief contact met een diversiteit aan groepen en organisaties en maakt deel uit van samenwerkingsverbanden. Het onderwerp Ketensamenwerking en Allianties (KS&A) geldt als een strategisch politiethema met een brede veiligheidsscope en gericht op al haar taken.

De landelijke portefeuillehouder KS&A ondersteunt de ontwikkeling van het thema binnen de politie en stimuleert het aangaan van samenwerkingsverbanden. Deze bestrijken de gehele taakuitvoering van de politie. In veel gevallen betreft het een onderwerp dat veiligheidsthema's uit een andere portefeuille raakt.

In 2016 is een strategische visie op ketensamenwerking opgesteld en gedeeld met relevante stakeholders. Op initiatief van het Nationaal Platform Criminaliteitsbeheersing (NPC), waarin publieke en private partijen elkaar op strategisch topniveau treffen, is begin 2016 tevens het *Actieprogramma Veilig Ondernemen* (AVO) opgesteld, met als prioriteiten:

- cybersecurity;
- afpersing;
- mobiele bendes;
- heling;
- transportcriminaliteit;
- horizontale fraude;
- ondermijning.

De vaststelling van het *Actieplan Veilig Ondernemen* volgde in december 2016.

De politie participeert ook in samenwerkingsverbanden zoals NL Confidential, het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid, Burgernet en de Adviesraad Kwaliteitsbevordering Nederlandse Veiligheidsbranche.

Daarnaast is de politie betrokken bij de Raad van Toezicht van de stichting Directe Aansprakelijkheid aan Daders, die zich richt op de verdere ontwikkeling van de civielrechtelijke mogelijkheden om direct schade te verhalen.

Dienst Speciale Interventies en uitbreiding observatieteams

De aanslagen in de wereld om ons heen en de aanhoudende dreiging vormden aanleiding om het inzetconcept van de speciale eenheden verder te ontwikkelen.

Uitbreiding beschikbare interventiecapaciteit

Met het oog op het naar verwachting langdurige karakter van het huidige dreigingsbeeld, besloot het kabinet om de veiligheidsketen op een aantal punten substantieel te versterken. Dat betreft onder meer de uitbreiding van de snel beschikbare interventiecapaciteit, waarvoor het kabinet extra middelen beschikbaar stelde. Daarmee kan het korps de capaciteit van de Dienst Speciale Interventies (DSI) uitbreiden en investeren in meer en modernere bewapening en uitrusting.

Reactieconcept DSI – 24/7

Tot de eerste aanslag in Parijs in november 2015 functioneerde het Stelsel van speciale eenheden op oproepbasis. Wat in de Franse hoofdstad gebeurde, maakte duidelijk dat de reactiesnelheid van het stelsel omhoog moest om de huidige terrorismeuitingen het hoofd te kunnen bieden. Daarom paste het stelsel zijn inrichting direct aan en ontwikkelde deze in 2016 verder, met als noemer *Reactieconcept DSI – 24/7*.

Wijze van optreden

Het stelsel kent drie categorieën van optreden waarbij de situatie en het optreden worden gekenmerkt door opschaling van geweld:

- optreden in levensbedreigende situaties waarbij de werkzaamheden worden verricht door het Aanhoudings- en Ondersteuningsteam;
- optreden bij kleinschalige, maar hoogrisicosituaties waarbij de

werkzaamheden worden verricht door de Afdeling Interventie;

- optreden in grootschalige, complexe situaties, waarbij de werkzaamheden worden verricht door de Unit Interventie Mariniers.

Ondanks deze verschillende vormen van optreden, dienen zowel de toestemmingsprocedures van het gezag als het daadwerkelijk optreden door de eenheden van het stelsel traploos in elkaar over te vloeien als de situatie dit vraagt.

Landelijke dekking

Om de reactietijden te verkleinen dient het stelsel de eenheden zodanig te positioneren dat een landelijke dekking gewaarborgd is. Bij de positionering van eenheden dient rekening te worden gehouden met de verantwoordelijkheden van zowel het nationaal als het lokaal bevoegd gezag, het gevoel van collegiale nabijheid bij medewerkers buiten het stelsel en de onvoorspelbaarheid van plegers van grof geweld en terrorisme.

Maximale flexibiliteit

Het Stelsel van speciale eenheden houdt rekening met geplande inzetten en ad hocinzetten. Afhankelijk van de situatie treden de stelseleenheden in verschillende groepsformaten op. In beginsel wordt gewerkt in een standaard en vooraf getraind groepsverband. Mocht de situatie erom vragen dan dienen de medewerkers tevens in incidentele samenwerkingsverbanden te kunnen optreden. Om met de beperkte capaciteit op al deze mogelijkheden te kunnen inspelen, dienen het stelsel en de verschillende eenheden binnen het stelsel maximaal flexibel te worden ingericht. Hiervoor is het noodzakelijk dat wet- en regelgeving, procedures, trainingen, oefeningen, middelen, wapens en uitrusting maximaal op elkaar worden afgestemd.

Aansluiten bij de actuele veiligheids-situatie

De herinrichting van het stelsel vindt plaats tegen de achtergrond van voortdurende maatschappelijke ontwikkelingen, de actuele veiligheids-situatie en de aansluiting van de politie hierop. Waar nodig scherpt het stelsel zijn plannen aan, zodat het bij voortdurende aangesloten blijft op ontwikkelingen in de samenleving, het actuele veiligheidsbeeld en de politieke prioriteiten. Ook de werking van het stelsel, de operationele ervaringen en de kwaliteit van de ondersteuning in de praktijk kunnen leiden tot bijstelling van de inrichting en de formatie.

Uitbreiding observatieteams

De uitbreiding van de observatieteams typeert de structurele versterking van de veiligheidsketen en krijgt in 2017 een vervolg.

Uitvoeren van hoogrisico-operaties in een breed operatiespectrum

De primaire functie van deze observatieteams is het heimelijke inwinnen van informatie en het uitvoeren van speciale operaties in relatie tot terrorismebestrijding. Naast de opsporing zal er inzet zijn ter ondersteuning van de domeinen Intelligence, Bewaken en Beveiligen en Interventie. Het inzetconcept richt zich op contraterrore en onderscheidt zich door operaties en de bestrijding van terrorisme nabij en/of in direct contact met personen gerelateerd aan terrorisme en indien nodig uitgevoerd in complexe sociale omgevingen.

Tactisch Operationeel Centrum

Naast uitbreiding van personeel en middelen is gestart met de inrichting en werking van het Tactisch Operatiecentrum (TOC). Dit TOC zorgt voor specifiek overzicht, inzicht en intelligence ten behoeve van Observatie en Techniek (O&T) op operationeel, tactisch en strategisch

niveau en werkt samen met de (bijzondere) eenheden en het Landelijk Operationeel Centrum.

Contraterrore

De realisatie van uitbreiding op het gebied van contraterrore (CTER) zal eind 2018 zijn afgerond. Deze aanvulling op de huidige O&T-capaciteit leidt tot een politiebrede versterking van het vermogen om terrorisme te bestrijden. Het Landelijk Coördinatie- en Expertisecentrum O&T ontwikkelde het trainings- en bewustmakingsprogramma CTER. Alle O&T-medewerkers volgen dit programma, dat het korps in 2017 voortzet.

Ontwikkeling Landelijke Meldkamerorganisatie

De politie geeft met de andere hulpverleningsdiensten vorm aan de ambitie om te komen tot één Landelijke Meldkamerorganisatie met tien locaties. De samenvoegingen vinden plaats onder regie van de veiligheidsregio's en de politie draagt onder andere zorg voor de centrale informatievoorziening. Het doel is om de robuustheid van de meldkamers en de samenwerking binnen en tussen de meldkamers te vergroten. In 2016 heeft de politie de noodzakelijke voorbereidingen getroffen om te zorgen voor één landelijke IV-infrastructuur voor alle tien meldkamers. Met de samenvoeging van Limburg-Noord en -Zuid in 2016 zijn vier van de tien meldkamers op het juiste schaalniveau gekomen. Voor de andere locaties zijn afspraken gemaakt tussen de lokale partijen en de politie om de samenvoegingen zo snel mogelijk te realiseren.

Andere specifieke ontwikkelingen ter versterking van politiewerk

Hiernaast zijn diverse andere, specifieke ontwikkelingen in gang gezet, die hebben bijgedragen aan het versterken van het operationele politiewerk.

Voorbeelden hiervan zijn:

- Ter versterking van aangifte en dienstverlening zijn opleidingen voor de medewerkers Intake en Service ontwikkeld en gestart en de mogelijkheden uitgebreid voor digitale melding dan wel aangifte.
- Op het gebied van financieel-economische criminaliteit en cybercriminaliteit is de zijinstroom geïntensiveerd. Op beide onderwerpen werft het korps tot en met 2018 jaarlijks honderd medewerkers. In 2016 is deze doelstelling nagenoeg gehaald met 96 medewerkers.
- Voor de ontwikkeling van kennis en vakmanschap zijn verschillende opleidingen beschikbaar, bijvoorbeeld op het gebied van FinEc-zijinstroom, cybercriminaliteit, jeugd, aanpak kinderpornografie, high impact crime en ondermijning. Daarnaast versterkte het korps zijn landelijke deskundigenpool en de deskundigheidmakelaarsfunctie.
- Op het gebied van de opsporingskwaliteit zijn de activiteiten in 2016 geïntensiveerd. De verdere ontwikkeling, realisatie en waarborging is onderbracht in het programma *Kwaliteit Opsporing*.
- Het korps beschikt over een digitale briefingstool die op dit moment bij alle eenheden wordt ingevoerd.

5

Bedrijfsvoering

MEOS staat voor Mobiel Effectiever Op Straat. Met de MEOS-applicatie op hun smartphone kunnen politieagenten altijd en overal hun taken uitvoeren. 'We hoeven niet meer naar de meldkamer te bellen om informatie te vragen, maar kunnen ter plaatse zelf de politiestructuur raadplegen', noemt Veli Orkman als groot voordeel. In 2016 zijn 29.215 agenten voorzien van een smartphone met MEOS. Het korps vervolgt deze verstrekking in 2017.

Bedrijfsvoering

De bedrijfsvoering van de politie is complex en beslaat veel verschillende terreinen. Dit hoofdstuk besteedt aandacht aan de reorganisatie, de operationele en niet-operationele sterkte, veiligheid, integriteit en klachten, huisvesting, inkoop en informatievoorziening. Daarnaast zijn paragrafen financieel beleid, materieel beleid en treasury opgenomen.

Personeelsbeleid

Personele reorganisatie

Bij de personele invulling van het nieuwe korps gaat het om een omvangrijk en complex proces. Binnen de personele reorganisatie vallen drie fasen te onderscheiden: een voorfase, fase 1 en fase 2. De voorfase startte per 1 juni 2014 en fase 1 per 24 november 2014 met de adviesaanvraag aan de Centrale Ondernemingsraad op het reorganisatieplan.

Om het hele proces van de personele reorganisatie goed te laten verlopen, maakte het korps afspraken met de medezeggenschap en de politievakorganisaties over de feitelijke verplaatsing van medewerkers, het terugbrengen van over- en onderbezetting en het toepassen van flankerende voorzieningen – specifieke regelingen voor medewerkers om verplaatsingen te stimuleren en te faciliteren – zoals overeengekomen in het Landelijk Sociaal Statuut.

In de voorfase besteedde het korps vooral aandacht aan het terugdringen van de verwachte overbezetting binnen de domeinen Leiding en Ondersteuning. Omdat de politie voorzag dat daar sprake zou zijn van overbezetting, kregen medewerkers uit deze domeinen voorzieningen aangeboden om hun vertrek te stimuleren, indien zij daarmee een bijdrage leverden aan het reduceren van de overbezetting (en bovendien voldeden aan nog een aantal voorwaarden):

ontheffing van werkzaamheden gedurende maximaal 18 maanden (de zogeheten 18-maandenregeling), de vertrekstimuleringspremie (VSP) en loonsuppletie (LS). Tot de sluiting van de voorfasetermijn kende het korps 1453 besluiten Toekenning Voorziening Voorfase toe. Het grootste deel daarvan betreft de 18-maandenregeling.

In fase 1 – de formele personele reorganisatie – zijn medewerkers op basis van functievergelijking geplaatst op een functie in de nieuwe organisatie-inrichting of aangewezen als herplaatsingskandidaat. Voor deze laatste categorie medewerkers zocht het korps een passende functie. Indien de Plaatsingsadviescommissie (PAC) een passende functie had gevonden en deze medewerkers het aanbod niet hebben geweigerd, zijn ze op deze functie geplaatst.

De figuur op pagina 60 geeft cijfermatig het totale proces van de personele reorganisatie medio 2016 weer op het moment van het versturen van de definitieve plaatsingsbrieven.

In fase 2 brengt het korps de formatie en bezetting – kwalitatief en kwantitatief – met elkaar in balans en verplaatst het de medewerkers daadwerkelijk naar de functie uit het plaatsingsbesluit. Dit is ook de fase waarin de organisatie de stap zet van reorganisatie naar organisatieontwikkeling. Waar de eerste en de voorfase centrale aansturing kenden, is deze fase als volgt

ingericht: de eenheden zijn aan zet en met elkaar verbonden binnen een portefeuille. Onder leiding van portefeuillehouders zijn door de eenheden en de centrale ondersteuning gezamenlijk processen ontworpen en uitgevoerd om het vervolg in goede banen te leiden. Daarmee kwam de nieuwe fase van organisatieontwikkeling op gang en kregen vooral de teamchefs belangrijke verantwoordelijkheid. Deze fase mag maximaal vijf jaar duren.

Van reorganisatie naar organisatieontwikkeling

Begin 2016 behandelde de Plaatsingsadviescommissie alle bedenkingen naar aanleiding van de voorgenomen plaatsingen en op 17 mei 2016 stelde de korpschef het Personeelsplaatsingsplan (PPP) vast. In juni 2016 ontvingen alle medewerkers een brief met daarin de functie waarop zij waren geplaatst (definitief plaatsingsbesluit) of de mededeling dat zij waren aangewezen als herplaatsingskandidaat. Tegen de in juni uitgebrachte definitieve besluiten (plaatsing of aanwijzing tot herplaatsingskandidaat) dienden 2826 medewerkers bezwaar in. Naar verwachting kan de Bezwarenadviescommissie deze uiterlijk in het eerste kwartaal van 2017 allemaal van een advies voorzien, zodat de korpschef een beslissing op bezwaar kan nemen. Per 1 juli 2016 rondde het korps fase 1 af en daarmee ook de voorfase.

In opdracht van de portefeuillehouders inventariseerde en realiseerde de organisatie vanaf begin januari 2016 de

In juni 2016 ontvingen alle medewerkers hun definitieve besluit

voorwaarden voor een goede start van deze fase. Dit betrof onder andere het inrichten van de processen om medewerkers bij de start van deze fase te kunnen verplaatsen naar hun nieuwe functie. Verder zijn in deze fase interne afspraken gemaakt over het openstellen van vacatures.

Vanaf 1 juli 2016 startte deze fase en begon het verplaatsen van medewerkers en het met voorrang openstellen van de meest urgente vacatures. De benodigde daadwerkelijke verplaatsing van medewerkers verliep in verschillende tranches op aangeven van de eenheden. Eind 2016 werkten bijna alle medewerkers in de juiste functie en op de juiste formatieplaats en locatie.

De eenheden konden zelf bepalen welke vacatures het korps moest openstellen. Waar mogelijk is gezocht naar onderlinge afstemming in volgorde en timing van openstellingen. Dat maakte het proces zo transparant mogelijk en bood medewerkers reële

kansen om hun ambities te realiseren. Naast het openstellen van vacatures zette het korps het instrument van horizontale mobiliteit in – zowel binnen de teams als landelijk. Dit resulteerde in een aanzienlijk versnelde vervulling van de vacatures waar behoefte aan bestond. Daarbij gold een begrenzing van aantallen, gelet op de beschikbare verwerkingscapaciteit van de ondersteuning. Het proces van vacaturestelling loopt nog steeds in volle omvang. Gelet op de aantallen vacatures en de inspanningen die de organisatie als geheel aankan, is het realistisch om te veronderstellen dat alle vanuit deze fase wenselijke vacatures in het vierde kwartaal van 2017 zijn opengesteld.

Na alle (ver)plaatsingshandelingen resteerde er eind 2016 nog een groep medewerkers met de status herplaatsingskandidaat. Deze medewerkers krijgen in 2017 twee aanbiedingen op passende functies. Als zij al een aanbod hebben geweigerd, ontvangen ze nog maar één aanbod. Daarnaast bestaat er

een groep medewerkers die op basis van een eerdere tijdelijke tewerkstelling nog niet naar hun eigen functie en werkplek zijn verplaatst. Deze medewerkers ontvangen begin 2017 een besluit dat dit formeel regelt. Ten slotte is er nog een groep medewerkers die de hen toegewezen functie nog niet kan of mag vervullen vanwege opleidings- of screeningsvoorwaarden. Eind 2017 is er weer sprake van reguliere dynamiek in het kader van in-, door- en uitstroom en zal ook deze laatstgenoemde groep in de eigen functie zijn ingestroomd.

Al met al is de fase van organisatieontwikkeling in 2016 overtuigend ingezet. In 2017 zijn de eenheden – inclusief het Politiedienstencentrum en de Staf Korpsleiding – nog volop bezig met het wegwerken van over- en onderbezetting en het vervullen van alle openstaande vacatures.

Sterkte van de politie

De operationele sterkte van de politie is in 2016 gestegen naar 50.747 fte's. Dit ten opzichte van de vastgestelde formatie van 49.802. De operationele sterkte betreft de functies waarbij de politiemedewerker direct contact heeft met de burger en/of een directe inhoudelijke bijdrage levert aan de primaire politietaak. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om wijkagenten, rechercheurs, hondengeleiders en receptionisten. Aspiranten tellen volledig mee in de operationele sterkte, maar zijn gemiddeld slechts veertig procent van hun tijd daadwerkelijk inzetbaar. De niet-operationele sterkte steeg in 2016 ten opzichte van de vastgestelde formatie van 8528 naar 8978 fte's. Zowel de operationele als de niet-operationele sterkte zijn licht gestegen in het jaar 2016.

Ziekteverzuim

Vanwege de toename van het verzuim in de afgelopen jaren krijgt dit onderwerp bij de politie onverminderd de aandacht. Het verzuimpercentage bedroeg eind 2016 7,0 procent (6,8 procent in 2015). Dit percentage is in de ogen van het korps onacceptabel. Voor meer grip is in 2016 een analyse van het ziekteverzuim gemaakt. Die toont aan dat de verzuimoorzaken situationeel zijn en vragen om een gedifferentieerde aanpak per team. Op basis van de analyse nam het korps een aantal (extra) maatregelen:

- Er is een methode ontwikkeld waarmee teams met een significant bovengemiddeld verzuim de oorzaken

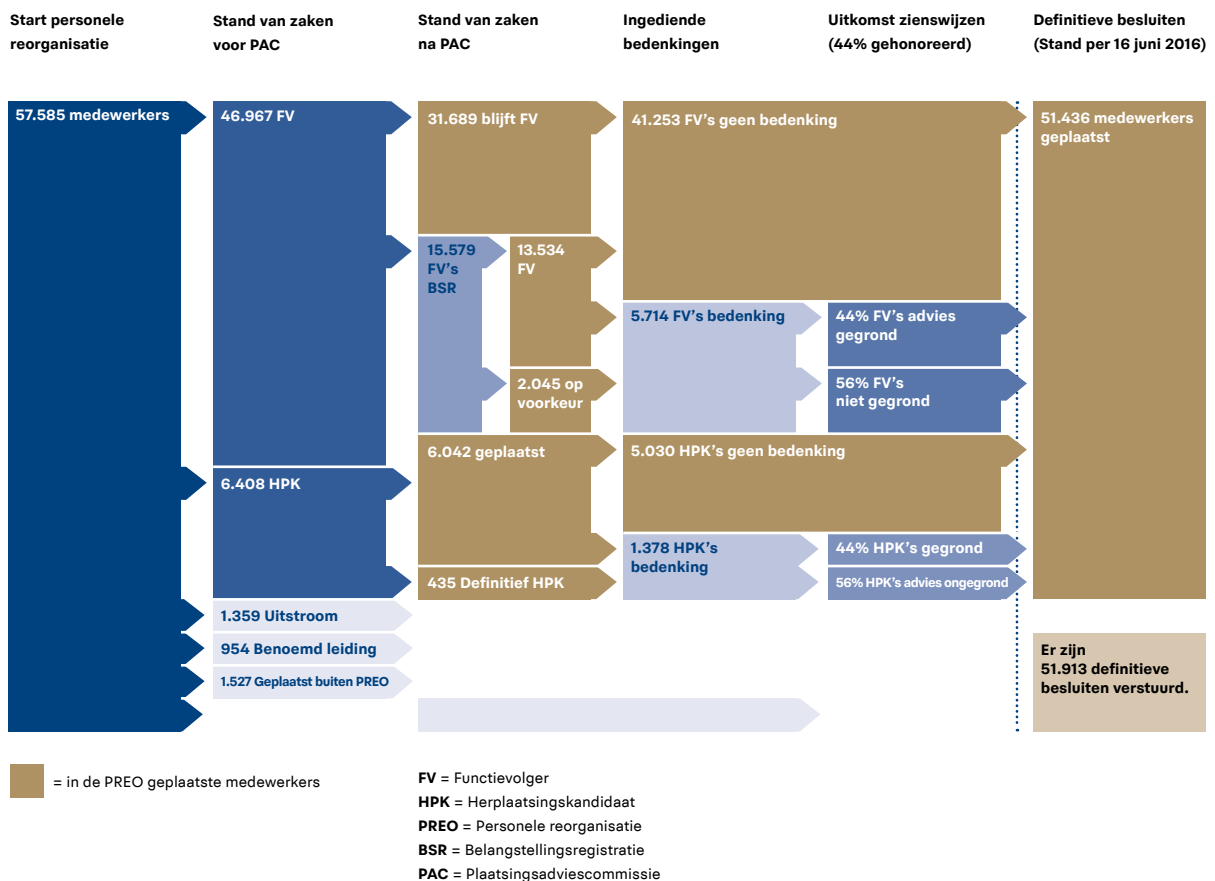
ervan kunnen achterhalen, zodat zij een gerichte, multidisciplinaire aanpak kunnen inzetten die aansluit op de analyse.

- Hoewel de analyse een specifiek beeld voor het betreffende team geeft, zijn een aantal rode draden gevonden, zoals ervaren roosterdruk, schaalvergroting, rolonduidelijkheid, ervaren onveiligheid, etc. De teamchefs kregen deze rode raden teruggekoppeld. De aanpak geniet brede aandacht van teamchefs, Teams Veilig en Gezond Werken, de eenheidsleidingen en de korpsleiding.
- Het in 2015 ontwikkelde beleidskader *Inzetbaarheid en Re-integratie* is ingevoerd.

- De Teams Veilig en Gezond Werken ondersteunen de lijn met onder andere het uitvoeren van de teamanalyses, het coachen van de leidinggevenden bij het verzuim, het organiseren van inzetbaarheidsoverleggen, etc.

Doelstellingen verzuim

De doelstelling is dat het verzuim eind 2017 lager of gelijk is aan 6,5 procent. Daarnaast dient 80 procent van de verzuimdossiers eind 2017 te voldoen aan de Wet verbetering poortwachter (WVP). Eind 2016 was dit 70 procent.

Nadruk op preventie, zicht op risico's

Om preventieve maatregelen te kunnen nemen, wil de politie zicht krijgen op de risico's. Daarvoor zijn in 2016 meerdere middelen (verder) ontwikkeld:

- De Mental Check Up voor specifieke doelgroepen biedt medewerkers inzicht in hun mentale veerkracht op dat moment.
- In 2015 onderzocht het korps de risico's van ongeveer veertig functies binnen de politie. Als vervolg daarop voerde het korps in 2016 een impactanalyse uit voor het introduceren van voor deze functies verplichte medische keuringen. De uitkomsten komen in het eerste kwartaal van 2017 beschikbaar. Aan de hand hiervan bekijkt het korps of het de verplichte medische keuringen kan invoeren.
- De voorlichting *Vroegsignalering Psychosociale Problematiek*, waardoor leidinggevend en tijdig signalen van psychosociale problematiek bij hun medewerkers leren herkennen.
- De nieuwe, eenduidige werkwijze voor de Teams Collegiale Ondersteu-

ning aan de hand waarvan collega's na schokkende incidenten andere collega's ondersteunen volgens de laatste inzichten.

- In de eerste helft van 2017 introduceert het korps een proefproject voor het Preventief Medisch Onderzoek.

Posttraumatische stressstoornis (PTSS)

Besloten is om de tijdelijke hulpstructuur van het Meldpunt PTSS, de casemanagers PTSS en de onafhankelijke adviescommissie PTSS tot medio 2018 te behouden. Dit met de bedoeling om voor medio 2018 de (definitieve) inrichting te hebben geformaliseerd.

Opleiding en ontwikkeling

Integrale beroepsvaardigheidstraining naar IBT Nieuwe Stijl

In 2015 startte de omvorming van de Integrale beroepsvaardigheidstraining (IBT) naar IBT Nieuwe Stijl. In 2016 stond daarbij de ontwikkeling centraal van toetsen naar toerusten, die het korps in en na 2017 voortzet.

Belangrijke aspecten van IBT Nieuwe Stijl zijn:

- Deze werkwijze verbindt doorlopend het leren op de werkplek met het leren in het IBT-centrum. Het leren als individu en als team met de (operationeel) leidinggevende staat centraal.
- De IBT-docent verplaatst zich steeds meer naar de werkplek om te ondersteunen bij briefing, voorbereiding, uitvoering en nazorg: coaching-on-the-job.

De politie zette voor de volledige verdere ontwikkeling en invoering van IBT Nieuwe Stijl een tijdpad uit dat loopt tot 2020. Gaandeweg beziet het korps of elementen daarvan zodanig zijn ontwikkeld dat de politie ze kan en moet integreren in de huidige Regeling Toetsing Geweldsbeheersing Politie (RTGP). Voor de jaren 2016 en 2017 is afgesproken (cao-afspraken) dat het korps het aantal IBT-trainingsuren verhoogt van ten minste 32 naar gemiddeld 42 uur per RTGP-plichtige medewerker. De organisatie werkt aan het zo snel mogelijk realiseren van dit trainingsaanbod.

Voor alle executieve politiemedewerkers die in hun functie gebruik moeten kunnen maken van optische en geluidssignalen schrijft de *Branche-richtlijn Verkeer Politie* een periodieke rijvaardigheidstraining (PRVT) voor. Bij de inrichting van nationale politie is in onvoldoende mate rekening gehouden met de capaciteit die nodig is om de rijvaardigheid op basis van de brancherichtlijn 2014 te onderhouden. Om in deze lacune te voorzien wordt voor de uitvoering van de PRVT alsnog een afdeling Rijvaardigheid en Rijveiligheid ingericht. Deze inrichting zal zeker nog een jaar vergen.

Fysieke Vaardigheidstoets

De Fysieke Vaardigheidstoets (FVT) geeft de medewerker inzicht hoe het staat met de politie-specifieke conditie en fysieke vaardigheden die nodig zijn om het vak professioneel uit te voeren.

Ziekteverzuim per eenheid (jaargemiddelde)

Noord-Nederland	6,7%
Oost-Nederland	6,9%
Midden-Nederland	7,5%
Noord-Holland	7,2%
Amsterdam	6,6%
Den Haag	7,8%
Rotterdam	7,5%
Zeeland-West-Brabant	6,6%
Oost-Brabant	7,7%
Limburg	7,8%
Landelijke Eenheid	6,4%
Politiedienstencentrum	6,2%
Staf Korpsleiding (incl. KL)	3,3%
Totaal	7,0%

Sterkte van de politie

Operationele sterkte	50.747
Niet-operationele sterkte	8.978
Totale sterkte	59.725

Operationele sterkte

Operationele sterkte, excl. aspiranten	48.162
Aspiranten	2.585
Totale operationele sterkte	50.747

Instream

Aspiranten (in opleiding)	1.237
Operationele sterkte	327
Niet-operationele sterkte	739
Totaal instroom	2.303

Aantal aspiranten per eenheid

Noord-Nederland	281
Oost-Nederland	405
Midden-Nederland	256
Noord-Holland	149
Amsterdam	271
Den Haag	242
Rotterdam	310
Zeeland-West-Brabant	196
Oost-Brabant	162
Limburg	171
Landelijke Eenheid	142
Totale sterkte aspiranten	2.585

Operationele sterkte per eenheid (incl. aspiranten)

Noord-Nederland	4.180
Oost-Nederland	6.900
Midden-Nederland	4.856
Noord-Holland	3.518
Amsterdam	5.433
Den Haag	5.992
Rotterdam	5.888
Zeeland-West-Brabant	3.448
Oost-Brabant	3.174
Limburg	2.866
Landelijke Eenheid	4.459
Politiedienstencentrum	21
Staf Korpsleiding (incl. KL)	13
Totale operationele sterkte	50.747

Niet-operationele sterkte per eenheid

Noord-Nederland	186
Oost-Nederland	306
Midden-Nederland	198
Noord-Holland	207
Amsterdam	217
Den Haag	281
Rotterdam	211
Zeeland-West-Brabant	142
Oost-Brabant	154
Limburg	111
Landelijke Eenheid	312
Politiedienstencentrum	6.175
Staf Korpsleiding (incl. KL)	478
Totale niet-operationele sterkte	8.978

Leeftijdsopbouw korps (totale sterkte)

Leeftijdscategorieën	2016	2015
<20	101	96
20-24	1.870	1.944
25-29	5.477	5.682
30-34	7.400	7.457
35-39	6.964	6.703
40-44	6.652	6.827
45-49	7.313	7.134
50-54	8.077	8.699
55-59	9.661	9.473
60-64	5.984	5.406
65-69	226	52
Totaal	59.725	59.473

Leeftijdsopbouw korps (totale sterkte)

Leeftijdscategorieën	mannen	vrouwen	totaal
<20	55	46	101
20-24	1.198	672	1.870
25-29	3.515	1.962	5.477
30-34	4.651	2.749	7.400
35-39	4.373	2.591	6.964
40-44	3.984	2.668	6.652
45-49	4.504	2.809	7.313
50-54	5.227	2.850	8.077
55-59	7.653	2.008	9.661
60-64	5.139	845	5.984
65-69	179	47	226
Totaal	40.478	19.247	59.725

De totale doelgroep voor de jaarlijkse FVT bedraagt ongeveer 40.000 medewerkers; 29 procent van de medewerkers nam om verschillende redenen (zoals zwangerschap, dienstbelang) niet deel aan de FVT. Van de medewerkers die de FVT aflegden, heeft 93 procent van de deelnemers dit binnen de normtijd gedaan. De resultaten over 2016 laten een lichte verbetering zien ten opzichte van 2015 en eerdere jaren.

Overige opleidingen

Naast IBT Nieuwe Stijl zette de politie in 2016 de volgende speerpunten om in nieuw ontwikkelde opleidingen:

- De gestarte opleiding voor de medewerkers Intake en Service (I&S) om de kwaliteit van aangiften en dienstverlening te verbeteren. In januari 2017 begint een proefproject met een vervolgopleiding voor de naast hogere functie, zodat medewerkers I&S kunnen doorgroeien.
- De leerinterventie *Raadsman bij politieverhoor* is versneld gerealiseerd en gestart in februari 2016.
- Eind 2015 kwam de verkorte hbo-opleiding Politiekunde beschikbaar voor studenten die al beschikken over een hbo- of wo-diploma uit het reguliere onderwijs.
- Alle executieve politiemedewerkers zijn extra opgeleid op het gebied van signalering, voorkoming en bestrijding van terrorisme.
- De vernieuwde opleiding voor hulpofficier van justitie kan de politie na instemming van de minister van V&J in 2017 invoeren.
- De nieuwe instroom van specialisten op financieel-economisch en digitaal gebied is verkort opgeleid, zodat ze snel met opsporingsbevoegdheid inzetbaar zijn in het vakgebied.

Andere vormen van ontwikkelen

De politie zet steeds vaker andere leervormen in, zoals e-learning, gaming, sociale media (bijvoorbeeld

WhatsApp-groepen), stages, etc.

De eerste opleidingsprofielen zijn in gebruik genomen. Zij beschrijven welke opleidingen verplicht zijn voor het mogen uitoefenen van een bepaalde functie. In 2017 rondt het korps alle opleidingsprofielen af. Het beleidskader van de Resultaat- en Ontwikkelcyclus is gereed en wordt in 2017 ingevoerd.

Sterktebeleid

Op 31 december 2016 bedroeg de operationele sterkte van het korps 50.747 fte's. De niet-operationele sterkte bedroeg 8979 fte's. Daarvan waren 452 fte's aan herplaatsingskandidaten in het korps werkzaam. Dat er herplaatsingskandidaten zijn, heeft te maken met de reorganisatie van de politie. Niet iedere medewerker kon daarbij worden geplaatst op een formatieplaats. Binnen vijf jaar moeten alle herplaatsingskandidaten een plaats in de organisatie hebben of zijn uitgestroomd. Een deel van deze medewerkers gaat binnen die vijf jaar met leeftijdsontslag (pensioen). De formatie steeg in 2016 licht. Dit is het gevolg van de inrichting van het Meldkamerdienstencentrum. De operationele formatie bestaat uit 49.803 fte's en de niet-operationele uit 8528 fte's. Zowel operationeel als niet-operationeel is de bezetting te hoog. Dit betekent dat de bezetting in de komende jaren moet dalen.

Op 31 december 2016 waren er 3125 wijkagenten werkzaam in het korps. Dat is minder dan eind 2015, maar meer dan halverwege 2016. De verdeling naar eenheid is terug te vinden in hoofdstuk 3. De politie heeft opdrachten vanuit het Ministerie van V&J onder andere op het gebied van financieel-economische opsporing (FinEc) en digitale opsporing (Digi). In 2016 is de bezetting van FinEc en Digi gestegen door extra zijinstroom. Op 31 december 2016 bedroeg de bezetting van FinEc-functies 765 fte's. De bezetting van Digi-functies bedroeg toen 530 fte's.

Financieel beleid

Ontwikkelingen

P/M-onderzoek en aanbevelingen

In maart 2016 heeft de minister van V&J de rapportage van het onderzoek *Inzicht in de omvang van het personeel en materiële budget nationale politie 2016-2020* (P/M-onderzoek) aangeboden aan de Tweede Kamer. Dit onderzoek maakt onderdeel uit van de herijking van de realisatie van nationale politie, zoals in september 2015 besproken met de Tweede Kamer. De centrale onderzoeksvraag daarbij luidde of met het toen voorziene budget voor de materiële lasten de nu vastgestelde voornemens ten aanzien van de sterkte, prestaties, dienstverlening, kwaliteit personeel, huisvesting en ICT ook daadwerkelijk en in het voorziene tempo gerealiseerd kunnen worden.

Op basis van dit onderzoek is in het kader van de Voorjaarsnota besloten extra financiële bijdragen aan de politiebegroting toe te voegen. Ten opzichte van de P/M-reeks voor 2016 resteerde daarmee een verschil van ongeveer € 55 miljoen. Het verschil tussen de toegekende middelen en het P/M-onderzoek, dat zich over 2016 manifesteerde als financieel tekort, is ten laste van de algemene reserve gebracht. Daarmee kon de politie in 2016 haar prestaties leveren en de portfoliotransitie uitvoeren.

Het kabinet stelde in de Voorjaarsnota en Miljoenennota in totaal € 264 miljoen voor 2017 en € 257 miljoen structureel beschikbaar. Met deze structurele investering in de politie zorgde het kabinet voor een gedegen, meerjarig financieel fundament. Hierdoor kan de politie de basis op orde brengen en haar belangrijke rol in de samenleving blijven vervullen.

De politie ontwikkelde in 2016 een aantal nieuwe opleidingen

Zowel de Algemene Rekenkamer als de samenstellers van het P/M-onderzoek bevelen aan om de financiële consequenties van beleids- en wetwijzigingen vooraf beter in beeld te brengen. Hierdoor kan verzekerd worden dat budget en taken op elkaar aansluiten. Deze aanbeveling past in de systematiek die in de herijking is aangekondigd. Een systeem van dynamische impactanalyses brengt de impact van beleid en regelgeving op de politieorganisatie beter in kaart. Deze gevolgen worden daarna betrokken bij de besluitvorming over de betreffende beleidsvoornemens. Onderdeel van de bovenstaande betere sturing vormt het verkrijgen van meer inzicht in de draagkracht en het absorptievermogen van de politie en het daarop aan laten sluiten van de plannings.

Het korps zette in 2016 goede stappen bij het bepalen welke impact de voornemens op het gebied van beleid en regelgeving hebben op de politieorganisatie – met name op de bedrijfsvoering. Hoewel verdere verbeteringen

nodig en mogelijk zijn, bestaat er nu al beter inzicht in de ambities die van de politie mogen worden gevraagd. Ook als straks de basis op orde is, moet het korps nog tal van ingezette verbeter- en invoeringstrajecten afmaken. Dat vraagt ook in 2017 aandacht van alle betrokkenen als het aankomt op het bepalen van de ambitie voor de politie gedurende de komende jaren.

Sturing en beheersing

In opdracht van de minister van V&J voerde de politie een selfassessment uit ten aanzien van de financiële sturing en beheersing in het korps. De hoofdlijn is dat politiechefs – voor hun eigen eenheid en als collectief voor het korps – meer verantwoordelijkheid moeten nemen voor de financiële resultaten. Dit is onlosmakelijk verbonden met de bredere wijzigingen in de governance, die er mede op toezien dat het zogenoemde financieel eigenaarschap meer dan nu korpsbreed wordt beleefd. Tevens volgde uit het selfassessment een aantal verbeterpunten met betrekking tot het versterken van de planning- en con-

trolcyclus, de controlfunctie, het begrotingsproces, de interne budgettering, de financiële informatievoorziening en de inrichting van de auditfunctie.

Na de herijking in 2015 en de daarop aansluitende, verbeterde planvorming in het voorjaar van 2016 bevindt de vorming van één politie zich in de fase van uitvoering. Door de verbeteringen in de plannings- en de (financiële) control daarop zijn de eenheidsleidingen en de korpsleiding nu beter in staat om tijdig bij te sturen waar dat nodig is. Ook verbeterde de aansluiting op wat regionaal en lokaal nodig is. Daar komt bij dat het korps meer vormingsonderdelen afrondt en dat de basis op deze wijze op orde raakt.

In het laatste jaar van de korpsvorming worden veel ingezette trajecten afgerond. Ook in de bedrijfsvoering liggen er nog uitdagingen om het doel te behalen: een permanent stabiele basis bieden voor ondersteuning van de eenheden. Positief is dat, zoals gezegd, de politie hierbij steeds verder in control komt. Zo is de interne besluitvorming zodanig aangepast dat de korpsleiding, de bedrijfsvoering en de politiechefs als collectief de verantwoordelijkheid nemen voor de interne planning en de bijbehorende te behalen (financiële) resultaten van het korps. Verder startte de politie met het doorvoeren van een nieuwe planning- en controlcyclus. Bij de sturingswijzigingen volgde het korps tevens de aanbevelingen uit het P/M-onderzoek op. Ook is vooruitgang geboekt in de wijze van rapporteren via de bijbehorende managementrapportages.

De wereld om ons heen verandert. Deze maatschappelijke ontwikkelingen en nieuwe vormen van criminaliteit vragen ook bij de politie om bijsturing en andere werkwijzen. Daarbij moest de politie de

afgelopen periode opereren met een, vanwege het zogenaamde dubbele slot, vaststaand korps als gegeven. Politiek ligt namelijk de operationele sterkte vast, net als de budgetten. Deze inflexibiliteit leidde ertoe dat de politie niet kon inspelen op de verschillende maatschappelijke ontwikkelingen (nieuwe criminaliteitsvormen, big data, hoger veiligheidsgevoel, meer preventie), waardoor inefficiënties ontstonden. Een professionele organisatie als de politie vraagt om een minder rigide sturing van bovenaf. Er is juist flexibiliteit nodig, zodat de politie zelfstandig de beste keuzes kan maken op welke taken zij capaciteit en middelen inzet.

Financiële resultaten

De financiële resultaten over 2016 zijn behaald in de context van de hiervoor geschetste ontwikkelingen. Hiernaast is een reorganisatie gaande van grote omvang, vergezeld van een hoog ambitieniveau. De jaarverantwoording zet de financiële resultaten van 2016 af tegen de begroting en de uitgangspunten die daaraan ten grondslag liggen. De belangrijkste uitgangspunten betreffen:

- Het sturen op de uitvoering binnen de gestelde financiële kaders.
- Het sturen op het realiseren van een betaalbare operationele sterkte en een niet-operationele sterkte van passende omvang.
- Het realiseren van de besparingsdoelstellingen, wat ook voor een belangrijk deel door de sterkte wordt bepaald.
- Het op peil houden van het vermogen, dat wil zeggen het vermogen binnen de geldende kaders brengen dan wel houden (bufferfunctie eigen vermogen).

In onderstaande tabel zijn de hoofdlijnen van de uitkomsten van 2016 opgenomen.

In 2016 lagen de kosten € 226 miljoen hoger dan begroot. Aangezien deze stijging niet volledig gecompenseerd is door additionele (rijks)bijdragen en inzet van bestemmingsreserves heeft dit geleid tot een negatief financieel resultaat op jaarbasis van € 53 miljoen. Op de resultaten in relatie tot de uitgangspunten wordt hierna verder ingegaan.

Uitvoering in lijn met P/M-rapport, waakzaamheid blijft geboden

Het financiële resultaat ligt in lijn met de conclusie van het P/M-rapport en het voor 2016 ongedekte deel van de daarin opgenomen reeksen. Het onderzoek concludeerde namelijk dat het financiële kader te krap is om de vastgestelde voornemens daarbinnen uit te kunnen voeren. De Miljoenennota brengt vanaf 2017 evenwicht aan tussen de opdrachten waar de politie nu voor staat en de daarvoor benodigde middelen.

Alles overziend ligt de voornaamste oorzaak van het negatieve exploitatieresultaat ten opzichte van de begroting bij het extra volume aan externe inhuur van personeel. Gekoppeld aan het vastgestelde voornemen om het inrichtingsplan ten uitvoer te brengen (zie ook P/M-onderzoek), huurt de politie personeel van derden in, onder andere om de tijdelijke mismatch tussen intern personeel en benodigde formatie op te lossen en voor specifieke kennis en kunde om de transitie af te ronden. Ook de uitvoering van het IV-portfolio 2016 kost meer aan externe inhuur dan begroot.

Financieel resultaat (bedragen x € 1 miljoen)	Jaarrekening 2016	Begroting 2016	Jaarrekening 2015
Totaal bijdragen	5.246	5.044	5.144
Exploitatiekosten			
Personeel en opleidingen	4.201	3.965	4.168
Materieel	1.154	1.164	1.170
Totaal exploitatiekosten	5.355	5.129	5.338
Exploitatieresultaat	-109	-85	-194
Inzet reserves	56	89	122
Financieel resultaat	-53	4	-72

De voornaamste ontwikkelingen met effect op het financiële resultaat van 2016 zijn in onderstaande tabel opgenomen.

De extra kosten op jaarbasis zijn voor een groot deel veroorzaakt door het Arbeidsvoorwaardenakkoord 2015-2017. Hier staan extra bijdragen van het Ministerie van V&J tegenover. Naast het Arbeidsvoorwaardenakkoord en externe inhuur heeft ook een hogere bezetting geleid tot extra kosten. Tevens waren er stijgingen van premies en sociale lasten. Ten opzichte van de begroting zijn in 2016 verder additionele bijdragen ontvangen, waarover in het kader van de Voorjaarsnota is besloten, onder andere voor de extra kosten die gepaard gaan met de verhoogde instroom van vluchtelingen.

Het korps voert de nodige activiteiten uit ter realisatie van het Strategisch Huisvestingsplan en de daarmee samenhangende besparingsdoelstelling op lange termijn. De planvorming met eenheden en gezag wordt begin 2017 afgerond. De daadwerkelijke kosten voor huisvesting

(bouw, verbouw, onderhoud) liggen derhalve tijdelijk lager. Dit moet in samenhang gezien worden met de extra kosten voor de inzet van taxateurs, makelaars en adviesrapporten ten behoeve van de planvorming en het afstoten van vastgoed.

Een aanpassing van het Besluit Financieel Beheer Politie is in voorbereiding. Dit brengt de afschrijvingstermijnen in lijn met wat rijksbreed gebruikelijk is. De aanpassing wordt naar verwachting geëffectueerd in 2017 en is verwerkt in de begroting 2017-2021.

De uitvoering van de IV-activiteiten verliep per saldo binnen de gestelde financiële kaders, zoals uitgewerkt in het breed afgestemde bestedingsplan. Er zijn beperkt meerkosten gemaakt uit aanvullende opdrachten in het kader van onder andere de Contourennota Opsporing en aanbevelingen van de Commissie Hoekstra. Hier staat additionele financiering tegenover. Een aantal uitgaven, onder andere in het meldkamerdomein, zijn doorgeschoven naar 2017, onder meer door nog lopende aanbestedingstrajecten.

De Begroting 2017-2021 is opgesteld inclusief de bijdragen die in het kader van de Voorjaarsnota en de Miljoenennota ter beschikking zijn gesteld aan de politie. Dit zorgt voor een financieel sluitend perspectief voor 2017. Het is daarbij blijvend van belang om nieuwe voornemens te voorzien van financiële consequenties (uitvoeringstoets) en hierover transparante besluitvorming te laten plaatsvinden, in samenspraak met het gezag.

Operationele sterkte betaalbaar, meerjarige sturing blijft noodzakelijk

De personele kosten hebben een groot aandeel in de totale kosten van de politie. Ontwikkelingen hierin hebben dan ook snel een aanzienlijk effect op het financiële resultaat. De politie stuurt op het realiseren van een betaalbare operationele sterkte en een niet-operationele sterkte van passende omvang. In de strategische personeelsprognose van het korps wordt in meerjarig perspectief een bezetting bereikt conform het inrichtingsplan.

Ontwikkelingen financieel resultaat (bedragen x € 1 miljoen)

Jaarrekening 2016

Financieel resultaat begroting	4
Ontwikkelingen	
Additionele bijdragen nieuwe cao	143
Additionele bijdragen loonbijstelling 2015	22
Additionele bijdrage enveloppe 2016	86
Additionele bijdragen asiel	36
Meer kosten personele bezetting a.g.v. nieuwe cao	-147
Meer kosten personele bezetting overig	-72
Meer kosten externe inhuur	-91
Overige personele en materiële kosten en bijdragen	-34
Financieel resultaat 2016	-53

In de vergelijking van gerealiseerde personeelskosten ten opzichte van de begroting wordt vooral gekeken naar de bezetting gedurende het jaar. De gemiddelde bezetting in 2016 ligt ten opzichte van de begroting beperkt hoger. Dit is in lijn met de uitkomsten van het P/M-onderzoek.

De operationele sterkte blijft eind 2016 boven de tot voor kort afgesproken omvang van 49.802 fte's. In de begroting 2017-2021 is het bereiken van de doelsterkte voorzien per eind 2020. Dit is gekoppeld aan de additionele middelen die in het kader van de Miljoenennota zijn toegevoegd aan de politiebegroting en daarmee betaalbaar.

Diverse ontwikkelingen, zoals verplaatsingen in fase 2 van de personele reorganisatie, de fluctuerende uitstroom, de inzetbaarheid en de komende pensionering van grote aantallen medewerkers, vragen om strakke sturing en monitoring op de betaalbaarheid van de sterkte.

Evenwicht gerealiseerd, realisatie van lagere lasten blijft aan de orde

De politie heeft in verband met de vorming van het korps een meerjarige besparingsdoelstelling in de begroting opgenomen. Het integreren van de uitvoering van de zogenaamde PIOFACH⁴-taken in het Politiediensten-centrum is een voorwaarde om deze besparingen te realiseren.

De besparingsmaatregelen betreffen onder andere:

- de reductie van de niet-operationele sterkte;
- de afbouw van de bestaande, hogere operationele sterkte;
- het doorvoeren van bezuinigings-taakstellingen in de bedrijfsvoering.

Het realiseren van deze besparingen moet gezien worden in het licht van het rapport *Inzicht in omvang van personele en materiële budget politie*. Daaruit blijkt dat de politie structureel meer budget nodig heeft om de tot nu toe vastgestelde voornemens uit te kunnen voeren. Binnen dit hogere kader dient het korps de beoogde besparingen nog steeds te realiseren.

De begroting voor de jaren 2017-2021 is opgesteld in lijn met de lastenniveaus uit het P/M-onderzoek, waarmee evenwicht is gebracht tussen de taken waar de politie voor staat en de beschikbare middelen. Door te sturen op de uitvoering van de begroting behaalt de politie de dalende lastenniveaus. Versterking van de financiële sturing en beheersing in het korps draagt daaraan bij.

Eigen vermogen binnen bandbreedte, buffer verkleind

Het financiële resultaat en de bestedingen aan het Aanvalsprogramma Informatievoorziening Politie (AVP) komen ten laste van de reserves van de politie.

De reserves dalen hiermee, maar blijven binnen de wettelijke bandbreedte. Het verloop van het eigen vermogen is in onderstaande tabel opgenomen.

De bufferfunctie is gekoppeld aan de algemene reserve. Per eind 2016 bedraagt deze reserve € 103 miljoen, wat overeenkomt met 2,0 procent van de gemiddelde bijdragen in de afgelopen drie jaar. De wettelijke bandbreedte is 1,5 procent tot 7,5 procent (na 2017 maximaal 5 procent). De daling van het eigen vermogen verkleint de ruimte om onvoorziene tegenvallers op te vangen. Evenwicht in taken en middelen en uitvoering binnen de financiële kaders zijn derhalve blijvend van belang.

4. PIOFACH: Personeel, Informatievoorziening, Organisatie, Financiën, Automatisering, Communicatie, Huisvesting

Eigen vermogen (bedragen x € 1 miljoen)

	31 december 2016	31 december 2015
Algemene reserve	103	156
Bestemmingsreserve ICT	80	136
Totaal	183	292

Treasury

De treasuryfunctie is onder te verdelen in drie deelfuncties: financiering, kasbeheer en risicobeheer. Daarnaast is in het treasurystatuut een aantal doelstellingen opgenomen.

Financiering

Financieringsmiddelen worden uitsluitend aantrokken voor de uitoefening van de politietaak. Het aantrekken van externe financiering stemt het korps af op de bestaande financiële positie en de liquiditeitsplanning. Leningen worden slechts aangegaan ter financiering van vaste activa. In 2016 zijn nieuwe leningen aangegaan met een totale hoofdsom van € 165 miljoen. Door het aangaan van leningen met verschillende looptijden is meer aansluiting verkregen met de afschrijvingen van de activa die daar tegenover staan. In 2016 is in totaal € 105 miljoen afgelost op de lopende leningen.

De lopende leningen bij het Ministerie van Financiën zijn afgesloten onder garantstelling van het Ministerie van Veiligheid en Justitie.

Kasbeheer

Tijdelijke overtollige financiële middelen zijn in 2016, conform de voorschriften van het Geïntegreerd Middelenbeheer (GMB), in rekening-courant aangehouden bij het Ministerie van Financiën. In 2016 zijn geen deposito's geplaatst, dit vanwege het afgegeven nul procent rentetarief over de eventueel van toepassing zijnde looptijden.

Risicobeheer

Het beleid van de politie is gericht op het inperken van renterisico's op langlopende financiering. De omvang van de aflossingen en renteherzieningen bleven in 2016 ruimschoots binnen de in het treasurystatuut gestelde renterisiconorm van 20% van het begrotingstotaal.

Doelstellingen treasuryfunctie

De realisatie van de opgenomen doelstellingen in het treasurystatuut is als volgt:

- Het in de tijd optimaal afstemmen van de beschikbare middelen aan de financierings- en liquiditeitsbehoefte en het beschermen van de politie tegen financiële risico's, zoals renterisico en liquiditeitsrisico.

De doelstelling is het waarborgen van de beschikbaarheid van voldoende liquide middelen op het juiste moment op de juiste plaats. De basis hiervoor vormt de bestaande financiële positie en de liquiditeitsplanning. De ingeslagen weg met betrekking tot verbetering in het ontsluiten van juiste, tijdige, volledige en relevante informatie vanuit de organisatie is in 2016 gecontinueerd. Om te komen tot een liquiditeitsplanning heeft een vertaling plaatsgevonden van de begrote kasstroom, waarbij een fasering is aangebracht in de ontvangsten en uitgaven.

In 2016 is in de managementrapportages een rolling forecast van een jaar opgenomen. Deze rolling forecast geeft grafisch het liquiditeitsverloop weer. Optimalisering van de rolling forecast wordt in 2017 gecontinueerd.

- Het minimaliseren van de in- en externe verwerkingskosten bij het beheren van de geldstromen en de financiële posities en een doelmatig rekeningen- en rekening-courantbeheer. De verdere ontwikkeling van de financiële administratie in 2016 droeg bij aan de efficiëntie van het geldstromenbeheer. In de eerste helft van 2016 lag de focus op het centraliseren van werkzaamheden met betrekking tot het registreren van geldstromen. De aanbesteding van de concernbankier is in 2016 afgerond. In de eerste helft van 2017 voltooit het korps de invoering van de nieuwe concernbankier. In deze invoering wordt een nieuwe structuur opgenomen, waarmee het korps ook het beheer van de bankrekeningen

doelmatiger inricht. Door de invoering van betaalzuilen zullen de incassogeldstromen niet meer via de rekeningen van de politie lopen.

Informatievoorziening

De politie is een informatieverwerkende organisatie. De informatievoorziening (IV) is voor de politie van essentieel belang. Het beroep dat de politie doet op ICT-voorzieningen blijft toenemen, net als in de rest van de samenleving. De politie verbetert daarom continu haar informatievoorziening om beter voorbereid te zijn op de toekomst. Voor de verwerking van persoonsgegevens moet de politie voldoen aan de vereisten van de Wet politiegegevens (WPG) en de Wet bescherming persoonsgegevens (WBP). De Gegevensautoriteit van de politie ziet toe op het naleven van het juridische kader en datamanagement en de Informatiebeveiligingsautoriteit van de politie draagt bij aan de continuïteit en veiligheid van het primaire werkproces binnen de geldende wet- en regelgeving.

Eind 2015 is vastgesteld dat de politie het fundament onder haar ICT heeft gelegd door een groot deel van de onderliggende techniek te vervangen en bedrijfsvoeringssystemen te verbeteren. Dit betekent overigens niet dat de politie niet meer investeert in de continuïteit van de bestaande systemen en techniek. Investing in het onderhoud van systemen en het saneren van verouderde systemen blijft van belang. Immers, hoe goed ook, elk systeem onderdeel raakt ooit verouderd. De IV leverde aan de ruim 59.000 politiemedewerkers digitale werkplekken, met kantoorautomatisering en specifieke politieapplicaties. Hiertoe onderhoudt de IV het netwerk dat meer dan zevenhonderd politiebureaus met elkaar verbindt. De IV-systemen draaien op bijna negenduizend servers

in nu nog vijftien rekencentra. Hier worden de prestaties, de veiligheid van de systemen en de (vaak gevoelige) informatie continu bewaakt. In de toekomst brengt het korps het aantal rekencentra terug tot drie.

In 2016 bracht het korps het aantal applicaties weer met ruim honderd terug, waardoor het standaardportfolio van maximaal vierhonderd applicaties steeds meer in zicht komt. Het korps hoeft dus steeds minder applicaties te onderhouden. In juni 2016 is het verouderde besturingssysteem VMS uit de decentrale rekencentra verwijderd. De applicaties die hierop draaiden, zijn op moderne hardware overgezet. Ook kregen alle politiemedewerkers nieuwe werkplekken met Office 2013, dat het oude Office 2003 verving.

Aanvalsprogramma IV

Een groot deel van de behaalde resultaten in de IV-verbetering zijn behaald via het Aanvalsprogramma IV. De minister van V&J riep dit programma in 2011 in het leven om de informatievoorziening van de politie te verbeteren. Eind 2017 loopt het Aanvalsprogramma IV ten einde. Dat betekent dat de reguliere organisatie in 2017 de resultaten en doorlopende projecten overneemt. In 2016 startte het waarborgen van de activiteitenoverdracht uit het Aanvalsprogramma IV. Voor het verbeteren van het naleven van de WPG is in 2016 een WPG-verbeterprogramma opgestart en een plan opgesteld voor de naleving van de WBP.

Ondersteuning uitvoering

De korpsleiding besloot in 2016 om aan alle medewerkers een smartphone beschikbaar te stellen. De voorbereidingen daarvoor begonnen in 2016. De collega's op straat zijn ondersteund met de verdere uitrol en uitbreiding van de MEOS-functionaliteit op de smartphones (zie hoofdstuk 3 Versterken MEOS). Eind 2016 beschikten 29.215 politiemedewerkers over een smart-

phone met MEOS-functionaliteit. Vanaf eind april is het voor wanbetalers moeilijker geworden om de dans te ontspringen. Door het ontsluiten van de regionale Papos-systemen konden alle executieve politiemedewerkers vanaf dat moment alle openstaande boetes en vonnissen zien. Deze ontsluiting vormde de opmaat naar de invoering van het nieuwe landelijke systeem voor Executie en Signalering, dat eind 2016 bij de centrale executieteams van alle eenheden is ingevoerd. Samen met het systeem E-briefing, dat de dagelijkse briefings in alle basisteams op eenduidige wijze ondersteunt, zijn dit de eerste producten van de beoogde vernieuwing van de politiesystemen. Doordat zij effectiever en efficiënter werken, kunnen medewerkers meer tijd besteden aan andere politietaken.

ANPR

Op 1 augustus 2016 trad het geheel vernieuwde systeem Automatic Number Plate Recognition (ANPR) in werking. Alle operationele politiemedewerkers kunnen dit systeem nu landelijk en eenduidig gebruiken. Naargelang van de onderzoeksbehoefte is het mogelijk om zoekvragen naar nummerborden voortaan in heel Nederland, of juist op kleine, regionale schaal, in te zetten.

Bedrijfsvoering

Op bedrijfsvoeringsgebied voerde de politie in 2016 voor de facilitaire kolom het landelijke systeem Planon in en verwijderde zij de regionale systemen. Medewerkers kunnen voortaan gemakkelijk zelf faciliteiten aanvragen en reserveringen doen. Dit ondersteunt het click-call-faceprincipe, ingevoerd bij de vorming van het korps. Ook is het prototype van het Prestatiedashboard Bedrijfsvoering opgeleverd, waarmee managementinformatie integraal en overzichtelijk beschikbaar komt voor leidinggevenden. Het definitieve Prestatiedashboard Bedrijfsvoering volgt begin 2017. Dan voeren alle

eenheden ook het landelijke documentatiesysteem Documentum in, dat alle in- en uitgaande post registreert en monitort. Tevens start de introductie van het nieuwe Identity Access Managementsysteem, dat waarborgt dat de juiste medewerker toegang tot de juiste systemen heeft.

Waardering IV

Om de voortgang van de ICT-verbeteringen te controleren, meet het korps sinds 2013 halfjaarlijks hoe de medewerkers de geboden ICT-voorzieningen waarderen. In 2016 is een duidelijke stijging van de waardering gemeten. Medewerkers waarderen de politie-ICT nu met een rapportcijfer 6,6 ten opzichte van de 6,3 uit de eerste meting.

Onderzoek Algemene Rekenkamer

In 2016 verrichtte de Algemene Rekenkamer onderzoek naar de staat van de politie-ICT in dat jaar. Gekeken is naar de systemen Basisvoorziening Handhaving en Summ-IT en naar de besturing van de IV-organisatie. De Algemene Rekenkamer concludeert dat sinds 2011 vooruitgang is geboekt, met name op het terrein van de besturing. Dit ten tijde van de grote reorganisatie van 27 entiteiten naar één politie. De Algemene Rekenkamer geeft aan dat de doelen op het gebied van informatievoorziening beter aan zouden moeten sluiten op de doelen van de politie en waarschuwt dat de vernieuwing ook daadwerkelijk vorm moet krijgen. De Algemene Rekenkamer deed aanbevelingen op het gebied van sturing, inzicht in financiën en uitvoering van projecten. De politie neemt de aanbevelingen over en geeft hier in 2017 invulling aan.

De politie vormt één van de grootste inkopende organisaties van Nederland

Materieelbeleid

Inkoop

De inkoop van de politie omvat allerhande soorten producten en diensten: van motorhandschoenen tot voer- en vaartuigen, helikopters, geweldsmiddelen, pennen, potloden, consultancy-diensten en bouwwerken. Met een inkoopbudget van € 1,4 miljard vormt de politie een van de grootste inkopende organisaties in Nederland. Het legt een grote verantwoordelijkheid op de schouders van de politieorganisatie om dit budget op een doelmatige en rechtmatige manier te besteden.

Klachtenmeldpunt Inkoop Politie

Op 1 mei 2016 beëindigde de door de minister van V&J aangestelde Tijdelijke Commissie Integriteit Inkoop en Aanbestedingen Politie conform planning haar taken. Bij dit meldpunt konden marktpartijen terecht met meldingen over (de afhandeling van) integriteitkwesties bij inkoop. Deze commissie ontving drie meldingen, maar constateerde daarbij geen aanwijzingen voor integriteitschendingen. Sinds 1 mei 2016 staat op Politie.nl (Zaken doen met de politie) een directe link naar het binnen de politie, maar buiten de inkoop-uitvoeringsorganisatie geplaatste

Klachtenmeldpunt Inkoop Politie. In 2016 kwam daar één klacht binnen. Deze melding had betrekking op een lopende aanbesteding en is doorgezet en afgehandeld.

Aanscherping governance inkoopstelsel politie

Het korps scherpste in 2016 de wijze van besturen voor het inkoopstelsel aan. In het governancemodel zijn eenduidige sturings- en mandaatlijnen aangebracht en de taken, rollen en verantwoordelijkheden van alle actoren in het inkoopproces gedetailleerd uitgewerkt. Voor alle grote (Europese) aanbestedingen zijn of worden op korte termijn (vaste) aanbestedingsstuurgroepen ingericht en voorzitters aangewezen. Het werken met deze stuurgroepen draagt bij aan efficiënte en effectieve aanbestedingsprocessen, waarbij de opbouw van (markt)kennis, ervaring en de inbreng van materiedeskundigheid centraal staan.

Politie Aanbestedingskalender

Een belangrijk sturingsinstrument is de Politie Aanbestedingskalender (PAK), met alle aanbestedingen voor het daarop volgende jaar. Maandelijks controleert het korps hoe de uitvoering vordert van de in deze kalender opgenomen aanbestedingen. Waar nodig pleegt de organisatie interventies om eventuele belemmeringen weg te nemen. De politie overweegt om deze aanbestedingskalender(s) in de (naaste) toekomst online te plaatsen. Marktpartijen krijgen daardoor inzicht in welke aanbestedingen er naar verwachting de komende twaalf maanden aankomen en kunnen zich daar beter op voorbereiden.

Kwaliteit aanbestedingen en de Aanbestedingscommissie

De Aanbestedingscommissie draagt bij aan de kwaliteitsverbetering van de politieaanbestedingen door

- het inbrengen van aanvullende inkoopdeskundigheid;
- het bieden van tegenspraak aan aanbestedingsteams;
- het toetsen van voorgenomen aanbestedingsstrategieën;
- het waarborgen van leereffecten

Deze commissie bestaat uit interne deskundigen, een inkoopdeskundige vanuit het Rijk en een hoogleraar Inkoop. Zo nodig wordt ad hoc materie-deskundigheid toegevoegd.

Onrechtmatige inkoop

Onrechtmatig inkopen betekent dat de inkoop niet conform relevante (Europese) wet- en regelgeving of niet tijdig is gerealiseerd. Het betekent niet per definitie dat een rechtsgeldig contract ontbreekt of dat er sprake is van niet-integer handelen. In 2016 zette de politie een fors aantal verbetermaatregelen in gang. Het terugdringen van de onrechtmatige inkoop heeft de volle aandacht van de korpsleiding. Voor 2017 voorziet het korps daarom een dalende omvang van de onrechtmatige inkoop.

Inkoopbeleid

Het nieuwe inkoopbeleid voor de politie is nagenoeg klaar. Naast een aantal algemene actualiseringen kregen samenwerking binnen het publieke domein en – waar mogelijk en haalbaar – maatschappelijk verantwoord inkopen een plek. De toepassing start begin 2017.

Huisvesting

Het beleidsprogramma *Huisvesting* bevat de rode draad waarlangs de politie de uitdagingen gefaseerd en gestructureerd vormgeeft. Het korps voert dit beleidsprogramma sinds 2015 uit.

Het geeft (binnen de kaders van het Strategisch Huisvestingsplan 1.0) invulling aan drie aandachtsgebieden:

- Aansluiting van het Strategisch Huisvestingsplan (SHP) op Dienstverlening en Politieprofessie; met specifieke aandacht voor de uitwerking van ministeriële besluiten, de concrete en betaalbare uitwerking van het SHP en de standaardisatie van de organisatie-werkwijze in relatie tot de huisvestingsopgave.
- Flexibiliseren en innoveren vastgoedportefeuille; met specifieke aandacht voor het standaardiseren van de landelijke huisvesting (uitstraling, kwaliteit, flexwerken en concepten), de mogelijkheden tot flexibiliseren binnen de bestaande portefeuille, de toepassingsmogelijkheden van Het Nieuwe Werken en tot slot een visie op maatschappelijk verantwoord ondernemen.
- Toewerken naar strategisch vastgoedmanagement; met specifieke aandacht voor de invulling van de dispositiestrategie, de mogelijkheden tot strategisch relatiemanagement met betrekking tot het opzoeken van strategische samenwerkingsverbanden/partners, het inrichten van de huisvestingsorganisatie (inclusief wijze van besturen en risicomanagement) en tot slot aandacht voor portefeuillesturing, strategische oriëntatie en besturingsaspecten.

Sinds 2015 geldt de afspraak met de minister om politielocaties in overleg met het lokale bestuur af te stoten. Met deze afstoting en de transformatie van politielocaties werkt de politie toe naar de met het gezag en de Tweede Kamer afgesproken eindsituatie in 2025. De politie is dan aanwezig op 575 locaties in de vorm van politiebureaus en

steunpunten (groot en klein). Dit is mogelijk doordat de politie de dienstverlening anders organiseert (digitale aangiftes en contactmogelijkheden, meer aangiftes op straat en aanwezigheid van politie in de wijk en bij haar partners). De nabijheid en zichtbaarheid van de politie krijgen zo op moderne wijze vorm.

In overleg met de eenheden zijn in 2016 zogenoemde schuifplannen opgesteld, waarin de verplaatsingen van medewerkers vanuit het reorganisatieproces staan. De geplande uitvoering van deze schuifplannen en de bijbehorende, noodzakelijke uitvoering van projecten voor 2016 wist het korps te realiseren.

Met alle eenheden hield de politie huisvestings simulaties. De resultaten hiervan, die zijn of worden afgestemd met het lokaal gezag, komen in de huisvestingsplannen per eenheid. De eerste versie van deze plannen is gereed en in 2017 vult het korps deze plannen aan voor de overige huisvestingsonderdelen (cellen, IBT-locaties en forensische opsporing).

De samenwerking binnen de interdepartementale werkgroep *Opwekking Duurzame Energie op rijksgronden en -gebouwen* (ODE) is voortgezet. De politie keek hoe ze kan aansluiten bij de uitkomsten van de studies vanuit deze werkgroep. Hiervoor is de businesscase *Duurzame Energieopwekking* opgesteld. Verder startte de politie een breder onderzoek naar de mogelijkheden (vanuit wettelijke verplichtingen en vanuit haar maatschappelijke rol) om duurzaamheid in bredere zin binnen de politiehuisvesting gestalte te geven in de vorm van een visie en duurzaamheidsstrategie.

Veiligheid, integriteit en klachten

De politie wil bijdragen aan een veilige samenleving. Voor een groot deel ontleent de politie haar legitimiteit aan het vertrouwen dat de burger in haar stelt. Het vertrouwen in de politie is niet vanzelfsprekend en wordt beïnvloed door het handelen van individuele medewerkers. De politie hecht veel waarde aan de integriteit van haar medewerkers. Daarom is integriteit een van de kernwaarden. Helaas speelden in 2016 op dit gebied een aantal zaken die ook de media haalden. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om het onderzoek naar de doelmatigheid van de bestedingen van de Centrale Ondernemingsraad. Daarnaast was er aandacht voor de nog uit te voeren veiligheidsonderzoeken in het kader van de reorganisatie. In 2016 is gestart met een analyse van lekonderzoeken. Daarnaast startte het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum van het Ministerie van V&J in opdracht van het ministerie een onderzoek naar georganiseerde criminaliteit en de integriteit van rechtshandhavingsorganisaties. Dit soort onderzoeken zijn ook van belang om mogelijke risico's te verkleinen en de bewustwording bij medewerkers te vergroten.

Vanuit de vorming van het korps wordt steeds meer nadruk gelegd op standaardisatie en uniformering. In dat kader is een belangrijk deel van de administratieve opbouw en de procesgang rondom deze activiteiten met ingang van 2016 heringericht. Dit betekent dat begrippen zijn geherdefinieerd, processen aangepast en administraties meer zijn gestandaardiseerd. Dit traject is in 2016 nog niet afgerond. Ten aanzien van de jaarverantwoording betekent het dat de aansluiting tussen voorgaand en dit jaar door wijzingen in definities en administraties niet altijd

eenduidig kan worden gelegd. De komende jaren wordt in verdere uitbouw en verfijning voorzien.

Klachten

Begin 2016 bood de minister van V&J het rapport *Klachtbehandeling door de politie* aan de Tweede Kamer aan. Daarin staan de resultaten van een onderzoek dat de Inspectie Veiligheid en Justitie uitvoerde naar aanleiding van opmerkingen van Tweede Kamerlid Marcouch over de klachtbehandeling door de politie. De aanleiding daarvoor

vormden onder andere uitingen van onvrede over het politieoptreden in de Haagse Schilderswijk, vooral over de bejegening door de politie bij het indienen van een klacht.

Klachten en aantallen

2016

Niet in behandeling genomen (geen klacht)	-1.646
In behandeling	9.133
Afgehandeld eerste fase	-6.940
Niet-ontvankelijk*	31
Niet behandelen AWB*	1.051
Afgehandeld tweede fase	-269
Aantal gegrond	77
Openstaand einde jaar	1.924
Afgehandeld eerste fase	-75,99%
Afgehandeld tweede fase	-2,95%
Nog in behandeling	21,07%

Klachtrubrieken (vijf meest voorkomende)

2016

Bejegening/houding/gedrag	2.480
Geen of onvoldoende actie	1.188
Onjuiste actie	1.064
Informatieverstrekking	632
Aangifte/klacht niet opnemen	522

Door herinrichting van de systemen is een vergelijking met 2015 niet eenduidig te presenteren.

* Niet-ontvankelijk en Niet behandelen AWB in 1e fase wil zeggen dat een klacht in deze processtap toch geen klacht is gebleken conform de gehanteerde richtlijnen.

Uitkomsten van het onderzoek

Burgers waardeerden de klachtbehandeling gemiddeld met een 6,5. De politie scoorde positief op de contacten tijdens de eerste fase van het behandelproces. Als verbeterpunten werden aangereikt:

- klagers beter informeren over de afhandeling van hun klacht. Dit is opgenomen in de opleiding voor klachtbehandelaars;
- waarborg het leren van klachten. Een werkgroep levert hiervoor in 2017 een plan op om dit beter te waarborgen binnen de politie;
- organiseer dat de politie de uniforme werkwijze van klachtbehandeling landelijk uitvoert. Dit is onderdeel van de opleiding klachtbehandeling en een continu punt van aandacht tijdens de bijeenkomsten met klachtcoördinatoren.

De informatie over klachtbehandeling op Politie.nl is toegankelijker gemaakt en uitgebreid met informatie over de klachtencommissies. De politie publiceerde de klachtenjaarsverslagen van de eenheden vanaf 2013.

Een ontwikkeling aan het einde van 2016 was de uitbreiding van de politieapp. Ter uitvoering van de motie-Marcouch, die door de regering werd overgenomen, is de bestaande

politieapp uitgebreid met de mogelijkheid om een klacht in te dienen als men vindt dat er bij een politiecontrole sprake is van handelen op basis van uiterlijke of religieuze kenmerken.

De cijfers

Van de 10.779 klachten die de politie in 2016 verwerkte, werden er 1.646 niet in behandeling genomen, omdat ze niet voldeden aan de criteria van de klachtenregeling. Bij de afgehandelde klachten werden 6940 klagers (76%) in de eerste fase afgehandeld. In 269 gevallen (2,95%) wilde de klager een formeel oordeel van de politiechef. De overige 21% is nog in behandeling. Per klacht kunnen meerdere onderwerpen worden behandeld. Meestal hebben deze betrekking op bejegening, houding en gedrag. De meest voorkomende klachtrubrieken staan vermeld in de tabel op pagina 73.

Landelijk Meldpunt Misstanden

Sinds januari 2014 is het Landelijk Meldpunt Misstanden (LMM) actief binnen de politieorganisatie. Het bestaat uit vertrouwenspersonen Integriteit (VPI) die ondersteunen en adviseren bij integriteitskwesties en meldingen van (vermoedens van) misstanden. Daarnaast zorgt het LMM voor het doen uitvoeren van onderzoek

naar aanleiding van een melding (van een vermoeden) van een misstand, conform het Besluit Melden Misstanden. Het LMM wordt een paar keer per maand benaderd met adviesvragen over integriteit in brede zin. Vaak naar aanleiding van een vertrouwenskwestie of de aanpak van een bepaalde casus, maar ook andere vragen komen voorbij. Zo doen externe netwerkpartners regelmatig een beroep op de ervaringen en expertise van het LMM. Afgelopen jaar leverde het LMM een belangrijke bijdrage aan de wijziging van het Besluit Melden Misstanden voor Rijk en Politie, dat per januari 2017 de Interne Klokkenluidersregeling heet. In 2016 zijn veertien meldingen en adviesvragen gedaan bij het LMM. Geen van de meldingen is gedefinieerd als een vermoeden van een misstand. Eén melding uit 2015 leidde in 2016 tot een wegingsonderzoek door het LMM. Dit onderzoek is nog niet afgerond.

Screenen

Het zorgvuldig en met voldoende waarborgen screenen van mensen vormt een belangrijk onderdeel van het aannemen en inhuren van betrouwbare medewerkers. Naast een algemene screening die voor iedereen geldt, zijn er functies aangewezen als vertrouwensfuncties die een AIVD-onderzoek vereisen.

Cijfers 1 januari - 31 december 2016

	Totaal	Waarvan positief	Waarvan negatief	%
BGO-kort	6.013	5.873	140	2,33%
BGO-lang	3.675	3.563	112	3,05%
VO-P	1.676	1.673	3	0,18%
VO-A	284	284	0	0,00%

BGO: Betrouwbaarheids- en geschiktheidsonderzoek
VO: Veiligheidsonderzoek

In 2016 gingen de eerste verplaatsingen in het kader van de reorganisatie van start. Voor medewerkers die een vertrouwensfunctie gaan vervullen, is onder coördinatie van een landelijke taskforce een apart proces ingericht om te waarborgen dat alle medewerkers op vertrouwensfuncties beschikken over een verklaring van geen bezwaar (VGB).

Interne onderzoeken

Zoals in de inleiding is beschreven, zijn processen en administraties heringericht. Dit betekent dat hier verslag wordt gedaan over de in 2016 'ontvangen' zaken en de op basis daar-

van uitgevoerde onderzoeken. Van een deel van de zaken die in 2016 in onderzoek zijn genomen, kan pas in 2017 de afdoening bekend worden.

Tot en met 2015 was het aantal in dat jaar afgesloten onderzoeken, waarvan een afdoening (straf) bekend was geworden, bepalend voor opname in de totalen van het jaarverslag. Cijfers in het jaarverslag over 2015 hadden dus betrekking op zaken uit 2015, 2014 en soms zelfs 2013.

De 1455 zaken hebben daarmee tot 1473 onderzoeken geleid. In enkele

gevallen leidt een zaak tot meerdere typen onderzoek.

Zoals uit de onderstaande tabel 1 blijkt, zijn de Afdelingen VIK van de eenheden in 2016 gestart met 1473 onderzoeken. Van het totaal aantal gestarte onderzoeken zijn er in de loop van 2016 1089 afgerond. De afronding kan als volgt worden gekwalificeerd:

- 223 oriënterende onderzoeken;
- 285 disciplinaire onderzoeken;
- 581 strafrechtelijke onderzoeken.

Tabel 1: In 2016 gestarte onderzoeken

Zaken	Oriënterend onderzoek		Disciplinair en lijnonderzoek		Strafrechtelijk onderzoek	
	Aantal zaken	Aantal onderzoeken	Aantal betrokkenen	Aantal onderzoeken	Aantal betrokkenen	Aantal onderzoeken
1.455	308	248	374	411	791	279

Tabel 2: Drie meest voorkomende categorieën over in 2016 afgeronde onderzoeken

Delict soort	Delict categorie	2016
Strafrechtelijk	273-309 vrijheid en lichaam	376
	310-349 vermogen	56
	207-235 meineed en valsheid	35
Disciplinair	misbruik van positie	186
	geweld en bejegening	89
	houding en gedrag	78

Door herinrichting van de systemen is een vergelijking met 2015 niet eenduidig te presenteren

Bij de 374 gestarte disciplinaire onderzoeken werden in totaal 411 medewerkers als 'betrokken' aangemerkt en bij de 791 strafrechtelijke onderzoeken in totaal 279 medewerkers als 'verdachte'.

Dezelfde medewerker kan in de verschillende (soorten) onderzoek dus meerdere "statussen" krijgen.

Het aantal betrokkenen bij de diverse onderzoeken kent dus dubbelingen. Politie medewerkers in een strafrechtelijk onderzoek, tegen wie aangifte is gedaan van voornamelijk geweldsgebruik, worden in veel gevallen veelal eerst juridisch als getuige aangemerkt en niet als verdachte. Hierdoor ontstaat de situatie dat het aantal verdachten bij de strafrechtelijk onderzoeken lager is dan het aantal onderzoeken doet vermoeden.

Aansluitend op het onderzoek volgt waar nodig afdoening. De betreffende maatregelen variëren van niet aangetoond/seponering tot en met strafontslag en verdere vervolging. De gedetailleerde cijfers per component zijn gegeven de administratieve herinrichting nog niet geheel beschikbaar. De als gevolg van de onderzoeken in 2016 verleende (voorwaardelijke) ontslagen staan in onderstaande tabel.

Ten aanzien van de aantallen (voorwaardelijke) strafontslagen in de jaren 2013 – 2015 is gebleken dat

verschillende corrigerende factoren veroorzaken dat deze aantallen zullen moeten worden bijgesteld. Deze factoren betreffen bijvoorbeeld definitiekwesties, dubbeltellingen en ontbrekende afdoeningen in het registratiesysteem dat tot en met 2015 werd gebruikt. In het jaarverslag 2017 zullen deze correcties in de ontslagcijfers 2013 – 2015 worden verwerkt.

Geweldsmonopolie

De politie wil zich transparant verantwoorden, waarbij tevens recht wordt gedaan aan de bijzondere rol van politiemensen in de samenleving. Op 22 december bood de minister van V&J daartoe het wetsvoorstel *Geweldsaanwending Opsporingsambtenaar* aan de Tweede Kamer aan. Dat voorziet in een strafrechtelijke toetsing en beoordeling van de inzet van deze bevoegdheid aan de hiervoor geldende regels, in plaats van de huidige situatie waarin wordt getoetst of is voldaan aan strafuitsluitingsgronden bij een gemeen delict.

De politie werkt tevens aan het interne beoordelingsproces van geweld. In 2016 is hiervoor een toetsingskader ontwikkeld om te voldoen aan het wettelijke kader van de geweldsbevoegdheid en ook te kijken naar het professionele vakmanschap bij het aangewende geweld. Op 1 november 2016 startte het

District Gelderland-Zuid van de Eenheid Oost-Nederland met een proefproject voor het melden en registreren van geweldgebruik met behulp van deze professionele dialoog. De politie evalueert deze proef begin 2017. De eerste resultaten zijn positief.

Met de geweldsrapportages als uitgangspunt blijft het aantal geweldsaanwendingen redelijk stabiel.

(Voorwaardelijk) ontslag

Voorwaardelijk	Afdoening	2012	2013	2014	2015	2016
Ja	BARP 77:1-J ontslag	88	67	57	58	57
Nee	BARP 77:1-J ontslag	96	74	92	67	61
	BARP 87 ontslag op verzoek	13	5	5	6	8
Eindtotaal		197	146	154	131	126

6

Risico- management

De samenleving verwacht dat de politie direct inspeelt op maatschappelijke gebeurtenissen, ongeacht de omvang van hun impact. Daarom schat het korps altijd de risico's in van bepaalde evenementen. Wat is de aard? Hoeveel politie-inzet is daarbij nodig? Voor deze voetbalwedstrijd tussen Feyenoord en Go Ahead Eagles bracht de politie 160 agenten op de been.

Risicomanagement

Dit hoofdstuk gaat in op het risicoprofiel en het risicomanagement binnen de politie. Naar de aard van de jaarverantwoording ligt daarbij de nadruk op het ‘beheer’ van de organisatie, met name de inrichting en formatie van de organisatie, de bedrijfsvoeringprocessen en de financiën. Ingegaan wordt op de voor de jaarverantwoording actuele risico’s, hun impact en beheersmaatregelen. Er is sprake van een groeitraject. De komende jaren ligt de nadruk op de risico’s in het beheer van de organisatie. Op termijn beziet het korps hoe de operationele risico’s ook onderdeel ervan uit kunnen maken.

De politie moet dagelijks reageren op veiligheidsincidenten met meer of minder grote maatschappelijke uitwerking. Het acuut moeten inspelen op gebeurtenissen en incidenten heeft impact op de organisatie en het beheer daarvan. Hiermee ontstaan risico’s op het terrein van onder meer het welzijn van politiemensen, het realiseren van strategie en doelstellingen, financiële duurzaamheid en het voldoen aan wet- en regelgeving. De integriteit van korps en politiemedewerkers heeft de hoogste prioriteit.

Het korps stelde in 2016 een plan van aanpak op om risicomanagement verder te ontwikkelen. Het doel is te komen tot een uniforme en gestructureerde aanpak, die onderdeel uitmaakt van de planning- en controlcyclus van het korps.

In 2016 is bij elk product uit de planning- en controlcyclus, waaronder de managementrapportages en de managementgesprekken, een risico-paragraaf opgenomen. Risico’s zijn veelal niet statisch. De effecten van een risico en de kans dat het zich voordoet, kunnen toe- en afnemen in de tijd. Het inzicht in de risico’s wordt daarom periodiek geactualiseerd en besproken door het management. Daarnaast komen risico’s ook aan bod in het Portfolio Transitie dat inzicht geeft in

de huidige veranderopgavenstatus van de politie. Het portfolio beschrijft welke doelstellingen zijn gerealiseerd en welke stappen de politie in de komende periode zet. De status van risico’s, en de beheersing ervan, wordt inzichtelijk en stelt de politie steeds beter in staat om op de veranderopgaven te sturen en keuzes te maken. Een ander voorbeeld van het inzichtelijk maken en bespreken van risico’s binnen de organisatie zijn de Nationale Briefings. Daarin bespreken de politiechefs, de directeur Politie-dienstencentrum, de stafdirecteuren en de korpsleiding onder meer belangrijke thema’s die het behalen van doelstellingen kunnen bevorderen dan wel belemmeren en maken zij, indien noodzakelijk, afspraken over bijsturing.

De in deze jaarverantwoording opgenomen risico’s volgen het risicoprofiel en zijn dan ook ingedeeld in de categorieën

- organisatie en doelstellingen;
- personele zaken;
- financiële duurzaamheid;
- voldoen aan wet- en regelgeving.

De risico’s in de tabel op pagina 83 kunnen, wanneer zij zich voordoen, majeure impact hebben. Op dit moment is het nog een stap te ver om de risico’s te kwantificeren en de kans dat een risico zich voordoet aan te geven.

Het komen tot een nadere duiding van de risico’s maakt onderdeel uit van de verdere ontwikkeling van risicomanagement.

Organisatie en doelstellingen

Risico	Impact	Beheersmaatregel
<p>Basis op orde</p> <p>De realisatie van de mijlpalen, zoals opgenomen in 'de basis op orde', is noodzakelijk om de reorganisatie van de politie te voltooien binnen de vastgestelde kaders, zoals geformuleerd in de herijking.</p>	<p>Bij het niet realiseren van de mijlpalen worden de processen en werking van de politieorganisatie onvoldoende verbeterd en geoptimaliseerd in het kader van de reorganisatie.</p>	<p>Mijlpalen en bijbehorende normen zijn vastgesteld. Daardoor is verduidelijkt waaraan eind 2017 voldaan dient te worden en hoe dit meetbaar gemaakt wordt.</p> <p>Intensieve monitoring op de voortgang.</p>
<p>Landelijke Meldkamerorganisatie</p> <p>Complexe samenhang en governance van dit grote project kunnen leiden tot regionale diversiteit of tot onvoorziene kosten als gevolg van vertraging.</p>	<p>Onvoorziene kosten kunnen omvangrijk zijn vanwege de schaal van de veranderingen.</p> <p>De voortgang kan belemmerd worden door de betrokkenheid van veel partijen.</p>	<p>Frequente afstemming binnen de politie en daarbuiten met het Ministerie van V&J en ketenpartners waaronder het lokaal bestuur.</p>

Personele zaken

Risico	Impact	Beheersmaatregel
<p>Personele reorganisatie/bezetting</p> <p>De ontwikkeling van de bezetting kent onzekerheden. Vertraagde uitstroom en instroom, waardoor soms externe inhuur nodig is. Ook mogelijke mismatches tussen formatie en bezetting, mede op specialistische functies.</p>	<p>Onvoorziene kosten kunnen extra beslag leggen op het eigen vermogen.</p> <p>Door kwantitatieve en kwalitatieve mismatches kunnen de werkzaamheden niet optimaal worden uitgevoerd.</p>	<p>De uitvoering en bestedingen en de aansluiting tussen formatie en bezetting worden nauwgezet gemonitord gedurende de afgesproken vijfjaarsperiode van 2016 tot en met 2021, om de formatie en bezetting in balans te brengen.</p>
<p>Ziekteverzuim</p> <p>De organisatie had in 2016 een ziekteverzuim van 7,0% (6,8% in 2015). Een hoog ziekteverzuim is een risico voor de inzetbaarheid.</p> <p>De doelstelling is dat het verzuim in 2017 met ten minste 0,5% daalt ten opzichte van 2016.</p>	<p>Beperkte inzetbaarheid heeft impact op het realiseren van de strategische doelstellingen, met als gevolg onderbezetting, verhoging van de werkdruk of extra uitgaven aan externe inhuur.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Meer en expliciet aandacht voor aanpak van ziekteverzuim in leiderschapsopleidingen en daarmee verantwoordelijkheid voor terugdringing verzuim nadrukkelijk in de lijn belegd. • Uitvoeren van nadere analyses naar oorzaken van verzuim bij specifieke onderdelen met significant hoger verzuim. • Met voorrang inrichten van de Teams Veilig en Gezond Werken, die medewerkers en leiding ondersteunen.
<p>Beroepsziekten</p> <p>Het politiewerk kan grote fysieke en psychische impact hebben op medewerkers (o.a. PTSS).</p>	<p>Fysieke of psychische schade medewerkers. Beperkte of in het geheel geen inzetbaarheid. Financiële consequenties voor medewerkers en korps.</p>	<p>Tijdige signalering, begeleiding en (mogelijk uit te breiden) voorzieningen in de rechtspositie.</p>

Financiële duurzaamheid

Risico	Impact	Beheersmaatregel
<p>Evenwicht taken en bekostiging</p> <p>Geen financiële compensatie voor extra taken waarmee de politie geconfronteerd wordt.</p>	<p>Extra kosten leggen beslag op de beperkte middelen; tekorten komen ten laste van reserves.</p>	<p>In samenspraak met het gezag bewaken van het evenwicht.</p>
<p>Vroegpensioen Inkoop Max</p> <p>Toename voorziening Inkoop Max door veranderingen in uittreedleeftijd en tarieven en grondslagen.</p>	<p>Mogelijk extra toevoegingen aan de voorziening Inkoop Max, van materiële omvang.</p>	<p>Risico op eventuele meerkosten wordt opgevangen door het Ministerie van V&J.</p>
<p>Schadeclaims</p> <p>Claims van burgers en bedrijven in relatie tot de taakuitvoering door de politie.</p>	<p>Mogelijke financiële gevolgen uit geclaimde schadekosten. Mogelijke reputatieschade.</p>	<p>De politie is verzekerd voor aansprakelijkheid. Issues worden gemonitord en geprobeerd wordt door tijdige signalering van potentiële reputatierisico's reputatieschade zo veel mogelijk te voorkomen.</p>
<p>Boekverliezen/frictiekosten</p> <p>Mogelijke verliezen door ontmanteling van rekencentra als gevolg van het AVP en het afstoten van vastgoed.</p>	<p>Mogelijk onvoorziene kosten.</p>	<p>Fasering in de uitvoering aangebracht. Hierdoor is het niet aannemelijk dat boekverliezen zich acuut en omvangrijk zullen voordoen.</p>
<p>Arbeidsvoorwaarden/loonkosten</p> <p>Ontwikkelingen op 'arbeidsvoorwaardengeld', functieaanpassingen, etc. vragen om strakke afspraken en monitoring.</p>	<p>Personeelskosten zijn circa 75% van de begroting. Kleine wijzigingen hebben snel grote impact.</p>	<p>Tussen korps, Ministerie van V&J en politievakorganisaties dient dit strak gemonitord te worden.</p>

Voldoen aan wet- en regelgeving

Risico	Impact	Beheersmaatregel
<p>Rechtmatigheid inkoop</p> <p>Door de schaalgrootte na vorming van één korps ontstond de noodzaak om voor bijna alle inkoopcategorieën Europees aan te besteden. Daarnaast is er nationaal een nieuwe aanbestedingswet waaraan voldaan moet worden.</p>	<p>De schaalgrootte van het huidige korps, de omvang van het aantal aanbestedingen in relatie tot de opzet van het proces en de bezetting hebben ertoe geleid dat de afgelopen jaren de financiële onrechtmatigheid rond de € 300 miljoen ligt.</p>	<p>Er zijn een inkoopverbeterprogramma (2015) en een masterplan financiële rechtmatigheid (2015) opgesteld. De Politie Aanbestedingskalender is een belangrijk sturingsinstrument om tijdig nieuwe aanbestedingstrajecten te starten en de achterstanden weg te werken. Daarnaast wordt extra personele capaciteit ingezet op de inkoopafdeling. Ook is het inkoopbeleid op een aantal punten geïntensiveerd.</p>
<p>Fiscaal</p> <p>Tijdens de transitie bestaat het risico dat de naleving of toetsing van fiscale afspraken wordt bemoeilijkt. Daarnaast zijn fiscaliteiten rondom met name personele regelingen soms bediscussieerbaar.</p>	<p>Mogelijke na- of strafheffingen en boetes van de Belastingdienst.</p>	<p>De naleving van fiscale regelgeving wordt door de politie gemonitord. Ook vindt periodiek overleg plaats met de Belastingdienst.</p>

Jaarrekening

Als grote organisatie ontvangt en verstuurt de politie veel facturen. De Dienst Financiën van het Politiedienstencentrum in Rotterdam zorgt dat de politie alle rekeningen zo snel en efficiënt mogelijk afhandelt. Het korps ontving in 2016 in totaal zo'n 300.000 facturen.

7

Modellen

Exploitatierkening 2016

Bedragen x € 1.000

Exploitatierkening en resultaatbestemming	Jaarrekening 2016	Begroting 2016	Jaarrekening 2015
Bijdragen (1)			
Bijdragen V&J	5.234.192	5.024.563	5.143.536
Overige bijdragen (o.a. gemeenten en derden)	12.680	18.780	991
Totaal bijdragen	5.246.872	5.043.343	5.144.527
Exploitatiekosten			
Personeel (2)	4.118.234	3.889.119	4.099.457
Rente (3)	16.508	20.468	15.645
Opleiding en vorming (4)	82.978	75.240	69.208
Huisvesting (5)	341.228	345.825	343.263
Vervoer (6)	190.619	177.047	184.517
Verbindingen en automatisering (7)	307.432	335.630	323.892
Geweldsmiddelen en uitrusting (8)	29.016	40.400	51.307
Operationeel (9)	140.314	117.683	125.298
Beheer (10)	129.159	127.226	125.896
Totaal exploitatiekosten	5.355.488	5.128.638	5.338.483
Resultaat uit normale bedrijfsvoering	-108.616	-85.295	-193.956
Buitengewone lasten	-	-	-
Buitengewone baten	-	-	-
Exploitatieresultaat	-108.616	-85.295	-193.956
Resultaatbestemming			
Mutaties bestemmingsreserves			
Toevoegingen bestemmingsreserves	-	-	-
Onttrekkingen bestemmingsreserves	55.854	89.481	98.488
Saldo mutaties bestemmingsreserves	-55.854	-89.481	-98.488
Mutaties algemene reserve			
Toevoeging algemene reserve	-	4.186	-
Onttrekkingen algemene reserve	52.762	-	95.468
Vermogensconversie	-	-	-
Saldo mutaties algemene reserve	-52.762	4.186	-95.468
Bestemming exploitatieresultaat	-108.616	-85.295	-193.956

Balans per 31 december 2016

Bedragen x € 1.000

Balans (na resultaatbestemming)

Activa

31 december 2016 31 december 2015

Vaste Activa

Materiële vaste activa (11)	1.900.669	1.992.088
Financiële vaste activa (12)	880.473	811.674
Totaal vaste activa	2.781.142	2.803.762

Vlottende Activa

Vorraden (13)	37.175	39.082
Vorderingen en overlopende activa (14)	103.276	247.633
Rekening-courant Ministerie van Financiën (15)	277.867	205.482
Liquide middelen (16)	9.499	8.897
Totaal vlottende activa	427.817	501.094

Totaal Activa

3.208.959 3.304.856

Passiva

31 december 2016 31 december 2015

Eigen Vermogen

Algemene reserve (17)	103.108	155.871
Bestemmingsreserves (18)	80.239	136.093
Totaal eigen vermogen	183.347	291.964

Voorzeningen (19)

991.485 919.487

Langlopende Schulden (20)

969.574 942.689

Kortlopende Schulden (21)

Kortlopende deel leningen (21)	143.846	107.556
Openstaande (rijks)bijdragen (21a)	154.791	144.560
Schulden personeel (21b)	585.268	711.980
Crediteuren en overlopende posten (21c)	180.648	186.620
Totaal kortlopende schulden	1.064.553	1.150.716

Totaal Passiva

3.208.959 3.304.856

Kasstroomoverzicht 2016

Bedragen x € 1.000

Kasstroomoverzicht	Jaarrekening 2016	Begroting 2016	Jaarrekening 2015
Beginstand liquide middelen (15+16)	214.379	-204.340	-51.359
Operationele activiteiten			
Exploitatieresultaat	-108.616	-85.295	-193.956
Afschrijvingen en bijzondere waardeverminderingen vaste activa (11)	286.119	314.457	298.411
Overige mutaties financiële vaste activa (12)	-99.599	-	137.696
Mutatie voorzieningen (19)	71.998	-37.967	-243.780
Mutatie werkkapitaal (excl. liquide middelen)	63.706	332.139	-63.396
Kasstroom operationele activiteiten	213.608	523.334	-65.025
Investeringsactiviteiten			
Investerings materiële vaste activa (11)	-211.647	-245.990	-226.059
Desinvesteringen materiële vaste activa (11)	16.947	-	12.551
Investerings financiële vaste activa (12)	-3.185	-	-
Kasstroom investeringsactiviteiten	-197.885	-245.990	-213.508
Financieringsactiviteiten			
Ontvangsten langlopende schulden (20)	164.821	245.900	600.000
Aflossingen langlopende schulden (20)	-107.556	-105.063	-55.729
Kasstroom financieringsactiviteiten	57.265	140.837	544.271
Totaal kasstroom	72.987	418.181	265.738
Eindstand liquide middelen (15+16)	287.366	213.841	214.379

8

Toelichting

Algemene toelichting en grondslagen

Algemene toelichting

Activiteiten

De *missie* van de politie is 'waakzaam en dienstbaar' zijn aan de waarden van de rechtsstaat. Deze missie vervult de politie door, afhankelijk van de situatie, gevraagd en ongevraagd te beschermen, te begrenzen of te bekrachtigen.

Rechtspersoon

De Politie is een publiekrechtelijke rechtspersoon. De inschrijving bij de Kamer van Koophandel is onder nummer 57096317 0000.

Vestigingsadres

Het landelijke hoofdbureau van de politie is gevestigd op Nieuwe Uitleg 1, 2514 BP te Den Haag.

Stelselwijzigingen en schattingswijzigingen

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling bleven ongewijzigd ten opzichte van het voorgaande jaar, met uitzondering van de toegepaste stelsel- en schattingswijzigingen zoals opgenomen in de paragraaf Inkoop Max.

Oordelen en schattingen

Bij de toepassing van de grondslagen en regels voor het opstellen van de jaarrekening vormt de leiding van de organisatie zich diverse oordelen en schattingen. De belangrijkste, inclusief de bijbehorende veronderstellingen, worden toegelicht bij de relevante posten.

Verbonden partijen

Als verbonden partij worden alle rechtspersonen aangemerkt waarover overheersende zeggenschap, gezamenlijke zeggenschap of invloed van betekenis kan worden uitgeoefend. Ook rechtspersonen die overwegende zeggenschap kunnen uitoefenen, worden aangemerkt als verbonden partij. Transacties van betekenis met verbonden partijen worden toegelicht voor zover deze niet onder normale marktvoorwaarden zijn aangegaan.

Toelichting op het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de indirecte methode. De geldmiddelen in het kasstroomoverzicht bestaan uit de liquide middelen en de rekening-courant met het Ministerie van Financiën. Kasstromen in vreemde valuta zijn omgerekend tegen een geschatte gemiddelde koers. Ontvangsten en uitgaven uit hoofde van interest zijn opgenomen onder de kasstroom uit operationele activiteiten.

Algemene grondslagen

Algemeen

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met het Besluit financieel beheer politie. Dat trad per 1 juli 2015 in werking (besluit van 8 juni 2015, met regels voor het financieel beheer van de politie) en verving daarmee de Regeling financieel beheer politie. Voor zover in het besluit niet anders is bepaald, wordt hierin aangesloten bij de grondslagen voor de verslaggeving, neergelegd in titel 9 van boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en uitgewerkt in de door de Raad voor de Jaarverslaggeving uitgegeven Richtlijnen voor de jaarverslaggeving. De modellen voor de jaarrekening zijn conform het Besluit financieel beheer politie, voorgeschreven door het Ministerie van Veiligheid en Justitie (V&J).

Gemiddeld aantal medewerkers

Het gemiddelde aantal, gedurende het boekjaar werkzame medewerkers wordt vermeld in afstemming op de inrichting van de organisatie.

Dit sluit aan op de salariskosten, zoals opgenomen in de exploitatierekening. Werknemers die geen arbeidsprestatie leveren, staan niet vermeld. Uitzondering hierop vormen de periodes van kortstondige ziekte, onbetaald verlof, reguliere bijzondere verlofregelingen of schorsing.

Ter vergelijking opgenomen cijfers

De jaarrekening vergelijkt de realisatie 2016 met de realisatie 2015 en de begroting 2016.

Ten behoeve van een goede aansluiting op de verantwoording in de jaarrekening, is de oorspronkelijke begroting in de Jaarrekening 2016 op de volgende punten anders gepresenteerd:

- Vanaf 2014 is de rekening-courantverhouding met het Ministerie van Financiën opgenomen in het kasstroomoverzicht. In de kolom begroting 2016 is dit in het beginsaldo nog niet verwerkt. De kolom begroting is hierop aangepast.
- In de begroting is het kortlopende deel van de financiële vaste activa (FVA) opgenomen als investeringen in de FVA. In de realisatie is deze opgenomen als mutatie werkkapitaal. De kolom begroting is hierop aangepast.
- In de begroting 2016 is een deel van het Arbeidsvoorwaardenakkoord 2015-2017 (0,8 procent loonsverhoging) als één bedrag verwerkt onder de bijkomende personele lasten. Om een juiste vergelijking tussen begroting en realisatie 2016 te kunnen maken, is de kolom begroting aangepast en de loonsverhoging verdeeld over alle personele lastencategorieën. Deze wijzigingen hebben geen gevolgen voor de vergelijkende cijfers 2015.
- In de begroting 2016 is de bijdrage aan het Team Bestrijding Ondernijning (TBO) in het Caribisch gebied, als onderdeel van RST, verwerkt onder de Overige bijdragen Ministerie van V&J. De bijdrage is echter verstrekt door het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Om een juiste vergelijking tussen begroting en realisatie 2016 te kunnen maken, is deze bijdrage in de kolom begroting aangepast naar de Overige bijdragen (gemeenten en derden).

Om meer inzicht te geven in de exploitatielasten is in 2016 een nadere verdieping aangebracht in de categorie Overige zaken en diensten binnen diverse economische categorieën. De vergelijkende cijfers 2015 zijn hierop aangepast.

Grondslagen voor de waardering van het resultaat

Algemeen

De gehanteerde grondslagen van de waardering en van de resultaatbepaling bleven ongewijzigd ten opzichte van het voorgaande jaar.

Het verschil tussen de toegerekende bijdragen en de kosten en andere lasten over het jaar bepaalt het resultaat. Baten en lasten worden in de exploitatierekening toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben, ongeacht of zij tot ontvangsten of uitgaven hebben geleid.

Bijzondere bijdragen Ministerie van V&J en overige instanties

Voor specifieke taken en activiteiten verstrekken zowel het Ministerie van V&J als andere departementen of overheidsinstanties bijzondere bijdragen. Daarover dient in het algemeen een operationele en financiële verantwoording te worden afgelegd en moet een eventueel overschot of tekort worden verrekend. De ontvangen bijdragen neemt het korps in de balans op onder de kortlopende schulden als nog te besteden bijdragen. Aan de hand van de bestedingen in het lopende boekjaar, die verband houden met deze bijdragen, verantwoordt het korps deze bijdragen in de exploitatie.

Periodiek betaalbare beloningen

Lonen, salarissen en sociale lasten worden op grond van de arbeidsvoorwaarden verwerkt in de exploitatierekening voor zover ze verschuldigd zijn aan werknemers, respectievelijk de belastingautoriteit.

Pensioenen

Als uitgangspunt geldt dat de in de verslagperiode te verwerken pensioenlast gelijk is aan de over die periode aan het pensioenfonds verschuldigde premies. Indien de verschuldigde premies op balansdatum nog niet zijn voldaan, wordt een verplichting opgenomen.

De hiervoor in aanmerking komende werknemers hebben op de pensioengerechtigde leeftijd recht op een pensioen dat is gebaseerd op het gemiddeld verdiende loon, berekend over de jaren dat de werknemer pensioen opbouwde bij de politie. De werknemers kunnen kiezen om het pensioen in te laten gaan vanaf zestig jaar en uiterlijk vijf jaar na het bereiken van de AOW-leeftijd.

De verplichtingen die voortvloeien uit deze rechten van het personeel zijn ondergebracht bij het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP). Het ABP hanteert het middelloonstelsel. De premie voor het ouderdoms- en nabestaandenpensioen bedraagt in 2017 21,1% tegen (gemiddeld) 18,55% (per 1 januari 17,8% en per 1 april 18,8%) in 2016. De verhogingen van de premies – zowel in 2016 als in 2017 – zijn noodzakelijk om de dekkingsgraad van het fonds te verbeteren. Zowel in 2016 als in 2017 betaalt de werkgever 70% van de verschuldigde premie en de werknemer 30%. De pensioenrechten worden jaarlijks geïndexeerd, indien en voor zover de dekkingsgraad van het pensioenfonds (het vermogen van het pensioenfonds gedeeld door zijn financiële verplichtingen) dit toelaat. De pensioenen zijn niet

verhoogd per 1 januari 2017. De beleidsdekkingsgraad van het ABP was niet voldoende om de pensioenen over het jaar 2016 te kunnen indexeren. Over 2016 is een gemiddelde dekkingsgraad behaald van 92,8%.

Naast deze reguliere verplichting van de verschuldigde pensioenpremies voor actieve medewerkers bestaat er een aantal bijzondere regelingen voor medewerkers.

Inkoop Max

Inkoop Max is een in de vorm van dienstverlening aan de politie uitgevoerde regeling. Pas na de inkoop vormt de inkoopwaarde een onderdeel van de reguliere ABP-verplichtingen. Voor de regeling Inkoop Max is afgesproken dat de rechthebbende medewerkers vanaf zestig jaar tot en met zeventig jaar met pensioen kunnen gaan.

In 2016 heeft zich een schattingswijziging voorgedaan met betrekking tot de voorziening Inkoop Max. In tegenstelling tot voorgaande jaren wordt vanaf 2016 in de berekening geen rekening meer gehouden met invalideringskansen. Dit leidde in 2016 tot een lagere voorziening. Het effect hiervan is berekend op circa € 5 miljoen.

Bij de waardering van de voorziening Inkoop Max per 31 december 2016 zijn de volgende grondslagen gehanteerd:

- Uitstroomleeftijd van 65 jaar voor de periode 1 januari 2016 tot en met 31 december 2017.
- Inkoop van Inkoop Max voor alle medewerkers van 62 jaar en ouder per 1 januari 2018.
- Tijdsevenredige inkoop voor de leeftijdscohorten 1956 en jonger (in 2018 de 62-minners) over de periode 2018 tot en met 2022.
- Rekenrente van 2,8 procent.
- Exitkansen conform de tabel GO1113 van het ABP.
- De invalideringskansen zijn een deel van de exitkansen. Bij gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid komen de aanspraken op Inkoop Max echter niet te vervallen. Voor de berekening van de voorziening per 31 december 2016 wordt voor het eerst uitgegaan van exitkansen exclusief invalideringskansen.
- Voor de sterfteprognose is overgegaan van prognosetabel CBS2014 naar AG2016.

FLO-regeling

Voor de vliegers bij de Landelijke Eenheid geldt de FLO-regeling (Functioneel Leeftijdsontslag) die vanaf de 55-jarige leeftijd een uitkering garandeert van tien jaar. De berekening van de totale uitkering bedraagt de som van de nominale uitkeringen per medewerker zonder rekening te houden met eerdere, voortijdige uitstroom of overlijden van de medewerker.

Om aanspraak te kunnen maken op deze regeling moeten vliegers voldoen aan de volgende voorwaarden:

- De vlieger had op 31 december 2016 de functie van vlieger bij de Landelijke Eenheid.
- De vlieger heeft vanaf 1 januari 2017 de functie van vlieger bij de Landelijke Eenheid.
- De vlieger vervulde voorafgaand aan zijn ontslag ten minste tien jaar onafgebroken de functie van vlieger bij de Landelijke Eenheid.
- De vlieger neemt deel aan de Aanvullende Flexibele Uittredingsregeling Politie (AFUP).

Vanaf 2016 wordt rekening gehouden met salarisverhogingen en pensioenwijzigingen die zijn opgenomen in de cao. De berekening houdt geen rekening met toekomstige salarisverhogingen door groei in de schaal.

Grondslagen voor waardering van activa en passiva

Materiële vaste activa

De materiële vaste activa worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs plus de bijkomende kosten of vervaardigingsprijs onder aftrek van lineaire afschrijvingen gedurende de verwachte toekomstige gebruiksduur. Op terreinen schrijft het korps niet af. Er wordt rekening gehouden met de bijzondere, op balansdatum te verwachten waardeverminderingen.

Zie de betreffende paragraaf voor de vaststelling of voor een materieel vast actief sprake is van een bijzondere waardevermindering. Het Besluit financieel beheer politie bevat regelgeving voor de waardering van de materiële vaste activa.

Het korps hanteert de volgende afschrijvingstermijnen:

- terreinen worden niet afgeschreven;
- bedrijfsgebouwen 35 jaar;
- verbouwingen 20 jaar;
- gebouwtechnische installaties 15 jaar;
- inrichting gebouwen/inventaris 10 jaar;
- opvallende voertuigen 3 jaar;
- onopvallende voertuigen 5 jaar;
- bijzondere voertuigen 5-10 jaar;
- vaartuigen 3-10 jaar;
- vliegtuigen 10 jaar;
- verbindingsmiddelen 5-10 jaar;
- ICT-apparatuur 3-5 jaar;
- geweldsmiddelen en uitrusting 5-10 jaar;
- overige materiële vaste activa 5 jaar.

Vanaf het moment van gereedheid voor ingebruikneming worden materiële vaste activa afgeschreven over de verwachte toekomstige gebruiksduur ervan. Bij een schattingswijziging van de toekomstige gebruiksduur past het korps de toekomstige afschrijvingen aan.

Buiten gebruik gestelde materiële vaste activa worden gewaardeerd tegen de boekwaarde dan wel de lagere opbrengstwaarde. De opbrengstwaarde bedraagt de geschatte verkoopprijs onder aftrek van de direct toerekenbare kosten.

Financiële vaste activa

De onder financiële vaste activa opgenomen vorderingen worden initieel gewaardeerd tegen de reële waarde onder aftrek van transactiekosten. Vervolgens waardeert het korps deze vorderingen tegen geamortiseerde kostprijs. Eventuele waardeverminderingen neemt het korps daarin mee.

Bijzondere waardeverminderingen van vaste activa

Op elke balansdatum beoordeelt het korps of er aanwijzingen bestaan dat een vast actief onderhevig kan zijn aan een bijzondere waardevermindering. In dat geval wordt de realiseerbare waarde van het actief vastgesteld. Van een bijzondere waardevermindering is sprake als de boekwaarde van een actief hoger is dan de realiseerbare waarde; de realiseerbare waarde is de hoogste van de opbrengstwaarde en de bedrijfswaarde. Bijzondere waardeverminderingen worden ten laste van de exploitatie gebracht.

Vorraden

De waardering van de voorraden gebeurt tegen verkrijgingsprijs, zijnde inkoopprijs plus de bijkomende kosten of lagere opbrengstwaarde. De opbrengstwaarde betreft de geschatte verkoopprijs onder aftrek van direct toerekenbare verkoopkosten. De waardebepaling houdt rekening met de incourantheid van de voorraden.

Vorderingen

Bij eerste verwerking waardeert het korps de vorderingen tegen de reële waarde van de tegenprestatie. Vervolgens worden de vorderingen gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Voorzieningen wegens oninbaarheid worden in mindering gebracht op de boekwaarde van de vordering.

Liquide middelen en rekening-courant Ministerie van Financiën

Liquide middelen bestaan uit kas, banktegoeden en deposito's met een looptijd korter dan twaalf maanden. Rekening-courantschulden bij banken zijn opgenomen onder schulden aan kredietinstellingen (kortlopende schulden). Liquide middelen worden gewaardeerd tegen nominale waarde.

De politie gebruikt producten die het Ministerie van Financiën aanbiedt in het kader van Geïntegreerd Middelenbeheer (GMB). Door middel van saldoregulatie brengt het korps aan het einde van de dag het saldo op de betaalrekening terug tot nul. Voor overschotten of tekorten op de rekening-courant hanteert het Ministerie van Financiën marktconforme rentetarieven (EONIA).

Eigen vermogen

Binnen het eigen vermogen wordt onderscheid gemaakt tussen de algemene reserve en bestemmingsreserves. Dat zijn afzonderlijke vermogensbestanddelen met een specifieke bestemming. Toevoegingen en onttrekkingen vinden plaats vanuit de resultaatbestemming.

Voorzieningen

Voorzieningen worden gevormd voor in rechte afdwingbare of feitelijke verplichtingen die op de balansdatum bestaan, waarbij het waarschijnlijk is dat een uitstroom van middelen noodzakelijk is en waarvan de omvang op betrouwbare wijze valt te schatten.

De voorzieningen worden gewaardeerd tegen de beste schatting van de bedragen die noodzakelijk zijn om de verplichtingen per balansdatum af te wikkelen. De voorzieningen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde van de uitgaven die naar verwachting noodzakelijk zijn om de verplichtingen af te wikkelen, tenzij anders vermeld. Wanneer de verwachting is dat een derde de verplichtingen vergoedt, en wanneer het waarschijnlijk is dat deze vergoeding zal worden ontvangen bij de afwikkeling van de verplichting, dan wordt deze vergoeding als een actief in de balans opgenomen. De voorzieningen hebben over het algemeen een langlopend karakter.

Voorzieningen FLO en Inkoop Max

Zie voor de grondslagen het onderdeel Pensioenen.

Voorziening dienstjubilea

Deze voorziening heeft betrekking op werknemers die in aanmerking komen voor een uitkering in het kader van ambtsjubilea bij een dienstbetrekking van 12½, 25 of 40 jaar. Er wordt gerekend met een factor van 50% (blijf- of sterftkans

van een medewerker) van de totale berekende waarde. Voor de uitkering bij 40 jaar berekent het korps een blijfkans van 90%, indien de periode in dienst meer dan 30 jaar bedraagt.

Voorziening wachtgeld/WW/WAO

Deze voorziening heeft betrekking op werknemers die door middel van een wachtgeldregeling c.q. uitkeringsregeling de dienst hebben verlaten.

Voorziening huisvesting leegstaande huurpanden

Deze voorziening is ter dekking van verlieslatende contracten met betrekking tot leegstaande panden die het korps niet meer in gebruik zal nemen.

Langlopende schulden

Langlopende schulden worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Transactiekosten die direct verband houden met de verwerving van de langlopende schulden worden in de waardering bij eerste verwerking opgenomen. Langlopende schulden worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs, zijnde het ontvangen bedrag, rekening houdend met agio of disagio en onder aftrek van transactiekosten. Het verschil tussen de bepaalde boekwaarde en de uiteindelijke aflossingswaarde wordt op basis van de effectieve rente gedurende de geschatte looptijd van de langlopende schulden in de exploitatierekening als interestlast verwerkt.

Kortlopende schulden

Kortlopende schulden worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Kortlopende schulden worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs, zijnde het ontvangen bedrag rekening houdend met agio of disagio en onder aftrek van transactiekosten. Dit is meestal de nominale waarde.

Toelichting op de exploitatierekening

Bijdragen (1)

Bijdragen	Bedragen x € 1.000		
	Jaarrekening 2016	Begroting 2016	Jaarrekening 2015
Algemene bijdrage V&J	4.956.303	4.694.471	4.791.434
Bijzondere bijdragen V&J	178.108	189.385	226.655
Overige bijdragen V&J	99.781	140.707	125.447
Totaal bijdragen V&J (1a)	5.234.192	5.024.563	5.143.536
Overige bijdragen [o.a. gemeenten en derden]	12.680	18.780	991
Totaal	5.246.872	5.043.343	5.144.527

De bijdragen bestaan uit algemene, bijzondere en overige bijdragen van het Ministerie van V&J, bijdragen van overige departementen, gemeenten en subsidieverstrekkingen. Zie voor nadere details de staat van overdrachten en bestedingen in Bijlage I.

De gerealiseerde bestedingen vielen per saldo € 204 miljoen hoger uit dan begroot. De voornaamste oorzaken worden hieronder toegelicht.

Algemene bijdrage Ministerie van V&J

De omvang en besteding van algemene bijdragen vanuit het Ministerie van V&J lagen in 2016 hoger dan begroot. In 2016 zijn niet-begrote bijdragen besteed vanuit het Arbeidsvoorwaardenakkoord 2015-2017 (€ 143 miljoen), het P/M-onderzoek (€ 86 miljoen) en de asielinstream (€ 31 miljoen). Daarnaast zijn vanuit het Ministerie van V&J de niet-begrote, structureel doorwerkende loon- en prijsbijstellingen 2015 ontvangen (€ 22 miljoen). Vanuit de algemene

bijdrage is € 21 miljoen met betrekking tot de Dienst Speciale Interventies/Arrestatie- en Observatieteams (DSI/AOT) verschoven naar de bijzondere bijdragen. In het kader van het gezamenlijke kwaliteitsplan detacheerde het Openbaar Ministerie (OM) parketsecretarissen bij de politie. De verrekening daarvan verliep via een inhouding op de algemene bijdrage (€ 8 miljoen).

Bijzondere bijdragen Ministerie van V&J

Van de bijzondere bijdragen is per saldo minder besteed dan begroot. Het bestedingsritme van de bijzondere bijdrage voor de vorming van één politie is bijgesteld. Daardoor viel deze bijdrage € 32 miljoen lager uit dan begroot. De kosten hiervan zijn al in 2015 gemaakt en de bijdrage is ook aan dat jaar toegerekend. Daarnaast vond financiële afwikkeling plaats met het OM van de openstaande vordering voor Afpakken over het jaar 2015 (- € 8 miljoen). Vanuit de algemene bijdrage vond een verschuiving plaats met betrekking tot de DSI/AOT (€ 21 miljoen). De totale bijdrage voor de DSI is niet volledig besteed (€ 7 miljoen). Verder bleven, vanwege herschikking van plannings, de bestedingen van projecten in het kader van de cybercriminaliteit achter (€ 4 miljoen). Ten slotte zijn de niet-begrote bijdragen besteed vanuit de Contourennota Opsporing (€ 4 miljoen) en de registratielasten ten gevolge van de asielinstream (€ 3 miljoen).

Overige bijdragen Ministerie van V&J

De besteding van de overige bijdragen van het Ministerie van V&J was lager dan begroot. Dit kwam voornamelijk door de lagere bestedingen van de bijdrage Meldkamerdomein op het onderdeel beheer C2000 (€ 28 miljoen). De resterende middelen blijven beschikbaar en worden ingezet in 2017 en verder. Dit ter dekking van de uitgaven in het kader van Vernieuwing C2000 en de realisatie van de ICT-ring Landelijke Meldkamerorganisatie (LMO). De begrote besteding van oudere openstaande bijdragen is niet gerealiseerd (€ 20 miljoen). In plaats hiervan vloeide een deel van deze gelabelde gelden terug naar het Ministerie van V&J (€ 17 miljoen). Ten slotte waren de bestedingen op de bijdrage Uitzendingen lager dan begroot (€ 4 miljoen).

Overige bijdragen (onder andere gemeenten en derden)

Van de overige bijdragen is per saldo minder besteed dan begroot. Dit werd primair veroorzaakt door lagere bestedingen (€ 7 miljoen) vanuit de bijdrage voor het TBO, doordat dit team later dan gepland opstartte.

Ten opzichte van 2015 waren de gerealiseerde bestedingen op de beschikbare bijdragen per saldo € 110 miljoen hoger. Dit kwam vooral door de besteding van de ontvangen algemene bijdragen vanuit het Arbeidsvoorwaardenakkoord 2015-2017, de loon- en prijsbijstellingen en het P/M-onderzoek. Hiertegenover stonden lagere gerealiseerde bijdragen voor de vorming van één politie in 2016 als gevolg van lagere bestedingen.

Personeel (2)

Personeel	Bedragen x € 1.000		
	Jaarrekening 2016	Begroting 2016	Jaarrekening 2015
Salarissen huidig personeel	2.753.149	2.598.786	2.674.729
Toelagen huidig personeel	250.864	218.758	280.164
Pensioenpremies huidig personeel	372.738	363.390	382.842
Sociale lasten huidig personeel	381.771	360.050	373.827
	3.758.522	3.540.984	3.711.562
Bijkomende personeelslasten huidig personeel	158.495	263.946	220.465
Vrijwillige politie	5.072	6.500	5.014
Personeel van derden	184.620	93.179	182.351
Mutaties voorzieningen	32.101	8.010	-2.073
	4.138.810	3.912.619	4.117.319
Af:			
Baten uitbesteed personeel	20.576	23.500	17.862
Totaal	4.118.234	3.889.119	4.099.457

Salarissen, toelagen, pensioenpremies en sociale lasten

In deze categorie was het lastenniveau € 218 miljoen hoger dan de begroting. Het prijseffect had het grootste aandeel in deze kostenstijging (€ 208 miljoen). Daarnaast lag de gemiddelde feitelijke bezetting hoger dan in de begroting was voorzien (effect van € 10 miljoen hogere lasten). Zie onderstaande tabel voor de onderverdeling naar prijs- en hoeveelheidsverschil per categorie.

Prijs- en hoeveelheidsverschil	Bedragen x € 1.000	
	Prijsverschil	Hoeveelheidsverschil
Salarissen huidig personeel	146.769	7.594
Toelagen huidig personeel	31.886	221
Pensioenpremies huidig personeel	8.387	963
Sociale lasten huidig personeel	20.734	986
Totaal	207.776	9.764

Prijseffect

De volgende ontwikkelingen hebben geleid tot een per saldo negatief prijseffect.

Salarissen

Het prijseffect op de schaalsalarissen was € 147 miljoen negatief:

- De uitwerking van het Arbeidsvoorwaardenakkoord 2015-2017 (1,25% loonsverhoging per 1 september 2015, 3% loonsverhoging per 1 januari 2016 en 1% loonsverhoging per 1 juli 2016) zorgde voor een negatief prijseffect van € 130 miljoen.
- Als neveneffect van het Arbeidsvoorwaardenakkoord 2015-2017 steeg het uurtarief waardoor de reservering vakantieverlof toenam met € 5 miljoen; daarnaast steeg als gevolg van gewijzigde regelgeving de totale omvang van het vakantieverlof (€ 11 miljoen).
- De gemiddeld hogere schaalsalarissen (zowel bij instroom aspiranten als regulier personeel) leidden tot een negatief prijseffect van € 11 miljoen. Ten opzichte van de aannames in de begroting ontving een groter aandeel van de aspiranten bij indiensttreding regulier salaris in plaats van de aspirantenvergoeding.
- De salarisbaten waarvan de uitkeringen vanuit het UWV in het kader van de Ziektewet en WAO/WIA de grootste component vormen, waren € 8 miljoen hoger dan begroot. Dit was onder andere het gevolg van verdere sturing en beheersing op dit onderwerp met behulp van een externe partij waardoor de baten zijn gestegen.
- De afwikkeling van de eind 2015 gereserveerde posten voor het Arbeidsvoorwaardenakkoord 2015-2017 hebben een positief effect van € 2 miljoen.

Toelagen

In deze categorie was het prijseffect per saldo € 32 miljoen negatief, met als oorzaken:

- De uitwerking van het Arbeidsvoorwaardenakkoord 2015-2017 (€ 30 miljoen);
 - Het effect van de procentuele loonsverhogingen voor de levenslooptoelage, de indexatie van toelagen en lagere uitkeringen in het kader van bewust belonen bedroeg € 7 miljoen;
 - Het effect van de verhoogde piketvergoeding bedroeg € 12 miljoen;
 - Het effect van de structurele invoer van vakantieloon bedroeg € 11 miljoen;
- De nabetaling in 2016, met terugwerkende kracht over 2011-2015, van het vakantieloon. Deze lag hoger dan in de Jaarrekening 2015 was voorzien, wat leidde tot incidentele lasten van € 4 miljoen als gevolg van hogere grondslagen en een langere nabetalingsperiode.

Naast de hiervoor genoemde onderwerpen waren er per saldo lagere lasten voor overwerk, operationele toelagen, levenslooptoelage en overige toelagen (in totaal € 2 miljoen) ten opzichte van de begroting.

Pensioenpremies

De hogere pensioenlasten (€ 8 miljoen) waren het gevolg van onderstaande effecten:

- De doorwerking van het Arbeidsvoorwaardenakkoord 2015-2017 (inclusief vakantieloon) leidde tot een negatief effect van € 20 miljoen.
- De aanpassing van de premies en franchises resulteerde in € 21 miljoen lagere pensioenlasten. Op basis van de nieuwe premies per 1 januari 2016 vielen de pensioenpremies € 46 miljoen lager uit. Met de verlaagde premie Inkoop Voorwaardelijk

Pensioen (IVP), voorheen Vervroegd Pensioen Levensloopregeling, was in de begroting rekening gehouden (€ 15 miljoen). Daarnaast zorgde de pensioenpremieverhoging per 1 april 2016 voor een toename van € 10 miljoen.

- De afwikkeling van de nabetaling vakantieloon 2011-2015 en de voorziene nabetaling OVW aan medewerkers die (nog) niet op een functie waren geplaatst leidden incidenteel tot hogere pensioenlasten (€ 1 miljoen).
- De overige effecten waren het gevolg van hogere pensioengrondslagen bij aanvang van het jaar. Per saldo een negatief effect van circa € 5 miljoen.
- In de Pensioenkamer is eind december besloten om de 0,8% en de 1,25% loonsverhogingen met betrekking tot 2015, die met terugwerkende kracht zijn uitbetaald, alsnog pensioengevend te maken, wat aanvullende pensioenlasten opleverde (€ 3 miljoen).

Sociale lasten

De volgende effecten leiden tot een toename van de sociale verzekeringslasten met € 21 miljoen:

- De doorwerking van het Arbeidsvoorwaardenakkoord 2015-2017 (inclusief vakantieloon) had een negatief effect van € 13 miljoen.
- Een toename van de sociale lasten vanuit de toegenomen reservering voor het vakantieverlof als gevolg van de stijging van het uurtarief en toename van de totale omvang van het vakantieverlof (in totaal € 2 miljoen).
- Het saldo van de overige effecten (waaronder de afwikkeling van de eind 2015 gereserveerde posten voor het Arbeidsvoorwaardenakkoord 2015-2017) en de actuele sociale verzekeringspremies bedroeg € 6 miljoen negatief.

Bezettingseffect

De bezetting van het korps zorgde in relatie tot de begroting voor een negatief financieel effect van € 10 miljoen. In onderstaande tabel zijn de sterkte per 31 december 2016 en de begrote en gerealiseerde gemiddelde bezetting opgenomen.

Personele bezetting 2016	(aantallen in fte)			
	Bezetting 31 december 2016	Gerealiseerde gemiddelde bezetting	Begrote gemiddelde bezetting	Bezetting 31 december 2015
Operationeel (exclusief aspiranten)	48.162	48.212	48.240	48.187
Aspiranten	2.585	2.439	2.377	2.321
Totaal operationeel	50.747	50.651	50.617	50.508
Niet-operationeel	8.978	8.782	8.628	8.965
Totaal	59.725	59.433	59.245	59.473

In de volgende tabel zijn de vergelijkende cijfers opgenomen uit de Jaarrekening 2015:

Personele bezetting 2015	(aantallen in fte)			
	Bezetting 31 december 2015	Gerealiseerde gemiddelde bezetting	Begrote gemiddelde bezetting	Bezetting 31 december 2014
Operationeel (exclusief aspiranten)	48.187	48.222	48.671	48.257
Aspiranten	2.321	2.753	2.670	3.185
Totaal operationeel	50.508	50.975	51.341	51.442
Niet-operationeel	8.965	9.205	9.399	9.446
Totaal	59.473	60.180	60.740	60.888

De gemiddelde sterkte was in 2016 188 fte's hoger dan de begrote gemiddelde bezetting.

De gemiddelde operationele sterkte lag rond het niveau van de begroting. De opbouw van deze sterkte week in beperkte mate af. Namelijk een hoger aantal aspiranten (62 fte's) tegenover een lager aantal regulier operationeel personeel (28 fte's).

De gemiddelde niet-operationele sterkte had het grootste aandeel in de gemiddeld hogere totale sterkte. Deze categorie oversteeg de begroting namelijk met 154 fte's. Dit werd veroorzaakt door de hogere beginstand dan in de begroting was voorzien, de indiensttreding van payrollers en een onvoorziene lagere uitstroom. Het totale effect van deze hogere bezetting bedroeg € 10 miljoen ten opzichte van de begroting.

Alle werknemers waren in Nederland aangesteld. Het kan voorkomen dat werknemers in het buitenland werden ingezet. De werknemers in het buitenland, zijn vooral ingezet in het Caribisch deel van het Koninkrijk der Nederlanden. Daarnaast waren er regelmatig uitzendingen naar het buitenland op verzoek van de Verenigde Naties.

De totale sterkte van de politie nam gedurende 2016 met 252 fte's toe. Dit werd vrijwel volledig veroorzaakt door een toename van de operationele sterkte (239 fte's) en dan vooral een toename van het aantal aspiranten (264 fte's). De reguliere operationele sterkte daalde in 2016 beperkt (-25 fte's).

De wijziging in de niet-operationele sterkte bleef beperkt. In het begin van het jaar stroomden vooral medewerkers uit die in de voorfase van de personele reorganisatie gebruik maakten van vertrek stimulerende maatregelen. De tweede helft van het jaar gaf juist een verhoogde instroom te zien door de indiensttreding van payrollers en de opvulling van vacatures.

Ten opzichte van 2015 lag het kostenniveau binnen de categorie salarissen, toelagen en sociale lasten € 47 miljoen hoger. Deze toename werd met name veroorzaakt door de effecten van het Arbeidsvoorwaardenakkoord 2015-2017. Tegenover deze toename zorgde de lagere gemiddelde bezetting in 2016 ten opzichte van 2015 voor een afname van de totale salarislasten. Tevens leidde de aanpassing van de pensioenpremies tot lagere pensioenlasten ten opzichte van 2015.

Bijkomende personele kosten

Deze kostencategorie bestond voornamelijk uit reiskosten woon-werkverkeer, bedrijfsgeneeskundige kosten, kosten als gevolg van dienstongevallen en overige bijkomende personeelslasten zoals kosten van outplacementtrajecten. De bijkomende personeelskosten waren € 105 miljoen lager dan in de begroting was voorzien. Dit kwam vooral door de volgende elementen:

- Woon-werkverkeer: de reiskostenvergoeding voor woon-werkverkeer viel € 69 miljoen lager uit dan in de begroting was voorzien. In 2016 is in beperkte mate gebruikgemaakt van de voorzieningen vanuit het Landelijke Sociaal Statuut (LSS) door de latere verplaatsing van medewerkers. Daarnaast waren de reguliere reiskosten woon-werkverkeer lager vanwege de latere afronding van het formele plaatsingstraject. Dat leidde tot hogere kosten voor reis- en verblijfkosten binnen de categorie Operationeel.
- Kosten voor bedrijfsgeneeskunde en vanwege dienstongevallen: € 19 miljoen hogere lasten. Ten opzichte van de eind 2015 ingeschatte reservering vielen de kosten vanuit de PTSS-coulanceregeling hoger uit (€ 4 miljoen). Dit werd onder andere veroorzaakt door gemiddeld hogere uitbetalingen aan medewerkers dan in de reservering was voorzien. De afhandeling van PTSS vanuit aansprakelijkheidsstellingen voor restschade zorgde voor een financieel effect van € 11 miljoen. Daarnaast lagen de kosten voor bedrijfsgeneeskunde structureel hoger dan begroot (€ 6 miljoen).
- Overige bijkomende personeelskosten: € 57 miljoen lagere lasten dan voorzien. Een groot deel kwam door lagere bestedingen vanuit de beschikbare LSS-voorzieningen (vertrekstimuleringsregeling, outplacementtrajecten, verhuisvergoedingen) doordat een deel van deze kosten al in 2015 was gerealiseerd.

Ten opzichte van 2015 waren de bijkomende personele kosten € 62 miljoen lager. Dit kwam voornamelijk door de in 2015 getroffen reservering voor de kosten van de voorfase van de personele reorganisatie (18-maandenregeling).

Personeel van derden

De bestedingen voor personeel van derden waren € 91 miljoen hoger dan begroot. De aanvullende bestedingen betroffen met name:

- ICT-inhuur: in totaal per saldo € 52 miljoen aan extra bestedingen onder te verdelen naar:
 - Het waarborgen van de continuïteit van beheer en uitvoering van de IV-projectportfolio (€ 38 miljoen), waarbij een deel van de extra kosten gedekt werd vanuit aanvullende middelen die zijn ontvangen in het kader van het P/M-onderzoek.
 - Extra kosten voor ICT-inhuur ten behoeve van het AVP (€ 8 miljoen); dekking voor de kosten vond plaats vanuit de beschikbare bestemmingsreserve.
 - Ontwikkeling ICT-ring voor de Landelijke Meldkamerorganisatie (€ 2 miljoen); deze kosten zijn ten laste van de beschikbare bijdrage gebracht.
 - Verschillende aanvullende IV-activiteiten onder andere vanuit beschikbare bijdragen voor de Contourennota en de Commissie Hoekstra (€ 4 miljoen).

- Reguliere inhuur: dit betrof per saldo € 24 miljoen voor voornamelijk de aanvullende inhuur teneinde de continuïteit van de reguliere bedrijfsvoering te waarborgen als gevolg van de tijdelijke kwalitatieve mismatch die was ontstaan.
- Vorming korps: het uitvoeren van meer activiteiten voor de vorming van één politie met extra bestedingen (€ 20 miljoen) als gevolg. De bestedingen zijn passend binnen het totaal aan geraamde kosten voor de vorming van het korps.
- OM-personeel: in 2016 vond tussen het OM en de politie de financiële afwikkeling plaats van de financiering van het gezamenlijke kwaliteitsplan over het jaar 2015 (- € 8 miljoen).
- Projecten en programma's: kosten voor de uitvoering van diverse projecten en programma's, zoals het sectorplan Defensie en politie, die deels in de begroting zijn opgenomen (€ 3 miljoen). Hiertegenover stond aanvullende financiering.

Ten opzichte van 2015 lagen de kosten van inhuur personeel € 2 miljoen hoger. Dit werd onder andere veroorzaakt door de vorming van het korps en de behoefte aan extra capaciteit voor going concernwerkzaamheden in 2016.

Mutaties voorzieningen

Deze kostencategorie viel ten opzichte van de begroting € 24 miljoen hoger uit.

- Voorziening wachtgeld, WW en WAO: naast bijstelling van de reguliere dotatie voor WW en wachtgeld (€ 12 miljoen) was een dotatie nodig vanuit het eigenrisicodragerschap voor de Werkhervatting Gedeeltelijk Arbeidsgeschikten (WGA) met ingang van 2016 (€ 1 miljoen).
- Voorziening ambstjubilea: de voorziening is eind 2016 geactualiseerd. Tevens zijn de effecten van het Arbeidsvoorwaardenakkoord 2015-2017 hierin verwerkt (€ 8 miljoen).
- Voorziening FLO: vooral het effect van het Arbeidsvoorwaardenakkoord 2015-2017 werkte door op deze uitkeringen, waardoor een aanvullende dotatie noodzakelijk was (€ 2 miljoen).

De mutaties in de voorzieningen waren in 2016 € 34 miljoen hoger ten opzichte van 2015. In 2015 deed zich een incidentele vrijval van de reservering FLO voor. Hiertegenover stonden in 2016 aanvullende dotaties aan de voorzieningen.

Baten personeel

De baten voor uitbesteed personeel waren € 3 miljoen lager dan de begroting. De laatste jaren gaven, mede onder invloed van de personele reorganisatie, een afname te zien van het aantal detacheringen.

Gegevens WNT

De Wet normering topinkomens (WNT) is sinds 1 januari 2013 van kracht en heeft als doel om bovenmatige beloningen en ontslagvergoedingen van topfunctionarissen in de publieke en semipublieke sector tegen te gaan. Daarom is in de wet een maximum opgenomen voor de bezoldiging en ontslagvergoeding van topfunctionarissen. Instellingen moeten daarover rapporteren in het jaarverslag of de jaarrekening. Voor het jaar 2016 was de algemene maximum bezoldigingsnorm vastgesteld op € 179.000 (2015: € 178.000) inclusief belaste kostenvergoedingen en pensioenbijdragen door de werkgever.

Gegevens WNT 2016 (inclusief vergelijkende gegevens 2015)

Bedragen x € 1,-

Bezoldiging leidinggevende Topfunctionarissen en gewezen Topfunctionarissen met dienstbetrekking

	Akerboom ESM	Kok LH	Heershop DGTM	Essen van HP	Bik RGC	Bik RGC	Bouman GL	Berg van den JA	Berg van den JA
Functiegegevens	Korpschef	Lid	CIO	Lid	Lid	Adviseur	Korpschef, Adviseur	Lid	Politichef
		Korpsleiding		Korpsleiding	Korpsleiding			Korpsleiding	
Aanvang en einde functievervulling in 2016	1/3-31/12	16/6-31/12	1/1-31/12	1/1-31/12	1/1-31/10	1/11-31-12	1/1-31/12	1/1-31/3	1/4-31/12
Omvang dienstverband (in fte)	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Gewezen topfunctionaris?	nee	nee	nee	nee	nee	ja	nee	nee	ja
(Fictieve) dienstbetrekking?	nee	nee	nee	nee	nee	nee	nee	nee	nee
Individueel WNT-maximum	150.066	97.592	179.000	179.000	149.575	29.425	179.000	44.627	134.863
Beloning	130.347	78.991	158.572	169.757	138.033	25.542	176.982	47.182	113.189
Belastbare onkostenvergoedingen	5.292	3.300	6.066	6.066	5.050	0	526	1.517	4.550
Beloningen betaalbaar op termijn	13.060	8.550	15.625	15.876	13.077	2.646	16.447	3.906	11.718
<i>Subtotaal</i>	<i>148.699</i>	<i>90.840</i>	<i>180.263</i>	<i>191.699</i>	<i>156.160</i>	<i>28.189</i>	<i>193.954</i>	<i>52.605</i>	<i>129.457</i>
-/- Onverschuldigd betaald bedrag	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal bezoldiging	148.699	90.840	180.263	191.699	156.160	28.189	193.954	52.605	129.457
Verplichte motivering indien overschrijding	nvt	nvt	Overgangsrecht van toepassing; compensatie aftopping pensioen vanuit cao; loonsverhogingen cao	Overgangsrecht van toepassing; compensatie aftopping pensioen vanuit cao; loonsverhogingen cao	Overgangsrecht van toepassing; compensatie aftopping pensioen vanuit cao; loonsverhogingen cao		Overgangsrecht van toepassing; compensatie aftopping pensioen vanuit cao; loonsverhogingen cao	Compensatie aftopping pensioen vanuit cao; loonsverhogingen cao	

Gegevens 2015

Aanvang en einde functievervulling in 2015	nvt	nvt	1/1-31/12	1/1-31/12	1/1-31/12	nvt	1/1-31/12	1/1-31/12	nvt
Omvang dienstverband 2015 (in fte)	nvt	nvt	1,0	1,0	1,0	nvt	1,0	1,0	nvt
Beloning	0	0	144.282	153.432	147.943	0	173.871	144.189	0
Belastbare onkostenvergoedingen	0	0	5.788	5.788	5.788	0	6.053	5.788	0
Beloningen betaalbaar op termijn	0	0	17.669	18.505	17.910	0	18.919	17.572	0
Totaal bezoldiging 2015	0	0	167.739	177.725	171.641	0	198.843	167.549	0

Bedragen x € 1,-

Bezoldiging en/of ontslaguitkering niet-Topfunctionarissen

	Adviseur	Adviseur	Politiechef	Hoofd Operatiën	Detachering buiten politie organisatie	Politiechef	Hoofd Operatiën
Aanvang en einde functievervulling in 2016	1/1-31/12	1/1-31/12	1/1-31/12	1/1-31/12	1/1-31/12	1/1-31/12	1/1-31/12
Omvang dienstverband (in fte)	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
WNT-drempelbedrag bezoldiging	179.000	179.000	179.000	179.000	179.000	179.000	179.000
Beloning	250.328	184.259	174.471	172.030	174.253	168.989	167.942
Belastbare onkostenvergoedingen	0	0	6.066	6.066	0	6.066	6.066
Beloningen betaalbaar op termijn	16.900	16.324	15.970	15.922	16.199	15.831	15.816
Totaal bezoldiging	267.228	200.584	196.507	194.018	190.452	190.886	189.825
Verplichte motivering indien overschrijding	Respecteren bestaande afspraken en arbeidsvoorwaarden	Compensatie aftopping pensioen vanuit cao	Compensatie aftopping pensioen vanuit cao; loonsverhoging cao	Compensatie aftopping pensioen vanuit cao; loonsverhoging cao	Compensatie aftopping pensioen vanuit cao; loonsverhoging cao	Compensatie aftopping pensioen vanuit cao; loonsverhoging cao	Compensatie aftopping pensioen vanuit cao; loonsverhoging cao
WNT-drempelbedrag ontslaguitkering	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt
Totaal overeengekomen uitkeringen wegens beëindiging dienstverband	-	-	-	-	-	-	-
Waarvan betaald in 2016	-	-	-	-	-	-	-
Verplichte motivering	-	-	-	-	-	-	-
Voorgaande functie	-	-	-	-	-	-	-

Gegevens 2015

Functie(s) in 2015	Adviseur	Adviseur	Politiechef	Hoofd Operatiën	Directeur	Politiechef	Hoofd Operatiën
Aanvang en einde functievervulling in 2015	1/1-31/12	1/1-31/12	1/1-31/12	1/1-31/12	1/1-31/12	1/1-31/12	1/1-31/12
Omvang dienstverband 2015 (in fte)	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Beloning	235.584	178.094	155.957	150.660	163.394	151.405	149.676
Belastbare onkostenvergoedingen	0	0	5.788	5.650	579	5.788	5.753
Beloningen betaalbaar op termijn	19.857	18.750	18.393	17.781	18.214	17.995	18.075
Totaal bezoldiging 2015	255.441	196.844	180.138	174.091	182.187	175.187	173.504

Bezoldiging en/of ontslaguitkering niet-Topfunctionarissen

	Directeur	Politielief	Politielief	Directeur	Politielief	Politielief	Politielief
Aanvang en einde functievervulling in 2016	1/1-31/12	1/1-31/12	1/1-31/12	1/1-31/12	1/1-31/12	1/1-31/12	1/1-31/12
Omvang dienstverband (in fte)	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
WNT-drempelbedrag bezoldiging	179.000	179.000	179.000	179.000	179.000	179.000	179.000
Beloning	173.459	164.807	164.763	164.075	164.573	161.937	162.700
Belastbare onkostenvergoedingen	0	6.066	6.066	6.066	6.066	5.558	6.066
Beloningen betaalbaar op termijn	15.814	15.731	15.726	15.723	15.726	15.679	15.675
Totaal bezoldiging	189.273	186.604	186.555	185.864	186.365	183.175	184.442
Verplichte motivering indien overschrijding	Compensatie aftopping pensioen vanuit cao; loonsverhoging cao	Compensatie aftopping pensioen vanuit cao; loonsverhoging cao	Compensatie aftopping pensioen vanuit cao; loonsverhoging cao	Compensatie aftopping pensioen vanuit cao; loonsverhoging cao	Compensatie aftopping pensioen vanuit cao; loonsverhoging cao	Compensatie aftopping pensioen vanuit cao; loonsverhoging cao	Compensatie aftopping pensioen vanuit cao; loonsverhoging cao
WNT-drempelbedrag ontslaguitkering	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt
Totaal overeengekomen uitkeringen wegens beëindiging dienstverband	-	-	-	-	-	-	-
Waarvan betaald in 2016	-	-	-	-	-	-	-
Verplichte motivering	-	-	-	-	-	-	-
Voorgaande functie	-	-	-	-	-	-	-

Gegevens 2015

Functie(s) in 2015	Directeur	Politielief	Politielief	Directeur	Politielief	Politielief	Politielief
Aanvang en einde functievervulling in 2015	1/1-31/12	1/1-31/12	1/1-31/12	1/6-31/12	1/1-31/12	1/1-31/12	1/1-31/12
Omvang dienstverband 2015 (in fte)	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Beloning	157.701	147.978	147.976	80.297	140.246	150.689	146.158
Belastbare onkostenvergoedingen	0	5.788	5.788	3.376	5.765	5.788	5.788
Beloningen betaalbaar op termijn	17.984	17.785	17.572	10.204	17.456	17.518	17.798
Totaal bezoldiging 2015	175.685	171.551	171.336	93.877	163.467	173.995	169.744

Bedragen x € 1,-

Bezoldiging en/of ontslaguitkering niet-Topfunctionarissen

	Politiechef	Politiechef	Politiechef	Directeur	Herplaatsings- kandidaat	Senior GGP	Medewerker uit dienst
Aanvang en einde functievervulling in 2016	1/1-31/12	1/1-31/12	1/1-31/12	1/1-31/12	1/1-31/12	1/1-30/9	nvt
Omvang dienstverband (in fte)	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	nvt	nvt
WNT-drempelbedrag bezoldiging	179.000	179.000	179.000	179.000	179.000		179.000
Beloning	161.162	160.419	160.372	162.997	165.240		790.049
Belastbare onkostenvergoedingen	6.066	6.066	6.066	3.640	0		0
Beloningen betaalbaar op termijn	15.643	15.636	15.625	15.694	16.527		0
Totaal bezoldiging	182.871	182.120	182.062	182.330	181.766		790.049
Verplichte motivering indien overschrijding	Compensatie aftopping pensioen vanuit cao; loonsverhoging cao	Compensatie aftopping pensioen vanuit cao; loonsverhoging cao	Compensatie aftopping pensioen vanuit cao; loonsverhoging cao	Compensatie aftopping pensioen vanuit cao; loonsverhoging cao	Compensatie aftopping pensioen vanuit cao; loonsverhoging cao	Compensatie aftopping pensioen vanuit cao; loonsverhoging cao	Schadeuitkering naar aanleiding van aansprakelijk- heidsstelling
WNT-drempelbedrag ontslaguitkering	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	179.000	nvt
Totaal overeengekomen uitkeringen wegens beëindiging dienstverband	-	-	-	-	-	343.784	-
Waarvan betaald in 2016	-	-	-	-	-	343.784	-
Verplichte motivering	-	-	-	-	-	Vergoeding in verband met beëindiging arbeidsrelatie	-
Voorgaande functie	-	-	-	-	-	Senior GGP	-

Gegevens 2015

Functie(s) in 2015	Politiechef	Politiechef	Politiechef	Directeur	Voormalig Korpschef	nvt	nvt
Aanvang en einde functievervulling in 2015	1/1-31/12	1/1-31/12	1/1-31/12	1/1-31/12	1/1-31/12	nvt	nvt
Omvang dienstverband 2015 (in fte)	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	nvt	nvt
Beloning	145.095	144.534	144.353	146.838	140.059	0	49.398
Belastbare onkostenvergoedingen	5.788	5.788	5.788	3.473	0	0	0
Beloningen betaalbaar op termijn	17.590	17.967	17.566	17.662	18.038	0	0
Totaal bezoldiging 2015	168.473	168.290	167.707	167.973	158.097	0	49.398

Bezoldiging en/of ontslaguitkering niet-Topfunctionarissen

	Medewerker uit dienst	Senior GGP	Operationeel Expert GGP	Generalist GGP/Verkeer
Aanvang en einde functievulling in 2016	1/1-	1/1-31/12	1/1-31/3	1/1-31/12
Omvang dienstverband (in fte)	nvt	nvt	nvt	nvt
WNT-drempelbedrag bezoldiging	179.000	89.500	179.000	179.000
Beloning	783.594	173.117	340.346	330.856
Belastbare onkostenvergoedingen	0	0	0	0
Beloningen betaalbaar op termijn	56	3.579	1.811	5.591
Totaal bezoldiging	783.650	176.696	342.158	336.448
Verplichte motivering indien overschrijding	Schadeuitkering naar aanleiding van aansprakelijkheidsstelling	Schadeuitkering naar aanleiding van aansprakelijkheidsstelling	Schadeuitkering naar aanleiding van aansprakelijkheidsstelling	Uitkering verzekering naar aanleiding van dienstongeval
WNT-drempelbedrag ontslaguitkering	nvt	nvt	nvt	nvt
Totaal overeengekomen uitkeringen wegens beëindiging dienstverband	-	-	-	-
Waarvan betaald in 2016	-	-	-	-
Verplichte motivering	-	-	-	-
Voorgaande functie	-	-	-	-

Gegevens 2015

Functie(s) in 2015	nvt	Senior GGP	Operationeel Expert GGP	Generalist GGP/Verkeer
Aanvang en einde functievulling in 2015	nvt	1/1-31/12	1/1-31/12	1/1-31/12
Omvang dienstverband 2015 (in fte)	nvt	nvt	nvt	nvt
Beloning	2.344	50.744	64.314	45.194
Belastbare onkostenvergoedingen	0	0	0	0
Beloningen betaalbaar op termijn	66	6.267	7.947	5.368
Totaal bezoldiging 2015	2.410	57.011	72.261	50.563

Bij de samenstelling van deze paragraaf zijn de beleidsregels voor de toepassing van de WNT gehanteerd zoals verwoord in het schrijven van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties van 18 december 2015.

Rente (3)

Rente	Bedragen x € 1.000		
	Jaarrekening 2016	Begroting 2016	Jaarrekening 2015
Rente lening Ministerie van Financiën	9.592	13.684	7.080
Rente lening derden	804	804	1.216
Rente lening i.v.m. vermogensconversie	6.480	6.480	7.786
	16.876	20.968	16.082
Af:			
Ontvangen rente van Ministerie van Financiën	-	500	9
Ontvangen rente van derden	368	-	428
	368	500	437
Totaal	16.508	20.468	15.645

De rentekosten voor 2016 waren € 4 miljoen lager dan begroot vanwege lagere rentetarieven. De in de begroting voorziene rentebaten op het rekening-courantkrediet bij het Ministerie van Financiën is daarentegen niet gerealiseerd, op de eerste plaats als gevolg van zeer lage rentetarieven.

In afstemming met en onder garantstelling van het Ministerie van V&J zijn in 2016 drie nieuwe leningen opgenomen voor de financiering van investeringen in vaste activa, met een totale hoofdsom van € 165 miljoen.

Opleiding en vorming (4)

Opleiding en vorming	Bedragen x € 1.000		
	Jaarrekening 2016	Begroting 2016	Jaarrekening 2015
Afschrijvingen	562	450	586
Boekwinst/verlies	-	-	18
Huren en lease	717	240	277
Duurzame goederen	108	100	1
Munitie en pepperspray	7.863	3.800	9.203
Overige zaken en diensten*	73.728	70.650	59.123
Totaal	82.978	75.240	69.208

* Overige zaken en diensten betreffen voornamelijk kosten vanuit opleidingsinstituten, congressen/seminars en IBT-materialen.

De totale opleidings- en vormingskosten waren € 8 miljoen hoger dan begroot. Dit kwam door een hogere bijdrage aan de Politieacademie voor regulier contractonderwijs ten opzichte van de begroting (€ 5 miljoen). Verder werd ten opzichte van de begroting structureel meer munitie verbruikt voor de training en opleiding van medewerkers (€ 4 miljoen).

Ten opzichte van 2015 zijn de gerealiseerde opleidingskosten € 14 miljoen hoger uitgevallen onder invloed van een toegenomen begrotingskader voor contractonderwijs in 2016.

Huisvesting (5)

Bedragen x € 1.000

Huisvesting	Jaarrekening 2016	Begroting 2016	Jaarrekening 2015
Afschrijvingen	101.524	124.030	108.591
Boekwinst/verlies	-2.175	-	8.692
Energie	30.702	37.010	36.448
Huren, pachten en lease	59.846	43.640	56.429
Duurzame goederen	8.317	9.970	2.809
Onderhoud	72.231	25.970	62.033
Schoonmaak	31.531	22.245	33.720
Overige zaken en diensten*	38.327	82.960	34.286
Toevoeging aan voorzieningen	925	-	255
Totaal	341.228	345.825	343.263

* Overige zaken en diensten betreffen voornamelijk kosten voor heffingen, verzekeringen en beveiligingsdiensten.

De huisvestingslasten waren € 5 miljoen lager dan begroot. Als gevolg van de latere afronding van de personele reorganisatie en de latere start van grote huisvestingsprojecten is in de afgelopen jaren minder geïnvesteerd dan gepland, waardoor de afschrijvingslasten lager waren dan begroot. Dit zorgde echter voor hogere lasten vooral door hogere bestedingen vanuit het (meerjarige) onderhoud en daarnaast hogere huurlasten. Tevens zorgden voorbereidend werk voor huisvestingsprojecten, inhuur van advies op onderhoudsplannen en makelaarskosten vanwege geplande afstoot van panden voor hogere kosten in de categorie Beheer. Als gevolg van verbeterd inzicht in de huisvestingskosten zijn ten opzichte van de begroting de bestedingen meer specifiek verantwoord over de verschillende posten. Significante afwijkingen tussen met name de posten onderhoud en overige zaken en diensten dienen hierdoor in samenhang te worden gezien. Door de afstoot van panden in 2016, ten gevolge van de uitgevoerde schuifplannen, is per saldo € 2 miljoen aan boekwinst gerealiseerd. Dit was in de begroting niet voorzien. Daarnaast waren de energielasten lager dan begroot onder andere vanwege lagere energietarieven.

Ten opzichte van 2015 waren de huisvestingskosten € 2 miljoen lager. Dit werd vooral veroorzaakt door hogere kosten in 2015 in verband met de afwaardering van panden die het korps op termijn afstoot.

Vervoer (6)

Bedragen x € 1.000

Vervoer	Jaarrekening 2016	Begroting 2016	Jaarrekening 2015
Afschrijvingen	89.162	80.752	85.267
Boekwinst/verlies	-6.191	-	-2.088
Brandstof	29.214	34.651	32.047
Huren en lease	12.195	17.451	9.447
Duurzame goederen	2.122	1.360	25
Onderhoud	44.487	31.133	41.345
Schade	3.817	4.400	6.688
Overige zaken en diensten*	15.813	7.300	11.786
Totaal	190.619	177.047	184.517

* Overige zaken en diensten betreffen voornamelijk kosten voor verzekeringen, kentekenbewijzen en boetes.

De kosten voor vervoer waren € 14 miljoen hoger dan begroot. Verdere stroomlijning van de beleidstoepassing omtrent investeringen en afschrijvingen heeft geleid tot inhaalafschrijvingen. Met ingang van 2016 zijn de verzekeringspremies structureel gestegen als gevolg van de nieuwe aanbesteding in combinatie met aanpassingen in de algehele wettelijke polisvoorwaarden. Verder is eind 2015 het groot materieel 'om niet' overgenomen van het Ministerie van V&J. De (geïntensiveerde) inzet van groot materieel zorgde voor extra lasten binnen deze categorie. De brandstofkosten waren echter lager dan begroot als gevolg van lagere brandstofprijzen. In lijn met de uitkomsten van het P/M-onderzoek bleef de omvang van het wagenpark en daarmee die van de afschrijvingen gelijk.

Ten opzichte van 2015 vielen de kosten € 6 miljoen hoger uit. Deze toename werd vooral veroorzaakt door kosten voor groot materieel en inhaalafschrijvingen.

Verbindingen en automatisering (7)

Verbindingen	Bedragen x € 1.000		
	Jaarrekening 2016	Begroting 2016	Jaarrekening 2015
Afschrijvingen	73.686	85.540	68.300
Boekwinst/verlies	1.388	-	813
Huren en lease	235	1.300	571
Duurzame goederen	20.569	31.140	32.399
Overige zaken en diensten*	211.554	217.650	221.809
Totaal	307.432	335.630	323.892

* Overige zaken en diensten betreffen voornamelijk kosten voor onderhoud, licenties, (mobiele) telefonie en het C2000-netwerk.

De kosten voor verbindingen en automatisering waren € 28 miljoen lager dan begroot. De materiële bestedingen voor het AVP vielen in 2016 € 42 miljoen lager uit doordat een deel van de uitvoering al in 2015 was gerealiseerd doordat binnen het AVP een verschuiving plaatsvond van middelen van verbindingen en automatisering naar inhuur van derden. Daarnaast zorgde schaarste in de beschikbare projectcapaciteit voor een lager gerealiseerd volume aan AVP-activiteiten en hierdoor voor lagere bestedingen. Zie ook Bijlage III voor een nadere toelichting.

De materiële lasten voor het beheer van C2000 waren lager dan begroot. Dit werd deels veroorzaakt door structureel lagere kosten voor verbindingen en deels als gevolg van het terughoudend omgaan met bestedingen in relatie tot vernieuwing van het netwerk.

Tegenover de hiervoor genoemde lagere bestedingen voor het AVP en het beheer van C2000 zijn in 2016, conform de uitkomsten van het P/M-onderzoek, op het gebied van de continuïteit en het beheer van de bestaande systemen en werkprocessen per saldo meer bestedingen gerealiseerd dan begroot. Daarnaast gaf het korps meer uit door de groei van het datagebruik door mobiele apparaten en de tarieven van mobiele abonnementen medio 2016. Hiertegenover stonden lagere afschrijvingslasten, hoofdzakelijk vanwege vertraging van de investeringen in voorzieningen voor interceptie en randapparatuur.

Ten opzichte van 2015 waren de bestedingen € 16 miljoen lager, vooral door de genoemde lagere materiële bestedingen voor het AVP.

Geweldsmiddelen en uitrusting (8)

Bedragen x € 1.000

Geweldsmiddelen en uitrusting	Jaarrekening 2016	Begroting 2016	Jaarrekening 2015
Afschrijvingen	955	6.690	857
Huren en lease	4	-	4
Duurzame goederen	1.938	-2.290	172
Overige zaken en diensten*	26.119	36.000	50.274
Totaal	29.016	40.400	51.307

* Overige zaken en diensten betreffen voornamelijk kosten voor aanschaf dienstkleding, onderhoud en reiniging.

De kosten voor geweldsmiddelen en uitrusting waren € 11 miljoen lager dan begroot. De afschrijvingslasten waren lager doordat in de begroting nog rekening was gehouden met afschrijvingslasten voor veiligheidsvesten. De eenmalige bulkaanschaf van veiligheidsvesten in 2014 is echter rechtstreeks in de exploitatie verantwoord waardoor de afschrijvingen in 2016 lager uitvielen.

Ook bleef de vervanging vanuit de persoonlijke kledingbudgetten beperkt, doordat de in de afgelopen jaren nieuw uitgereikte kledingpakketten minder slijtage c.q. veroudering kennen. Daartegenover zijn extra kosten gerealiseerd voor de uitreiking van kledingpakketten aan doelgroepen die nog niet van nieuwe kleding voorzien waren en voor de uitgifte van de aangepaste polo's.

Ten opzichte van 2015 lagen de lasten € 22 miljoen lager. Dit kwam door incidentele extra lasten in 2015 in verband met de levering van het nieuwe uniform en de aanschaf van specialistische uitrusting als gevolg van de terrorismedreiging.

Operationeel (9)

Bedragen x € 1.000

Operationeel	Jaarrekening 2016	Begroting 2016	Jaarrekening 2015
Afschrijvingen	14.521	16.345	14.999
Boekwinst/verlies	-22	-	-10
Huren en lease	1.485	500	1.088
Duurzame goederen	3.409	4.540	3.913
Reis- en verblijfkosten binnen- en buitenland	44.957	23.726	38.697
Arrestantenzorg	23.968	19.950	20.693
Meldkamerkosten vanuit samenwerking derden	9.510	7.650	10.019
Overige zaken en diensten*	42.486	44.972	35.899
Totaal	140.314	117.683	125.298

* Overige zaken en diensten betreffen voornamelijk kosten voor rechtermaterialen en verkeersmiddelen.

De operationele lasten bedroegen € 23 miljoen meer dan in de begroting. Voor het grootste gedeelte hing dit samen met reis- en verblijfkosten (€ 21 miljoen). In de begroting was, vanwege de eerder geplande afronding van het personele plaatsingstraject, rekening gehouden met een terugloop van de post reis- en verblijfkosten, met daartegenover een toename van de kosten woon-werkverkeer. Deze terugloop werd niet volledig gerealiseerd, doordat fase 1 van de personele reorganisatie later is afgerond.

Verder was in de begroting in de categorie Operationeel rekening gehouden met kosten voor de versterking van de veiligheidsketen (uitbreiding DSI met Snelle Interventieteams). De kosten hiervoor werden echter binnen verschillende categorieën verantwoord en slechts voor een deel in de categorie Operationeel.

Binnen de eenheden zijn daarentegen meer kosten gemaakt voor operationele activiteiten dan begroot, onder andere als gevolg van de kosten voor ontmantelingen van hennepkwekerijen en het TBO in het Caribisch gebied. Tegenover deze posten staan extra bijdragen. De kosten voor de ontmantelingen werden vanaf 2016 rechtstreeks door de politie betaald, waarvoor de algemene rijksbijdrage van het Ministerie van V&J is verhoogd. Verder zijn er extra operationele kosten gerealiseerd vanuit doorlopende activiteiten in 2016 voor MH-17 en daarnaast het EU-voorzitterschap. De baten voor de bewaring van arrestanten waren lager dan begroot vanwege een snellere doorstroom van arrestanten naar justitiële inrichtingen.

Ten opzichte van 2015 waren de kosten € 15 miljoen hoger. Dit wordt deels verklaard door een toename van de reis- en verblijfkosten. Daarnaast zijn er kosten gemaakt voor de versterking van de veiligheidsketen, ontmantelingen van hennepkwekerijen en het TBO in het Caribisch gebied.

Beheer (10)

Beheer	Bedragen x € 1.000		
	Jaarrekening 2016	Begroting 2016	Jaarrekening 2015
Afschrijvingen	241	650	259
Huren en lease	9.453	5.540	8.759
Duurzame goederen	570	380	676
Catering	21.697	20.753	21.145
Externe deskundigheid	48.629	43.633	44.190
Vergaderkosten	6.337	5.600	6.607
Overige zaken en diensten*	42.232	50.670	44.260
Totaal	129.159	127.226	125.896

* Overige zaken en diensten betreffen voornamelijk kosten voor kantoorbenodigdheden, drukwerk, vakliteratuur en representatie personeel.

De gerealiseerde kosten in deze categorie lagen boven de begroting, vooral door de categorie Externe deskundigheid als gevolg van meer bestedingen, met name op het gebied van huisvesting. Voorbereidende werkzaamheden voor huisvestingprojecten, advies op onderhoudsplannen, asbestissues en makelaarskosten vanwege het afstoten van panden zorgden voor hogere kosten. Daarnaast is gebruikgemaakt van externe deskundigheid voor het project *Bezwaar en Beroep Personele Reorganisatie*.

Er is minder externe deskundigheid ingezet voor de vorming van één politie dan begroot.

Ten opzichte van 2015 waren de kosten € 3 miljoen hoger. Dit wordt voornamelijk verklaard door hogere kosten voor de inzet van externe deskundigheid primair op het gebied van huisvesting.

Specificatie accountantshonoraria

Bedragen x € 1.000

Honoraria 2016 PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

	Onafhankelijke accountants PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.	Overige diensten PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.	Totaal PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. 2016	Totaal PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. 2015
Controle van de jaarrekening	481	-	481	379
Andere controlewerkzaamheden	505	268	773	737
Fiscale advisering	-	-	-	-
Andere niet-controlediensten	-	175	175	22
Totaal	986	443	1.429	1.138

Bovenstaande honoraria betreffen de werkzaamheden die zijn uitgevoerd door de onafhankelijke accountant zoals bedoeld in artikel 1, lid 1 Wet toezicht accountantsorganisaties (WTA) en de in rekening gebrachte honoraria van het gehele netwerk waartoe de accountantsorganisatie behoort.

De honoraria die betrekking hebben op het onderzoek van de jaarrekening over het boekjaar 2016 zijn ongeacht of de werkzaamheden reeds gedurende het boekjaar zijn verricht.

Toelichting op de balans per 31 december 2016

Materiële vaste activa (11)

Bedragen x €1.000

Materiële vaste activa

	Grond en terreinen	Casco gebouwen	Overige huisvesting	Totale kolom huisvesting	Vervoer	ICT	Overige activa	Totale materiële vaste activa
Stand 1 januari 2016								
Aanschafwaarde	247.151	1.432.952	963.255	2.643.358	492.243	358.091	84.110	3.577.802
Cumulatieve afschrijvingen	-	-662.712	-445.856	-1.108.568	-268.934	-169.743	-38.469	-1.585.714
Boekwaarde	247.151	770.240	517.399	1.534.790	223.309	188.348	45.641	1.992.088
Mutaties								
Investerings	2.313	20.697	28.042	51.052	85.948	59.750	14.897	211.647
Desinvesteringen								
Aanschafwaarde	-3.195	-71.684	-46.688	-121.567	-105.956	-69.718	-11.869	-309.110
Cumulatieve afschrijvingen	-	62.871	45.251	108.122	103.581	68.995	11.859	292.557
Herrubricering aanschafwaarde	-	394.524	-392.500	2.024	69	-2.260	-184	-351
Herrubricering afschrijvingen	-	-169.740	168.671	-1.069	-27	1.021	32	-43
Bijzondere waardeverminderingen vaste activa	-	-5.468	-	-5.468	-	-	-	-5.468
Afschrijvingen [jaarlast]	-	-61.946	-39.578	-101.524	-89.162	-73.686	-16.279	-280.651
Stand 31 december 2016								
Aanschafwaarde	246.269	1.771.021	552.109	2.569.399	472.304	345.863	86.954	3.474.520
Cumulatieve afschrijvingen	-	-831.527	-271.512	-1.103.039	-254.542	-173.413	-42.857	-1.573.851
Boekwaarde	246.269	939.494	280.597	1.466.360	217.762	172.450	44.097	1.900.669
Vaste activa in uitvoering <i>(inbegrepen in bovenstaand model)</i>	-	11.969	14.000	25.969	3.565	2.960	1.794	34.288

Huisvesting

In het kader van het Strategisch Huisvestingsplan (SHP) liep er in 2016 een groot aantal huisvestingsprojecten. Deze projecten bevonden zich veelal in de beginfase en kenden in 2016 nog een beperkte realisatie. De binnen huisvesting gerealiseerde investeringen bedroegen in totaal € 51 miljoen.

In 2016 is een aantal panden verkocht wat leidde tot een desinvestering. Daarnaast is de inventaris van een aantal huurpanden gedesinvesteerd aangezien de politie deze niet meer gebruikt.

In 2016 verminderde een aantal panden duurzaam in waarde. Het betrof zeven panden die het korps in de toekomst verkoopt en waarvan de boekwaarde hoger lag dan de actuele WOZ-waarde. Daarnaast zijn in 2016 zestien panden verkocht waarbij de levering in 2017 plaatsvindt. In totaal gaat het om een waardevermindering van € 5 miljoen.

De voormalige korpsen gingen divers om met de rubricering van de activacategorieën. Na afronding van de migratie van de financiële administraties is dit in 2016 met elkaar in lijn gebracht. Dit had alleen consequenties voor de presentatie van de categorie Huisvesting en niet voor de waardering.

Vervoer

De investeringen in vervoer hebben vooral betrekking op de opvallende surveillancevoertuigen en de bijzondere voertuigen, zoals gepantserde voertuigen en voertuigen met specifieke in- en opbouw. De verwachte investering in ME-voertuigen van € 15 miljoen is doorgeschoven naar 2017. De desinvestering van de voertuigen had in het bijzonder betrekking op de voertuigen met een boekwaarde van nihil.

ICT

Het aanbestedingstraject voor randapparatuur C2000 en de investering voor de nieuwe interceptievoorzieningen liepen vertraging op. Daardoor waren er lagere ICT-investeringen dan voorzien. Wel investeerde het korps in 2016 in de aanschaf van high-end-smartphones voor handhaving, toezicht en opsporing. Daarnaast is geïnvesteerd in de ICT-voorziening van de meldkamers (ICT-ring Landelijke Meldkamerorganisatie). Onder andere in het kader van de datacenterstrategie vanuit het AVP is bij de desinvesteringen de afwaardering van het rekencentrum Tilburg meegenomen gezien de verwachte sluiting begin 2017.

Overige activa

De investeringen in overige activa bestonden uit de vervanging van apparatuur voor geweldsmiddelen en uitrusting, operationeel en beheer. Het betroffen op de eerste plaats investeringen in rechermiddelen. Bij de overige desinvesteringen ging het voornamelijk om activa met een boekwaarde van nihil.

Vaste activa in uitvoering

Dit betreft activa die zijn geactiveerd, maar waarop nog niet wordt afgeschreven. Het totale bedrag aan vaste activa in uitvoering bedroeg eind 2016 € 34 miljoen, met name bestaande uit € 26 miljoen voor huisvesting en € 3 miljoen voor ICT. Ten aanzien van huisvesting ging het vooral om de verbouwing van een aantal panden.

Vergelijkende cijfers materiële vaste activa 2015

Bedragen x € 1.000

	Grond en terreinen	Caasoo gebouwen	Overige huisvesting	Totale kolom huisvesting	Vervoer	ICT	Overige activa	Totale materiële vaste activa
Stand 1 januari 2015								
Aanschafwaarde	249.344	1.502.837	1.001.383	2.753.564	549.016	419.590	103.628	3.825.798
Cumulatieve afschrijvingen	-	-669.498	-466.250	-1.135.748	-301.561	-252.002	-59.496	-1.748.807
Boekwaarde	249.344	833.339	535.133	1.617.816	247.455	167.588	44.132	2.076.991
Mutaties								
Investeringen	-	1.421	59.295	60.716	63.891	79.974	21.478	226.059
Desinvesteringen								
<i>Aanschafwaarde</i>	-1.254	-53.848	-73.730	-128.832	-120.163	-176.754	-28.760	-454.509
<i>Cumulatieve afschrijvingen</i>	-	50.263	69.858	120.121	117.677	175.607	28.546	441.951
Herrubricering aanschafwaarde	-	23	-22.566	-22.543	-501	35.281	-12.236	1
Herrubricering afschrijvingen	-	-11	14.830	14.819	214	-22.781	7.754	6
Bijzondere waardeverminderingen								
vaste activa	-939	-17.481	-1.127	-19.547	-	-	-	-19.547
Afschrijvingen [jaarlast]	-	-43.466	-64.294	-107.760	-85.264	-70.567	-15.273	-278.864
Stand 31 december 2015								
Aanschafwaarde	247.151	1.432.952	963.255	2.643.358	492.243	358.091	84.110	3.577.802
Cumulatieve afschrijvingen	-	-662.712	-445.856	-1.108.568	-268.934	-169.743	-38.469	-1.585.714
Boekwaarde	247.151	770.240	517.399	1.534.790	223.309	188.348	45.641	1.992.088
Vaste activa in uitvoering <i>(inbegrepen in bovenstaand model)</i>	-	17.443	42.173	59.616	2.377	11.997	3.030	77.020

Financiële vaste activa (12)

Financiële vaste activa	Inkoop Max	Overig	Bedragen x € 1.000	
			Totaal Jaarrekening 2016	Jaarrekening 2015
Stand 1 januari	806.297	5.377	811.674	962.381
Investerings	-	3.185	3.185	-
Overige mutaties [+/-]	99.913	-314	99.599	-137.696
Kortlopend deel [+/-]	-33.985	-	-33.985	-13.011
Stand 31 december	872.225	8.248	880.473	811.674

Vordering Inkoop Max

Dit betreft de vordering van de politie op het Ministerie van V&J inzake de uitgaven aan de regeling Inkoop Max. Over het gemiddelde saldo van deze vordering wordt geen rente berekend. Het Ministerie van V&J lost de vordering in een vooraf vastgesteld schema af. Deze aflossing ligt de eerste jaren lager dan de raming van de uitgaven voor Inkoop Max. In latere jaren is het andersom. De verwachte aflossingen voor 2018 en volgende jaren, € 872 miljoen, zijn opgenomen onder de financiële vaste activa.

De tranche 2017 van € 34 miljoen is opgenomen onder de kortlopende vorderingen. Het verschil tussen de voorziening en de vordering eind 2016, inclusief kortlopend deel, bedraagt € 48 miljoen en wordt door de politie voorgefinancierd. De politie draagt de rentelasten hiervan. De mutaties in 2016 in de voorziening leidden tot een toename van circa € 100 miljoen. Enerzijds resulteerde de uitstroom in een afname van circa € 10 miljoen, anderzijds heeft de jaarlijkse herberekening op basis van de nieuwe tarieven geleid tot een toename van circa € 110 miljoen. Dit laatste wordt voornamelijk veroorzaakt door verlaging van de rekenrente met 0,7% van 3,5% naar 2,8%.

Overige financiële vaste activa

Dit betreffen aan werknemers verstrekte leningen met een looptijd langer dan één jaar en uitstaande bedragen inzake diverse samenwerkingsverbanden tussen brandweer, Geneeskundige Hulp bij Ongevallen en Rampen (GHOR) en politie met betrekking tot gezamenlijke meldkamers. De financiële vaste activa laten een stijging zien van € 3 miljoen. In het kader van de Landelijke Meldkamerorganisatie is aan de Veiligheidsregio Rotterdam-Rijnmond in diverse tranches een lening verstrekt tot in totaal € 8 miljoen. In 2016 is in totaal € 3 miljoen van deze lening afgeroepen.

Vorraden (13)

Vorraden	Bedragen x € 1.000	
	31 december 2016	31 december 2015
Vorraden kleding, wapens en munitie	29.671	31.591
Overige voorraden	7.504	7.491
Totaal	37.175	39.082

Vorraden kleding wapens en munitie

De inkoop en distributie van de kleding, wapens en munitie verlopen centraal. Voor incurante voorraden is een voorziening opgenomen van € 5 miljoen. Ten opzichte van 2015 steeg de incurante voorraad met € 1 miljoen. Het ging om incurant geworden voorraden door artikelen die uit de collectie genomen zijn en de vervanging van het dienstwapen. Daarnaast is rekening gehouden met mogelijke incurantheid door lagere omloopsnelheid van artikelen.

Overige voorraden

De overige voorraden betreffen voornamelijk onderdelen voor het onderhoud van in eigen beheer zijnde voertuigen en de luchtvloot.

Vorderingen en overlopende activa (14)

Vorderingen en overlopende activa	Bedragen x € 1.000	
	31 december 2016	31 december 2015
Debiteuren	15.712	15.631
Voorschotten en leningen	4.762	2.203
Vordering op V&J Inkoop Max	33.985	13.011
Vooruitbetaalde bedragen	27.571	43.030
Overlopende activa	571	156.055
Overige vorderingen	20.675	17.703
Totaal	103.276	247.633

Debiteuren

Het debiteurensaldo was ten opzichte van de Jaarrekening 2015 nagenoeg gelijk. Ter dekking van het risico op mogelijk oninbare vorderingen is binnen de post debiteuren, evenals in 2015, een voorziening voor dubieuze debiteuren opgenomen van € 2 miljoen.

Voorschotten en leningen

Dit betreffen voorschotten en leningen die onder andere in het kader van cao à la carte verstrekt zijn aan personeel.

Vordering op Ministerie van V&J inzake Inkoop Max

Onder deze post is de door het Ministerie van V&J toegezegde tranche 2017 van de aflossingen op de vordering Inkoop Max van € 34 miljoen opgenomen. Over het gemiddelde saldo van deze vordering wordt geen rente berekend.

Vooruitbetaalde bedragen

De balanspost vooruitbetaalde bedragen heeft grotendeels betrekking op ICT-onderhoud, softwarelicenties en huur. Ten opzichte van 2015 werd de daling voornamelijk veroorzaakt door minder vooruitbetaalde ICT-onderhoudscontracten voor 2016.

Overlopende activa/overige vorderingen

De overlopende activa en overige vorderingen lieten ten opzichte van de Jaarrekening 2015 een afname zien van € 153 miljoen.

Deze daling kwam vooral door de afwikkeling van op het Ministerie van V&J te vorderen bijdragen inzake het Arbeidsvoorwaardenakkoord 2015-2017 (€ 84 miljoen) en de regeling Landelijk Sociaal Statuut (€ 55 miljoen).

Alle kortlopende vorderingen en overlopende activa hebben een resterende looptijd korter dan een jaar.

Rekening-courant Ministerie van Financiën (15)

Rekening-courant Ministerie van Financiën	Bedragen x € 1.000	
	Jaarrekening 2016	Jaarrekening 2015
Deposito's:		
Stand 1 januari	-	-
Stortingen	-	362.000
Opname	-	-362.000
Stand 31 december	-	-
Rekening-courant Ministerie van Financiën:		
Stand 1 januari	205.482	-64.700
Mutatie	72.385	270.182
Stand 31 december	277.867	205.482
Stand 31 december	277.867	205.482

Deposito's

Vanwege de lage rente zijn in 2016 geen deposito's uitgezet.

Rekening-courant Ministerie van Financiën

Via de rekening-courant met het Ministerie van Financiën is er dagelijks saldogeregulatie met de politierekeningen bij bankinstellingen. De rekening-courantverhouding met het Ministerie van Financiën heeft een kredietfaciliteit van € 250 miljoen.

De rekening-courantverhouding met het Ministerie van Financiën kende een positieve stand eind 2016. Zie voor nadere toelichting de Toelichting op de kasstroom.

Niet ter vrije beschikking

Van het saldo liquide middelen/rekening-courant Ministerie van Financiën stond een bedrag van € 26 miljoen niet ter vrije beschikking aan de politie. Deze gelden staan in de balans verantwoord onder de kortlopende schulden en betroffen met name in beslag genomen gelden.

Liquide middelen (16)

Liquide middelen	Bedragen x € 1.000	
	31 december 2016	31 december 2015
Kassen	346	604
Banken	9.153	8.293
Totaal	9.499	8.897

Naast de gelden in rekening-courant bij het Ministerie van Financiën worden liquide middelen aangehouden. In het kasstroomoverzicht bij de jaarrekening wordt het verloop van de liquide middelen gepresenteerd in samenhang met de rekening-courantfaciliteit van het Ministerie van Financiën.

Het kassaldo daalde ten opzichte van 2015 voornamelijk door het verminderen van het aantal kassen. De totale liquide middelen bleven ten opzichte van de Jaarrekening 2015 nagenoeg gelijk.

Algemene reserve (17)

Algemene reserve	Bedragen x € 1.000	
	31 december 2016	31 december 2015
Stand 1 januari	155.871	251.339
Resultaatbestemming boekjaar	-52.763	-95.468
Stand 31 december	103.108	155.871

Het jaar 2016 is afgesloten met een negatief exploitatieresultaat van € 109 miljoen. Dit komt ten laste van de reserves van de politie.

Het korps onttrok € 56 miljoen aan de bestemmingsreserve ICT ter dekking van de AVP-meerkosten.

In de begroting was een toevoeging aan de algemene reserve van € 4 miljoen gepland. Als gevolg van het negatievere exploitatieresultaat bedroeg de daadwerkelijke onttrekking aan de algemene reserve € 45 miljoen meer dan begroot. In totaal is € 53 miljoen onttrokken aan de algemene reserve.

De omvang van de algemene reserve eind 2016 bedroeg 2,0% van de gemiddelde bijdragen over de laatste drie jaar (eind 2015: 3,1%), voorafgaand aan het jaar waarover dit deel van het vermogen wordt berekend. Daarmee lag de algemene reserve binnen de, conform het Besluit financieel beheer politie, geldende bandbreedte van minimaal 1,5% en maximaal 7,5%.

Gedurende vijf jaar na inwerkingtreding van de Politiewet 2012 mag de algemene reserve maximaal 7,5% van de gemiddelde bijdragen over de laatste drie jaar bedragen. Daarna is dat maximaal 5%.

Bestemmingsreserves (18)

Bestemmingsreserves	Bedragen x € 1.000	
	Jaarrekening 2016	Jaarrekening 2015
Bestemmingsreserve ICT		
Stand 1 januari	136.093	234.581
Mutatie	-55.854	-98.488
Stand 31 december	80.239	136.093

Bestemmingsreserve ICT

Conform het Besluit financieel beheer politie bestaat het eigen vermogen eind 2016 naast de algemene reserve uit een bestemmingsreserve ICT. In de openingsbalans van de politie is een bestemmingsreserve ICT gevormd om vanaf 2013 de meerjarige extra exploitatielasten te dekken. In de resultaatbestemming voor het jaar 2016 zijn de exploitatielasten met betrekking tot de meerkosten van het AVP ten laste van deze bestemmingsreserve gebracht. In Bijlage III staat een specificatie van deze lasten.

Voorzieningen (19)

Voorzieningen	Bedragen x € 1.000							
	FLO	Inkoop Max	Jubilea	Wachtgeld WAO, WW	Huisvesting leegstaande huurpanden	Overige voorzieningen	Totaal jaarrekening 2016	Jaarrekening 2015
Stand 1 januari	28.262	796.696	72.491	21.100	584	354	919.487	1.163.267
Bij: dotatie verslagperiode	2.685	110.150	12.477	17.189	946	29	143.476	16.559
Af: aanwending	2.383	38.189	10.361	9.789	248	-	60.970	108.548
Vrijval	-	10.237	-	-	21	250	10.508	151.791
Stand 31 december	28.564	858.420	74.607	28.500	1.261	133	991.485	919.487

Van de voorzieningen is een bedrag van € 916 miljoen als langlopend (langer dan een jaar) aan te merken, waarvan circa € 121 miljoen langer dan vijf jaar.

FLO

In de Jaarrekening 2015 is, conform de grondslagen, voor deze regeling een voorziening van € 28 miljoen (24 rechthebbenden) opgenomen. De voorziening is per eind 2016 geraamd op € 29 miljoen (22 rechthebbenden).

Inkoop Max

In de Jaarrekening 2015 was een voorziening van € 797 miljoen (22.465 rechthebbenden) voor Inkoop Max opgenomen. De inkopen in 2016 bedroegen € 38 miljoen (514 rechthebbenden). De mutaties in 2016 als gevolg van uitstroom (overlijden, uit dienst treden en arbeidsongeschiktheid) leidden tot een afname van € 10 miljoen (320 rechthebbenden). De actualisatie van de premietarieven en de sectorale grondslagen resulteerden in een toename van € 110 miljoen. De voornaamste oorzaak van de hogere premietarieven vormde de daling van de rekenrente van 3,5% naar 2,8%. Deze mutaties leidden tot een stand van de voorziening eind 2016 van € 858 miljoen (21.631 rechthebbenden). De hoogte van de voorziening wordt eenmaal per jaar vastgesteld door middel van een actuariële berekening. De voorziening Inkoop Max kan van jaar tot jaar fluctueren, vanwege de jaarlijkse actualisatie van de onderliggende premietarieven en daar aan ten grondslag liggende parameters zoals bijvoorbeeld de rekenrente en overlevingskansen.

Jubilea

Deze voorziening heeft betrekking op werknemers die in aanmerking komen voor een uitkering in het kader van ambtsjubilea bij een dienstverband van 12½, 25 of 40 jaar. Op basis van de herberekening van de voorziening aan de hand van de actuele personeelsaantallen is in 2016 een bedrag van € 12 miljoen gedoteerd. Daarnaast is er € 10 miljoen uitgekeerd. In 2015 betrof de uitkering eveneens € 10 miljoen. De totale voorziening is met € 2 miljoen gestegen tot € 75 miljoen.

Wachtgeld, WAO, WW

Deze voorziening heeft betrekking op voormalige werknemers die door middel van een wachtgeldregeling c.q. uitkeringsregeling de organisatie verlieten. Op basis van de actuele stand van rechthebbenden is in 2016 een dotatie aan deze voorziening gedaan van € 17 miljoen. Daarnaast verstrekte het korps, net als in 2015, voor € 10 miljoen aan uitkeringen. De totale voorziening steeg met € 7 miljoen.

Huisvesting leegstaande huurpanden

Er is een voorziening gevormd voor leegstaande huurpanden waarvan de huurcontracten nog doorlopen. In 2016 zijn vijf panden aan de voorziening toegevoegd. In aanloop naar de einddatum van de huurcontracten neemt de voorziening af. De eindstand van deze voorziening bedroeg € 1 miljoen. In totaal zijn zeven panden opgenomen in de voorziening.

Overige voorzieningen

Eind 2015 had het korps twee overige voorzieningen. Het betreft een voorziening schade, gevormd ter afdekking van een concrete schadeclaim, en een voorziening ter dekking van groot onderhoud binnen het Meld- en Coördinatiecentrum Zuid-Limburg die jaarlijks geactualiseerd wordt. In 2016 is de voorziening schade, als gevolg van het afgenomen risico, vrijgevallen. Als gevolg van deze vrijval daalde het saldo van de overige voorzieningen ten opzichte van 2015.

Langlopende schulden (20)

Langlopende schulden	Bedragen x € 1.000	
	31 december 2016	31 december 2015
Langlopende leningen (20a)	960.812	936.584
Overige langlopende passiva	8.762	6.105
Totaal	969.574	942.689

Langlopende leningen (20a)

Bedragen x € 1.000

Langlopende leningen

	Rente %	Stand per 31-12-2016*	Aflossingsverplichting 2017	Stand per 31-12-2016 excl. aflossingsverplichting 2017	Resterende looptijd > 1 jaar	Resterende looptijd > 5 jaar en =< 5jaar
Ministerie van Financiën conversielening	3,27%	160.000	40.000	120.000	120.000	-
Ministerie van Financiën overige leningen	1,21%	931.888	99.217	832.671	351.958	480.713
BNG	5,27%	9.517	1.376	8.141	3.542	4.599
Stand 31 december		1.101.405	140.593	960.812	475.500	485.312

* inclusief aflossing 2017

Lening Ministerie van Financiën in verband met vermogensconversie

Ter financiering van het afgeroomde eigen vermogen van de voormalige regiokorpsen, het KLPD en de vtsPN is in 2011 een lening van € 400 miljoen aangegaan. Deze lening wordt met € 40 miljoen per jaar, in december, afgelost. De hoogte van de openstaande hoofdsom van de lening bedroeg eind 2016 € 160 miljoen. Het kortlopende deel is opgenomen onder de kortlopende schulden. De laatste aflossing vindt plaats in 2020.

Overige leningen Ministerie van Financiën

De overige leningen van het Ministerie van Financiën dienen ter financiering van de investeringen in vaste activa. In afstemming met en onder garantstelling van het Ministerie van V&J zijn op 27 oktober 2016 drie nieuwe leningen aangegaan met een hoofdsom van € 165 miljoen. De hoogte van de openstaande hoofdsom van alle leningen bedroeg eind 2016 in totaal € 932 miljoen waarvan € 99 miljoen in 2017 wordt afgelost. Het kortlopende deel is opgenomen onder de kortlopende schulden. De laatste lening wordt in 2046 afgelost.

Leningen BNG en ABN-AMRO

Het betreft per 31 december 2016 zes leningen die voorafgaande aan de vorming van één korps rechtstreeks zijn aangegaan bij de Bank Nederlandse Gemeenten (BNG). Deze leningen worden conform het aflossingsschema afgelost. Per 1 juli 2016 is de lening bij ABN-AMRO in haar geheel boetevrij afgelost. De versnelde aflossing (€ 11 miljoen) is opgenomen in de begroting 2016 en valt daarmee binnen het begrotingskader 2016. De hoogte van de openstaande hoofdsom van de leningen bedroeg eind 2016 € 10 miljoen. In 2017 wordt € 1 miljoen afgelost conform de aflossingstermijnen. Het kortlopende deel is opgenomen onder de kortlopende schulden. De laatste lening wordt in 2033 afgelost.

Overige langlopende passiva

Dit betreffen in het verleden ontvangen renteloze bijdragen ter dekking van de afschrijvingen op materiële vaste activa.

Alle leningen zijn afgesloten in euro's.

Kortlopende schulden (21)

Kortlopende schulden	Bedragen x € 1.000	
	31 december 2016	31 december 2015
Kortlopende deel leningen*	143.846	107.556
Openstaande (rijks)bijdragen (21a)	154.791	144.560
Schulden personeel (21b)	585.268	711.980
Crediteuren en overlopende posten (21c)	180.648	186.620
Totaal	1.064.553	1.150.716

* inclusief het kortlopende deel investeringsbijdragen

Bovenstaande schulden hebben een kortlopend karakter (korter dan één jaar). De reële waarde van de schulden benadert derhalve de boekwaarde.

Kortlopende deel leningen

In 2017 lost het korps op de langlopende schulden € 144 miljoen af. In vergelijking met de Jaarrekening 2015 lag dit € 36 miljoen hoger. Dit werd vooral veroorzaakt door de in 2016 opgenomen leningen waarop het korps met ingang van 2017 € 30 miljoen per jaar aflost en een tweetal leningen met een hoofdsom van € 18 miljoen, die in 2017 aan het einde van de looptijd in hun geheel afgelost worden. Hiertegenover staat de versnelde aflossing van € 11 miljoen op de ABN AMRO-lening die in 2016 plaatsvond.

Openstaande (rijks)bijdragen (21a)

Openstaande (rijks)bijdragen	Bedragen x € 1.000	
	31 december 2016	31 december 2015
Openstaande bijdragen V&J	144.881	135.890
Openstaande bijdragen overig	9.910	8.670
Totaal	154.791	144.560

Openstaande bijdragen V&J	Bedragen x € 1.000	
	Jaarrekening 2016	
Stand 1 januari 2016	135.890	
Ontvangen in 2016	5.288.674	
Totaal besteed in 2016 -/-	5.272.294	
Restitutie -/-	7.389	
Stand 31 december 2016	144.881	

Het saldo van de openstaande bijdragen van het Ministerie van V&J nam ten opzichte van 1 januari 2016 toe met € 9 miljoen. Zie voor nadere details de staat van overdrachten en bestedingen in Bijlage I.

Schulden personeel (21b)

Schulden personeel	Bedragen x € 1.000	
	31 december 2016	31 december 2015
Vakantiegeld/verlof en overuren	252.401	248.232
Loonheffing en sociale verzekeringspremies	216.110	196.623
Overige schulden personeel	116.757	267.125
Totaal	585.268	711.980

Vakantiegeld/verlof en overuren

Het saldo is de weergave van het totaal aan opgebouwde recht op vakantie-uitkering van de in dienst zijnde medewerkers en het resterende aantal verlof- en overuren dat aan het einde van het jaar nog niet is uitbetaald. Bij de berekening van het saldo verlof- en overuren is een normtarief gehanteerd van € 24,50 per uur. Het normtarief steeg als gevolg van het Arbeidsvoorwaardenakkoord 2015-2017 ten opzichte van 2015 (€ 23 per uur).

Het saldo steeg ten opzichte van 2015 met € 4 miljoen, op de eerste plaats door een toename van de verlofuren.

Dit was onder andere het gevolg van gewijzigd beleid in 2015 waardoor een medewerker meer verlofuren kan meenemen naar het volgende jaar. Dit heeft een meerjarig effect.

Loonheffingen en sociale verzekeringspremies

De nog te betalen loonheffing en sociale verzekeringspremies hebben betrekking op de maand december. De stijging werd overwegend veroorzaakt door een stijging van de gemiddelde schaalsalarissen als gevolg van het Arbeidsvoorwaardenakkoord 2015-2017 en een verdere stijging van de OVW.

Overige schulden personeel

De overige schulden personeel lieten ten opzichte van 2015 een daling zien van € 150 miljoen. Dit kwam vooral door de afwikkeling van de kosten van het Arbeidsvoorwaardenakkoord 2015-2017 (€ 71 miljoen) en de afwikkeling van de voorfase van de personele reorganisatie (€ 56 miljoen). De resterende overige schulden personeel hebben onder andere betrekking op de afdracht van de pensioenpremies (€ 56 miljoen) en de voorfase van de personele reorganisatie (€ 25 miljoen) en PTSS (€14 miljoen).

Crediteuren en overlopende posten (21c)

Crediteuren en overlopende posten	Bedragen x € 1.000	
	31 december 2016	31 december 2015
Crediteuren	47.923	62.662
Overlopende posten	104.644	102.490
Overig	28.081	21.468
Totaal	180.648	186.620

Crediteuren

Het crediteurensaldo vertoonde een daling van € 15 miljoen onder andere door het eerder afsluiten van de crediteurenadministratie, wat meer stelposten noodzakelijk maakt.

Overlopende posten

Het saldo overlopende posten nam ten opzichte van 2015 met € 2 miljoen toe. De nog te betalen bedragen stegen ten opzichte van de Jaarrekening 2015 met € 6 miljoen. Dit valt te verklaren door het opnemen van meer stelposten als gevolg van het eerder afsluiten van de crediteurenadministratie. De vooruit ontvangen bedragen daalden echter met € 3 miljoen door de afwikkeling van incidentele posten uit 2015.

Overige kortlopende schulden

De overige kortlopende schulden bevatten onder andere de in beslag genomen gelden en de CJIB-transacties. Deze toename van € 7 miljoen is voornamelijk het gevolg van de toename van de in beslag genomen gelden, die financieel nog niet zijn afgewikkeld.

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Niet in de balans opgenomen verplichtingen

Niet in de balans opgenomen verplichtingen betreffen doorlopende contracten die deel uitmaken van de normale bedrijfsvoering. Voor veel contracten geldt dat de financiële verplichting afhangt van de gevraagde dienst/hoeveelheid producten. Indien dit variabel blijkt, is geen verplichting gekwantificeerd in de specificatie hieronder. Voor andere contracten geldt een vast bedrag per jaar. De belangrijkste verplichtingen betreffen doorlopende huurcontracten voor onroerend goed, afgesloten contracten inzake ICT en een verstrekte lening aan de Veiligheidsregio Rotterdam-Rijnmond die in de komende jaren in diverse tranches aan de veiligheidsregio ter beschikking wordt gesteld.

Eind 2016 zijn de verplichtingen als volgt te specificeren:

• Verplichtingen te betalen binnen 1 jaar	€	121 miljoen
• Verplichtingen te betalen tussen 1 en 5 jaar	€	256 miljoen
• Verplichtingen te betalen na 5 jaar	€	4 miljoen
Totaal:	€	381 miljoen

Egalisatieschuld Rijksvastgoedbedrijf

De egalisatieschuld Rijksvastgoedbedrijf is in 2016 afgewikkeld.

Niet in de balans opgenomen activa

Niet van toepassing.

Garanties

Niet in de balans opgenomen garanties:

- Gemeenschappelijke Meldkamer Utrecht: hiervoor is bij de bank een garantie afgegeven voor € 0,7 miljoen. Dit is afgegeven voorafgaande aan de vorming van het huidige korps. Dit wijzigde in 2016 niet.
- Hypotheekfonds voor Overheidspersoneel: uit deze balans blijkt niet de garantstelling voor de leningen van het Hypotheekfonds voor Overheidspersoneel, waarvoor het voormalige regiokorps Drenthe borgstellingen heeft verleend. Drenthe verleende sedert 1995 deze borgstelling aan het eigen personeel. Deze bedroeg eind 2016 € 3,5 miljoen. Er zijn aan deze borgstelling beperkte risico's verbonden, aangezien er een redelijk verschil bestaat tussen de werkelijke waarde van het onroerend goed en de aangegeven borgstelling. In 2016 zijn drie van deze leningen geheel afgelost.

Toelichting op de kasstroom

Toelichting op de kasstroom

Het jaar 2016 kende een positieve kasstroom op de eerste plaats door de positieve kasstroom van operationele- en financieringsactiviteiten.

Kasstroom operationele activiteiten

De operationele activiteiten vertoonden een positieve kasstroom, primair door de stijging van de voorzieningen en de mutatie werkkapitaal. De vordering op het Rijk nam namelijk af na ontvangst van de bijdrage voor met name het Arbeidsvoorwaardenakkoord 2015-2017 en de regeling Landelijk Sociaal Statuut.

Kasstroom investeringsactiviteiten

De negatieve kasstroom uit investeringsactiviteiten vloeide vooral voort uit investeringen in ICT, huisvesting en vervoer en uit de desinvesteringen. De desinvesteringen betroffen hoofdzakelijk vanuit het Strategisch Huisvestingsplan in 2016 verkochte panden. De investering in financiële vaste activa betrof een verstrekte lening inzake een meldkamer.

Kasstroom financieringsactiviteiten

In 2016 nieuw aangegeven leningen veroorzaakten de positieve kasstroom uit financieringsactiviteiten. In afstemming met het Ministerie van V&J zijn in 2016 drie leningen opgenomen. De basis hiervoor vormden de in 2016 geprognosticeerde investeringen (€ 224 miljoen). Hierop is het verschil tussen de begrote en gerealiseerde investeringen van 2015 (€ 60 miljoen) in mindering gebracht.

De gerealiseerde investeringen in 2016 vielen € 12 miljoen lager uit dan de geprognosticeerde investeringen. Dit verschil wordt in mindering gebracht op de leenfaciliteit voor het volgende jaar, zoals verwerkt in de begroting 2017.

Bedrijfsvoeringsparagraaf

Algemeen

De politie verantwoordt zich in deze bedrijfsvoeringsparagraaf over de tekortkomingen op het gebied van financiële rechtmatigheid, het financieel en materieel beheer, de totstandkoming van beleidsinformatie en overige aspecten van de bedrijfsvoering. Deze paragraaf gaat in op afwijkingen en aandachtspunten die voortvloeien uit de reguliere planning- en controlcyclus en de uitgevoerde audits. Deze zijn onder meer gebaseerd op interne risicoanalyses en de interne rapportages van de verantwoordelijke managers. Zowel de belangrijkste tekortkomingen in het interne beheer als de aandachtspunten zijn in deze bedrijfsvoeringsparagraaf opgenomen. De afwijkingen die – met betrekking tot de rechtmatigheid – boven de rapportagetoleranties uitkomen, zijn specifiek verantwoord.

De vorming van één politieorganisatie blijkt meer tijd te kosten dan in eerste aanleg ingeschat, waardoor het realisatieplan is aangepast (Herijkingsnota 2015⁵). Fase 1 van de personele reorganisatie is afgerond. Fase 2 is in uitvoering en brengt de formatie en bezetting in de teams in balans. Fase 2 heeft een doorlooptijd van maximaal vijf jaar en wordt planmatig aangepakt. Dit zorgt korpsbreed voor verschuivingen. Aangezien de personele reorganisatie nog niet is afgerond, werkte het korps in 2016, net als in voorgaande jaren, in voorkomende gevallen op basis van hulpstructuren.

Gedurende 2016 zijn zowel door de interne afdeling van de politie als vanuit de controlfunctie onderzoeken verricht naar bestaan en werking van de interne beheermaatregelen in de systemen en processen. Daarbij is ook gekeken naar de aanbevelingen van de certificerende accountant. De belangrijkste bevindingen uit deze onderzoeken staan in deze bedrijfsvoeringsparagraaf, voor zover er sprake was van afwijkingen van de normen voor de verschillende onderdelen.

Rechtmatigheid

Algemeen

De minister van V&J stelde op 1 november 2013 het controleprotocol voor de jaarrekening van de politie vast. Dit controleprotocol is van toepassing op de Jaarrekening 2016. In het controleprotocol is het van toepassing zijnde normenkader (Kader Financiële Rechtmatigheid) opgenomen, alsmede de toleranties ten aanzien van de bepaling van fouten en onzekerheden en de rapportagetoleranties. In 2016 bevond de rapportagetolerantie zich op hetzelfde niveau als in 2015. Dat betekent dat alle fouten in de financiële rechtmatigheid die uitkomen boven € 5 miljoen per post in de jaarrekening moeten worden verantwoord. Dat geldt ook voor alle onzekerheden boven € 15 miljoen. Het totaal van de geconstateerde onrechtmatigheid bedraagt € 321 miljoen. Daarvan heeft € 316 miljoen betrekking op inkoop en het overige op HRM-processen.

In het kader van de bedrijfsvoeringsparagraaf wordt onder rechtmatigheid de comptabele rechtmatigheid verstaan, oftewel het in overeenstemming zijn met de begroting en met de regelingen in het Kader Financiële Rechtmatigheid van het controleprotocol. Dit geldt uitsluitend voor zover deze regelingen de uitkomst van de financiële transacties beïnvloeden, die in de jaarrekening zijn opgenomen. Het controleprotocol bevat wetten, besluiten en regelingen waaraan de politie in elk geval moet voldoen. Daarnaast is over 2016 een actualisatie gemaakt van wet- en regelgeving ten behoeve van het Kader Financiële Rechtmatigheid. De methodiek om de omvang van de onrechtmatigheid te bepalen, is verder verfijnd. Een nadere uitleg wordt gegeven onder Inkoop.

De uitkomst van de geconstateerde financiële onrechtmatigheid met betrekking tot inkoop overtreft de gehanteerde norm van € 53 miljoen. In 2016 zette het korps daarom opnieuw stappen om de rechtmatigheid verder te verbeteren. Begin 2016 is een *midterm review* uitgevoerd, waarbij de eerder genomen maatregelen van het in 2015 gestarte Masterplan Financiële Rechtmatigheid en het Inkoopverbeterprogramma zijn geëvalueerd en bijgesteld. Daarbij is geconcludeerd dat het onderwerp de komende jaren onverminderd de aandacht van de korpsleiding vergt, om te zorgen dat de organisatie zichzelf op dit punt blijft verbeteren. Een speciaal daarvoor ingerichte ondersteuningsgroep onder leiding van een lid van de korpsleiding blijft in 2017 actief.

Ook op het gebied van de personele processen zijn – onder het hoofdstuk Personeelsuitgaven – de belangrijkste verbeteringen in 2016 geschetst. Het *intern control framework* en de daarin opgenomen interne controle is in opbouw. De komende jaren zal daar doorlopend aandacht aan worden geschonken.

Vanwege het plaatsingsproces vormde 2016 een jaar met veel personele veranderingen. De werkprocessen en bijbehorende interne controles waren daardoor nog onvoldoende ingericht en werkend. Gedurende 2016 is extra aandacht besteed aan het in beeld brengen van relevante wetwijzigingen. Voor de kaderstellende taken ontwierp het korps in 2016 een werkproces om te waarborgen dat nieuwe wet- en regelgeving juist, tijdig en volledig wordt ingevoerd. Dit werkproces gaat in 2017 van start. De controlfunctie is in de loop van 2016 qua personele bezetting versterkt.

Hieronder volgt voor de belangrijkste bedrijfsvoeringsthema's een nadere toelichting.

Inkoop

De doelstelling om de onrechtmatigheid terug te dringen, is prominent aanwezig. In 2016 versterkte de politie haar inkoopstelsel verder. Er zijn daardoor in totaal 42 gunningen gerealiseerd, ten opzichte van 30 in 2015. Een aantal grote aanbestedingen in voornamelijk het IV-domein kon het korps afronden, wat een goede basis legde voor een beperking van de financiële onrechtmatigheid in de komende jaren. Er is wel geconstateerd dat de invoeringsplanning niet volledig gerealiseerd kon worden, waardoor bij nieuwe contracten uiteindelijk voor een korte periode alsnog onrechtmatigheden uit de oude contracten konden blijven bestaan of ontstaan.

Vermeldenswaardige verbeteringen zijn:

- Een nieuw inkoopbeleid dat is ingevuld met kaders die overeenkomen met de rijksoverheidskaders. De belangrijkste wijzigingen betreffen het completer en actueler maken van het inkoopbeleid dat in 2014 is vastgesteld en voornamelijk betrekking heeft op 'maatschappelijk verantwoord inkopen' en 'samenwerking met andere aanbestedende diensten' – vooral het Rijk. Hierdoor ontstaat meer aansluiting op de markt.
- De opstelling van gedetailleerde procesbeschrijvingen, waaronder de oplevering van een governance voor het inkoopstelsel, de beschrijving van het totstandkomingsproces van de Politie Aanbestedingskalender (PAK), de oplevering van de (concept)richtlijn generieke inkoop en de introductie van uitvoeringsprocessen voor de contractregistratie.
- Rollen, taken en verantwoordelijkheden van actoren in het inkoopproces zijn eenduidig beschreven.
- Voor alle productgroepen worden vaste aanbestedingsstuurgroepen ingericht.

Het korps gebruikt de PAK nu actief als monitorinstrument, met heldere taken en verantwoordelijkheden. Via de genoemde stuurgroepen wordt de procedurevoortgang waar nodig bijgestuurd. Ook besteedt de politie aandacht aan de 'zachte kant' door middel van kennissessies en het actief op de agenda zetten van het onderwerp bij alle managementlagen. De informatietechnologiesystemen zijn verder ontwikkeld om de inkoopfunctie te ondersteunen. De doorontwikkeling zal nog aandacht vergen.

De politie verfijnt haar administratieve systemen elk jaar verder. Dat maakt de uitkomsten van de rekenmethodiek voor een deel van de financiële rechtmatigheid nauwkeuriger. Ook in 2016 voerde het korps daarin weer enkele verbeteringen door. De ontwikkelingen zijn erop gericht om al bij het voornemen tot het plaatsen van een bestelling duidelijk te maken dat een inkoop onrechtmatig zal worden, waardoor voortijdig een ander besluit kan worden genomen, dan wel in urgente gevallen bewust tot een onrechtmatige inkoop kan worden overgegaan. Hiermee wordt de sturing op de onrechtmatigheid beter gefaciliteerd en de gemeten onrechtmatigheid nauwkeuriger en meer voorspelbaar. De inrichting van de daarvoor benodigde systemen vergt overigens nog enkele jaren. In de loop van 2017 stelt het korps ten behoeve van het beheerplan een meerjarige prognose op voor de ontwikkeling van de financiële rechtmatigheid bij de politie, waarbij rekening gehouden wordt met de aard van de organisatie.

Wetgeving aanbesteding

In de loop van 2016 ging de politie over naar een andere aanbestedingsvorm: het Dynamisch Aankoopstelsel (DAS). De door de politie geambieerde en ook toegepaste werkwijze van gesprekken met de drie tot vijf best gekwalificeerde kandidaten is strikt gezien niet toegestaan, daar een zeer gedetailleerde beschouwing van de specifieke regelgeving leidt tot de stelling dat dergelijke gesprekken wel 'mogen', maar alleen *web based*. Aan het hanteren van deze vorm voldoet de politie niet. Indien de politie deze bepaling strikt toepast, zal dat leiden tot elektronisch belegde gesprekken, waarbij wel aan de letter van de wet wordt voldaan, maar de inhoudelijke procesgang ten opzichte van nu onveranderd blijft. De politie is van oordeel dat deze beperking:

- niet rechtstreeks voortvloeit uit de onderliggende Europese regelgeving;
- onlogisch en ondoelmatig is.

De politie ziet het inkopen via dit systeem dan ook niet als onrechtmatig. Het korps beschikt over een op deze denkwijze aansluitend advies van een externe jurist. In de loop van 2017 wordt helderheid over dit vraagstuk gezocht via contact met het Ministerie van Economische Zaken en Werkgelegenheid en zo nodig de Europese Commissie. Aansluitend wordt bezien of doorvoering van aanpassingen in het inhuurproces nodig is. In aansluiting op de door het Ministerie van V&J gehanteerde werkwijze is het met deze situatie samenhangende bedrag in afwachting van helderheid toch als onrechtmatig opgenomen in de tabel op pagina 134.

Er zijn dus veel en belangrijke stappen gezet. Toch maken zij de effecten op de omvang van de onrechtmatige inkoop in euro's nog niet zichtbaar. Systeemtechnisch, procesmatig en ook in de aansturinglijnen is nu veel beschreven en ingericht. Deze verbeteringen laten zich naar verwachting vertalen in een dalende onrechtmatigheid, naar het overeengekomen niveau van maximaal € 250 miljoen in 2017. Adequate bemensing is daarbij een belangrijk aandachtspunt. Het onderstaande overzicht geeft de uitkomsten weer van de eindejaartoets van 2015 en 2016.

Bedragen x € 1 mln.

Tabel 1: Overzicht uitkomsten eindejaartoets 2016 en 2015

	Geanalyseerde financiële stroom		Vallend onder regime aanbestedingen		Onrechtmatige inkopen	
	2015	2016	2015	2016	2015	2016
Leveranciers						
> € 200.000			1.171	1.167	205	229
< € 200.000	1.902	1.652	158	161	93	85
DAS						2
			1.329	1.328	298	316

De onrechtmatigheid is daarmee ten opzichte van 2015 nog niet gedaald. Het opgetreden effect als gevolg van het toegenomen aantal afgesloten contracten is, doordat de invoering van sommige afgesloten contracten niet op tijd kon worden gerealiseerd, tenietgedaan. Daardoor ontstonden voor een aantal maanden opnieuw onrechtmatigheden (softwarelicenties, brandstof voor dienstvoertuigen).

Personeelsuitgaven

De personele plaatsing bij de politie stond in 2016 centraal, inclusief alle bijbehorende administratieve overgangen. Het grote transitieprogramma *Personele Reorganisatie HR-Administratie* drukte een belangrijke stempel op de uitvoering van de personele processen in het verslagjaar.

Eind december 2016 had 93 procent van de medewerkers de bestemming van hun plaatsingsbesluit bereikt en zaten zij op hun formele werkplek. Verplaatsingsactiviteiten lopen nog door tot medio 2017. Daarna bouwt het korps de projectstructuur af en brengt het de personele wijzigingen verder onder in de vastgestelde inrichting. Het muteren van verplaatsingen in het planningsysteem Basisvoorziening Capaciteitsmanagement (BVCM) is met extra controles en een hulpconstructie opgevangen.

Een aantal cao-afspraken zijn doorgevoerd in de systemen, waaronder salarisverhogingen met terugwerkende kracht, twee eenmalige uitkeringen en wijzigingen in het pensioenstelsel. Voor de reiskosten ten behoeve van het woon-werkverkeer is met ingang van 1 juli 2016 uitvoering gegeven aan de cao-afspraken. Deze reiskosten worden sindsdien op declaratiebasis vergoed. De invoering van het declaratiesysteem voor woon-werkverkeer voor het hele personeelsbestand kostte, gegeven de naar verhouding korte invoeringstijd, grote inspanning. De declaraties dienstreizen binnenland van onder € 250 en woon-werkverkeer worden steekproefsgewijze gecontroleerd. De hogere declaraties van dienstreizen binnenland en alle declaraties buitenland worden door de leidinggevenden afzonderlijk gefiatteerd. In de loop van 2016 zijn op alle declaraties steekproeven genomen om aanleveringskwaliteit van de declaratiegegevens te controleren. Uit de steekproeven bleek dat procedures, normen en tarieven voor declaraties van zowel woon-werkverkeer als dienstreizen niet bij alle medewerkers voldoende bekend zijn, waardoor onrechtmatige betalingen kunnen plaatsvinden. Dit blijkt ook uit controlewerkzaamheden van de interne auditafdeling. De bevindingen hebben, gezien het groot aantal declaraties (circa 600.000) geleid tot het uitvoeren van een statistische steekproef op de hele populatie van declaraties van woon-werkverkeer en dienstreizen, om statistisch de omvang van de totale onrechtmatigheid te bepalen. Deze methodiek betekent dat, aan de hand van een detailonderzoek van een beperkt aantal declaraties, het daarin aangetroffen bedrag aan onrechtmatigheid met een zekerheid van 95 procent wordt 'vertaald' naar een bandbreedte en een 'meest verwachte fout' aan onrechtmatigheid in het totaal van de declaraties.

In de steekproef bleek circa 11% van de declaraties op de een of andere wijze niet volledig aan alle rechtmatigheidseisen te voldoen. Het niet-rechtmatige deel is financieel vertaald. De onrechtmatigheid omspant diverse oorzaken. Dit betreft:

- hanteren onjuiste afstanden (5,8% van de steekproefomvang);
- ontbreken van bewijsstukken, ten onrechte gedeclareerd (elk 1,6% van de steekproefomvang);
- niet tijdig ingediend en overig (elk 1% van de steekproefomvang).

De oorzaken zijn divers qua ernst. Het hanteren van onjuiste afstanden, niet tijdig indienen en ontbreken van bewijsstukken heeft veelal van doen met onvoldoende bekendheid met het systeem. Ten onrechte declareren (1,6% van de steekproefomvang) kan een andere, zwaardere lading hebben. In 2016 is circa € 104 miljoen aan declaraties verantwoord. Statistisch kan met 95% zekerheid worden geformuleerd dat de onrechtmatigheid ligt tussen de € 2,2 en € 7,1 miljoen, waarbij de 'meest verwachte fout' is bepaald op € 4,4 miljoen. Statistisch is het niet mogelijk om de als geheel bepaalde omvang te verdelen over de individuele categorieën.

De bevindingen uit de steekproef zijn door de externe accountant geverifieerd en correct bevonden. De conclusies vormen de basis om in 2017 meer aandacht te schenken aan zowel de communicatie over procedures en normen als aan de handhaving en fattering.

Parallel aan de uitvoering van de plaatsingsoperatie is een aantal initiatieven genomen om de processen en systemen verder te ontwikkelen en zo de interne controles en de waarborging van de financiële rechtmatigheid in de eigen werkprocessen te verbeteren. Als belangrijkste kunnen worden genoemd:

- De introductie van een *control framework* met een verdeling tussen centrale en decentrale controles, systeemcontroles en *workflow*controles. Het systeem is tijdens een proefproject getest.
- Verbetering van koppelvlakken met andere diensten (functioneel beheer en financiën).
- Een procuratieregeling voor salarisbetalingen.

Bovendien organiseerde het korps ten aanzien van zeven kritieke HRM-processen workshops om deze processen (en specifiek de control en rechtmatigheid in de processen) te verbeteren en de bewustwording bij de betrokken medewerkers te versterken.

Deze initiatieven startten in 2016, maar het volledige invoeringseffect moet nog worden gerealiseerd. Naast een certificering van de interne beheersing van RAET (op basis van ISAE 3402), die deels zekerheid biedt over het systeem voor de salarisverwerking intern, waren daarom aanvullende controlemaatregelen nodig om de financiële rechtmatigheid op het gebied van personele uitgaven voldoende te waarborgen. Op het gebied van diverse processen zijn om die reden audits en handmatige controles uitgevoerd door controllers uit de *second line of defence* en door interne auditors. Waar nodig hebben die tot correcties geleid.

De rollen en autorisaties in de landelijke HRM-applicaties Youforce, Beaufort en Gemal verdienen extra aandacht. In 2016 is bij een aantal autorisaties de beschikbare beslissingsruimte teruggebracht. Uit de uitgevoerde controles bleek dat het proces van personeelsinstroom sterk is verbeterd ten opzichte van 2015. Andere personeelsprocessen, zoals doorstroom en uitstroom, reisdeclaraties en sommige vergoedingen, komen nog voor verbetering in aanmerking. Dit is nu met extra controlewerkzaamheden opgevangen.

In 2016 heeft in het verlengde van de overeengekomen cao een nabetaling plaatsgevonden van de onregelmatigheids-toeslag tijdens verlofperioden over de jaren 2011 tot en met 2015. Daarbij is de interpretatie gehanteerd dat overwerk en verschuivingstoelagen ook tot de grondslag voor de nabetaling mochten worden gerekend. Daarmee is een bedrag van € 770.000 gemoeid. Tijdens het onderzoek van de interne accountant bleek deze interpretatie te ruim. Daarmee is het betreffende bedrag als onrechtmatig bestempeld.

De totale financiële onrechtmatigheid voor de personele uitgaven vormt aanleiding om de hierboven beschreven en reeds ingezette verbetermaatregelen met kracht door te zetten. Daarmee bouwt het korps de processen in de komende periode verder uit om de omspannende controle vooraf te waarborgen.

Subsidies

De politie ontvangt subsidies. Op centraal niveau worden overzichten bijgehouden van de ontvangen subsidies, waarbij de specifieke bestedingsvoorwaarden in kaart zijn gebracht. Met behulp van een risicoanalyse-instrument verricht het korps vanuit de controlfunctie gegevensgerichte controlewerkzaamheden. In 2016 is conform de procedure een aantal dossiers geselecteerd voor controle op rechtmatigheid.

Bijzondere rijksbijdragen

Bij het uitvoeren van de rechtmatigheidstoets is gewerkt conform een intern protocol waarin de gestelde normen zijn opgenomen, inclusief een bijhorend werkprogramma. De bijdragen zijn daarbij getoetst door middel van risicogerichte deelwaarnemingen op de verschillende categorieën.

Treasury

Bij het onderzoek naar de financiële rechtmatigheid hebben interne controles geen grond tot onrechtmatigheid gegeven. Momenteel wordt geëvalueerd of de interne regels rond creditcards nog passend zijn. In 2016 waren de beslaghuizen nog niet volledig in werking. In nauwe samenwerking met de Koninklijke Marechaussee, de beslagautoriteit en de Landelijke bewaring in beslag genomen gelden Openbaar Ministerie (Ligom) is de afwikkeling van het financieel beslag in april 2016 sterk verbeterd en vastgelegd in een interne werkinstructie. Voor de tussenrekening in beslaggenomen gelden is een taskforce in het leven geroepen en samenwerking gerealiseerd met de beslagautoriteit en de Ligom.

In het licht van het voorgaande is in overleg met het Ministerie van V&J de werking van het bestaande Treasurystatuut geëvalueerd. In 2016 stelde het korps vervolgens nieuwe procesbeschrijvingen op, maar die worden pas ingevoerd in 2017 als de nieuwe opzet conform het Inrichtingsplan voor de treasuryfunctie wordt gerealiseerd. Daarom vormde 2016 een overgangsjaar, waarin nog gewerkt is zoals in eerdere jaren.

De conclusie is gerechtvaardigd dat het Treasurystatuut met betrekking tot de rechtmatigheidsaspecten binnen de verantwoordelijke teams goed is ingevoerd en gewaarborgd.

Financieel en materieel beheer

Financieel beheer

Bij de start van het nieuwe korps voerde een extern adviesbureau onderzoek uit naar het financieel beheer van de politie. Daaronder werd in het kader van het onderzoek verstaan: het financieel beheer en die onderdelen van het personele en materiële beheer die een relatie hebben met het financieel beheer. In de rapportage hierover zijn adviezen uitgebracht met betrekking tot de aspecten:

- (geautomatiseerde) systemen;
- processen (administratieve organisatie en interne controle - AO/IC);
- mensen en cultuur;
- management en organisatie.

De aanbevelingen zijn opgenomen in een intern adviesregister voor verbetering van het financieel beheer. Dit register wordt jaarlijks aangevuld met de uitgebrachte aanbevelingen uit het verslag van de certificerende accountant en geschoond van de gerealiseerde verbeteringen in het financieel beheer. De aanbevelingen in dit register zijn voor opvolging toebedeeld aan de verantwoordelijke beleidsdirectie en/of de betreffende PDC-dienst. De interne monitoring op de voortgang verliep via de reguliere planning- en controlcyclus en is daarmee gewaarborgd binnen de organisatie. Dit gaf geen aanleiding om hierover specifiek te rapporteren in de bedrijfsvoeringsparagraaf.

In 2016 is het P/M-onderzoek uitgevoerd. Dit resulteerde onder meer in een aantal adviezen op het gebied van de verdere ontwikkeling van financiële sturing en beheer binnen het korps. Waar de adviezen betrekking hebben op het korps wordt de voortgang per advies gevolgd en periodiek aan de korpsleiding gerapporteerd. De voortgang vormt geen aanleiding tot vermelding in de bedrijfsvoeringsparagraaf.

Bedrijfsvoeringssystemen

Een belangrijk deel van de bedrijfsvoering steunt op informatie uit computersystemen en de daarop geïnstalleerde software. Jaarlijks wordt in samenwerking met het Concernaudit een extern onderzoek gedaan naar de betrouwbaarheid en de continuïteit van deze systemen. Dit onderzoek heeft betrekking op de voor de jaarrekeningcontrole van belang zijnde applicaties, interfaces en IT General Controls van de rekencentra die deze applicaties beheren. De doelstelling van dit onderzoek is het qua opzet, bestaan en werking toetsen van de betrouwbaarheidswaarborgen van de betreffende applicaties, interfaces en IT General Controls.

Uit de onderzoeken komen een aantal dringende verbeterpunten naar voren, die met aanvullende maatregelen zijn opgevangen. De belangrijkste verbeterpunten zijn genoemd in de paragrafen Inkoop en Personeelsuitgaven. Daarnaast stuurde en rapporteerde de IV-kolom structureel op de invoering van de maatregelen. Tevens is een onderzoek gestart naar de samenhang in de bedrijfsvoeringssystemen, om richting te geven aan de verdere uitbouw van de informatievoorziening op dat gebied.

Materieel beheer

In het Besluit beheer politie is met betrekking tot materieel beheer aangegeven dat er beleid voor de administratie van strategische activa dient te zijn. Ten aanzien van cruciale activa zoals wapens en opsporingsapparatuur is dit gerealiseerd. In 2016 startte de politie met het bepalen van haar strategische activa op basis van een risicoanalyse. Daarbij is gebruikgemaakt van de kennis en ervaringen van vergelijkbare organisaties zoals Defensie.

Daarnaast is in 2016 aandacht besteed aan de inrichting van de registratie van voertuigen en huisvesting. De komende periode ontwikkelt het korps de registratie op strategische en overige activa verder. De voormalige korpsen voerden de administratie ten behoeve van het bewaken van de aanwezigheid van materiële vaste activa op uiteenlopende wijze uit. Bij de overgang van de administraties van de voormalige korpsen naar de financiële administratie van de nieuwe organisatie is besloten om de bewaking van de strategische activa te beleggen bij de facilitaire en IV-functie. De aansluiting van de administraties van Facility Management en Informatievoorziening met de financiële administratie krijgt de komende jaren extra aandacht.

Totstandkoming beleidsinformatie

De beleidsinformatie ten aanzien van formatie en bezettingsgegevens in de jaarrekening komt uit het centrale personeelsregistratiesysteem dat met ingang van 2015 in gebruik is genomen. Op de controle van de bezettingsgegevens is in de lijn (*first line of defence*) functiescheiding van toepassing en heeft interne controle plaatsgevonden. Daarnaast is de informatie beoordeeld door onderdelen van de controlorganisatie (*second line of defence*) en getoetst door de interne auditafdeling (*third line of defence*). Bij deze interne toets is vastgesteld dat de verantwoorde formatie- en bezettingsgegevens betrouwbaar en controleerbaar zijn.

Misbruik en oneigenlijk gebruik

Integriteit is voor de politieorganisatie een belangrijke waarde. Hoewel van alle overheidsorganisaties mag worden verwacht dat zij integer handelen, geldt dit zeker voor de politie. Het geweldsmonopolie, de handhaving van regels en de mogelijkheid mensen hun vrijheid te ontnemen, scheppen een extra verantwoordelijkheid. Daarom moeten organisatie en medewerkers het goede voorbeeld geven. Signalen van mogelijke normschendingen onderzoekt de politie dan ook altijd gedegen. Voor politiemensen die over de schreef gaan, is geen plaats meer in de organisatie. De Jaarverantwoording 2016 gaat op de pagina's 73-76 in op dit aspect.

Bij plichtsverzuim zijn disciplinaire of andere maatregelen genomen. Naast deze repressieve aanpak is er veel aandacht voor het ondersteunen van het morele bewustzijn en het bevorderen van integer handelen. De kapstok hiervoor vormt het Integriteitsbeleid 2014-2017. Nieuwe medewerkers leggen bij indiensttreding een eed of belofte af en worden voorafgaand aan hun aanstelling gescreend. Daarnaast zijn er bij de uitvoering van relevante bedrijfsvoeringsprocessen diverse maatregelen voor interne controle ingericht en uitgevoerd, waaronder het vierogenprincipe.

De minister van V&J trof in 2015 tal van maatregelen met betrekking de opzet en werking van het integriteits-, screening en autorisatiebeleid, evenals het beleid om onjuist gebruik van politiestructuren tegen te gaan. Deze maatregelen zijn door het korps adequaat opgepakt en in werking gebracht. De Inspectie van Veiligheid en Justitie verrichtte onderzoek naar de opvolging hiervan. De bevindingen leidden niet tot aanvullende maatregelen. Daarnaast is in 2016 een strafrechtelijk onderzoek ingesteld in verband met bestedingen van leden van de Centrale Ondernemingsraad. Dit onderzoek is nog in volle gang. Conclusies kunnen derhalve nog niet worden getrokken.

Bij de uitvoering van de 18-maandenregeling zijn in 2015 de risico's geïnventariseerd met betrekking tot misbruik en oneigenlijk gebruik van deze regeling. Een van de voorwaarden is dat medewerkers die gebruikmaken van de 18-maandenregeling (art. 55aa BARP) gekort worden indien zij inkomsten genieten die zij nog niet hadden voordat zij gebruikmaakten van de regeling. Om te beoordelen in hoeverre er neveninkomsten waren, zijn in 2016 opgaven opgevraagd bij medewerkers die gebruikmaken van de regeling. Een volgende uitvraag vindt in het tweede halfjaar van 2017 plaats.

Overige

Op basis van de beschikbare informatie zijn geen overige van belang zijnde tekortkomingen geconstateerd, die om vermelding in de bedrijfsvoeringsparagraaf vragen.

Gebeurtenissen na balansdatum

Na 31 december 2016 hebben zich de volgende gebeurtenissen voorgedaan die relevant zijn voor het vermelden in deze jaarrekening.

Inbedding Politieacademie

In de wetswijziging van de Politiewet 2012 op 25 mei 2016 is de inbedding van de Politieacademie in het politiebestedel geregeld. Deze wijziging is in werking getreden per 1 januari 2017. Dit betekent dat alle rechten en plichten samen met de activiteiten en het personeel over zijn gekomen naar het korps. De impact op de jaarrekening 2016 blijft beperkt tot een toelichting in de gebeurtenissen na balansdatum.

Voor 2017 leidt de inbedding van de Politieacademie tot de onderstaande gevolgen:

Een inbrengbalans waarbij een juiste vertaling naar de grondslagen van het korps plaatsvindt, dient te worden opgesteld en conform de Jaaraanschrijving 2017 door een externe accountant van de politie te worden gecontroleerd.

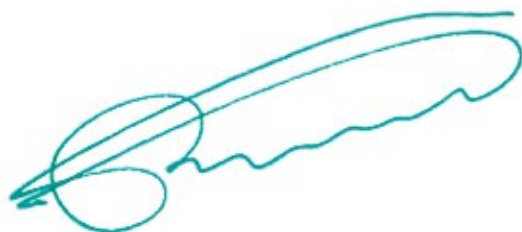
De inrol van de financiële administratie in het financieel systeem van de politie zal plaatsvinden in 2017. Een externe accountant zal de conversie beoordelen. Een strakke afgrenzing van bevoegdheden in de processen en systemen bij de overgang van de Politieacademie naar de politie is daar bij van belang. Hiermee wordt mogelijke functievermenging in de periode van overgang voorkomen.

De overgang leidt tot verhoging van de omvang van de activa en passiva in de balans van de politie met circa € 240 miljoen. In eerste aanleg heeft de inbedding een positieve impact op de vermogenspositie van het korps van circa € 30 miljoen. Dit bedrag zal deels worden ingezet ter dekking van begrote uitgaven van de voormalige Politieacademie in de periode 2017-2021.

Ondertekening

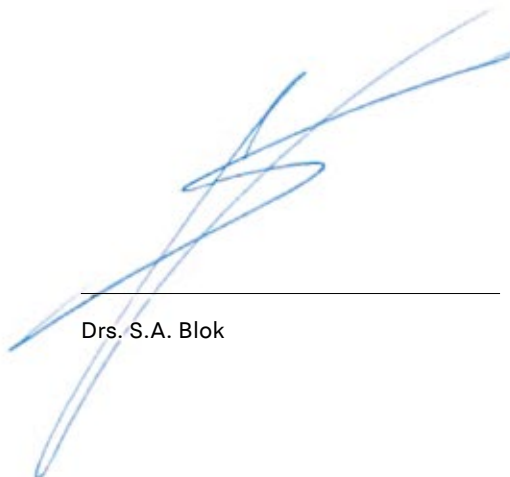
Den Haag, 3 mei 2017,

De korpschef van politie,

Drs. E.S.M. Akerboom MPM

De minister van Veiligheid en Justitie,

Drs. S.A. Blok

Overige gegevens

9

Verwerking saldo/ resultaatbestemming

Verwerking saldo/resultaatbestemming

In het Besluit financieel beheer politie is opgenomen dat het eigen vermogen van de politie uitsluitend bestaat uit een algemene reserve. Daarnaast is als overgangsbepaling opgenomen dat tot een door de minister van V&J te bepalen tijdstip tevens een bestemmingsreserve ICT is toegestaan. Het exploitatieresultaat van enig jaar wordt, na mutatie van de bestemmingsreserves, toegevoegd of onttrokken aan de algemene reserve.

10

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: de Minister van Veiligheid en Justitie

Verklaring over de jaarrekening 2016

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de in deze jaarverantwoording opgenomen jaarrekening 2016 een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van de Politie op 31 december 2016 en van het resultaat, de kasstromen en de financiële rechtmatigheid over 2016 in overeenstemming met het Besluit financieel beheer politie en de bepalingen bij en krachtens de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT).

Wat we hebben gecontroleerd

Wij hebben de in jaarverantwoording opgenomen jaarrekening 2016 van de Politie te Den Haag ('de Politie') gecontroleerd. De jaarrekening bestaat uit:

- de exploitatierekening over het jaar geëindigd op 31 december 2016;
- de balans per 31 december 2016;
- het kasstroomoverzicht over het jaar geëindigd op 31 december 2016;
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen; en
- de bedrijfsvoeringsparagraaf

Het stelsel voor financiële verslaggeving dat is gebruikt voor het opmaken van de jaarrekening is het Besluit financieel beheer politie en de bepalingen bij en krachtens de WNT.

Benadrukking van de financiële rechtmatigheidsverantwoording in de jaarrekening

Wij vestigen de aandacht op het onderdeel financiële rechtmatigheidsverantwoording in de bedrijfsvoeringsparagraaf op pagina 132 van de jaarrekening, waarin de bevindingen betreffende de financiële rechtmatigheid nader uiteengezet zijn. Hieruit is af te leiden dat op grond van de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen, voor zover in het controleprotocol voor de jaarrekening politie toetsing wordt verlangd, voor € 321 miljoen aan bestedingen onrechtmatig zijn aangemerkt. De rechtmatigheidsfouten betreffen voor € 316 miljoen het niet voldoen aan de bestedingsregels zoals opgenomen in de Aanbestedingswet 2012.

Ons oordeel is niet aangepast als gevolg van deze aangelegenheid.

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V., Fascination Boulevard 350, 3065 WB Rotterdam, Postbus 8800, 3009 AV Rotterdam
T: 088 792 00 10, F: 088 792 95 33, www.pwc.nl

'PwC' is het merk waaronder PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. (KvK 34180285), PricewaterhouseCoopers Belastingadviseurs N.V. (KvK 34180284), PricewaterhouseCoopers Advisory N.V. (KvK 34180287), PricewaterhouseCoopers Compliance Services B.V. (KvK 51414406), PricewaterhouseCoopers Pensions, Actuarial & Insurance Services B.V. (KvK 54226368), PricewaterhouseCoopers B.V. (KvK 34180289) en andere vennootschappen handelen en diensten verlenen. Op deze diensten zijn algemene voorwaarden van toepassing, waarin onder meer aansprakelijkheidsvoorwaarden zijn opgenomen. Op leveringen aan deze vennootschappen zijn algemene inkoopvoorwaarden van toepassing. Op www.pwc.nl treft u meer informatie over deze vennootschappen, waaronder deze algemene (inkoop)voorwaarden die ook zijn gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel te Amsterdam.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden, het controleprotocol voor de jaarrekening politie en het controleprotocol WNT vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Onafhankelijkheid

Wij zijn onafhankelijk van de Politie zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assuranceopdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Verklaring betreffende de in de jaarverantwoording opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat de jaarverantwoording andere informatie die bestaat uit:

- voorwoord;
- samenvatting;
- het jaarverslag;
- de overige gegevens;
- Bijlagen bij de jaarrekening, zijnde:
 - Bijlage I: Staat van overdrachten en bestedingen (rijks)bijdragen;
 - Bijlage II: Besteding bijdragen vorming nationale politie;
 - Bijlage III: Meerkosten Aanvalsprogramma Informatievoorziening Politie en
 - Bijlage IV: Recherchesamenwerkingsteam (RST)

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van het Besluit beheer politie en het Besluit financieel beheer politie is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

De korpschef is verantwoordelijk voor het opmaken van de andere informatie, waaronder het jaarverslag, de overige gegevens en de bijlagen in overeenstemming met het Besluit beheer politie en het Besluit financieel beheer politie.

Verantwoordelijkheden van de korpschef

De korpschef is verantwoordelijk voor:

- het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Besluit financieel beheer politie en de bepalingen bij en krachtens de WNT;
- het afleggen van verantwoording aan de Minister over de financiële rechtmatigheid en het in dat kader opstellen van de financiële rechtmatigheidsverantwoording op die onderdeel uitmaakt van de bedrijfsvoeringsparagraaf;
- een zodanige interne beheersing die de korpschef noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet de korpschef afwegen of de Politie in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van het genoemde verslaggevingsstelsel moet de korpschef de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling. De korpschef moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de Nationale Politie haar bedrijfsactiviteiten kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheid voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel. Ons controleoordeel beoogt een redelijke mate van zekerheid te geven dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat. Een redelijke mate van zekerheid is een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle afwijkingen ontdekken. Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen.

Een meer gedetailleerde beschrijving van onze verantwoordelijkheden is opgenomen in de bijlage bij onze controleverklaring.

Den Haag, 4 mei 2017
PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Origineel getekend door M. van Ginkel RA

Bijlage bij onze controleverklaring over de jaarrekening 2016 van de Politie

In aanvulling op wat is vermeld in onze controleverklaring hebben wij in deze bijlage onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening nader uiteengezet en toegelicht wat een controle inhoudt.

De verantwoordelijkheden van de accountant voor de controle van de jaarrekening

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, het controleprotocol voor de jaarrekening politie, het controleprotocol WNT, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze doelstelling is om een redelijke mate van zekerheid te verkrijgen dat de jaarrekening vrij van materiële afwijkingen als gevolg van fouten of fraude is. Onze controle bestond onder andere uit:

- Het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de Politie;
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door de korpschef en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- Het vaststellen dat de door de korpschef gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de Politie zijn bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een organisatie haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen en het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met de korpschef en de minister van V&J onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bevestigen aan de korpschef en de minister van V&J dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met hen over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Bijlagen bij de jaarrekening

Bijlagen bij de jaarrekening

I: Staat van overdrachten en bestedingen (rijks)bijdragen

Bedragen x € 1.000

Staat van overdrachten en bestedingen van (rijks)bijdragen

Onderwerp	Saldo per 1 januari 2016 a	Ontvangen in boekjaar b	Totaal beschikbaar c(=a+b)	Besteed in het boekjaar ⁷ d	Restitutie e	Saldo per 31 december 2016 f (=c-d-e)
Algemene bijdrage V&J	-	4.938.900	4.938.900	4.956.303	-17.403	-
Algemene bijdrage V&J ⁶	-	4.938.900	4.938.900	4.956.303	17.403-	-
Bijzondere bijdragen V&J	40.042	204.566	244.608	181.945	8.828	53.834
112 verbetertraject	1.800	-	1.800	57	-	1.743
Aanpak kinderpornografie (NPKK)	8	50	58	58	-	-
Afpakken	-	7.566	7.566	253-	7.819	-
Asielinstroom (registratie)	-	17.000	17.000	4.920	-	12.080
Beheer ID-module	529	1.400	1.929	1.357	-	571
Burgernet 2.0	600	-	600	-	-	600
Contourennota opsporing	-	10.000	10.000	6.011	-	3.989
CTER	-	1.500	1.500	105	-	1.395
Cybercriminaliteit	4.957	13.800	18.757	9.787	-	8.970
Dierenpolitie	306	-	306	306	-	-
DSI	4.490	45.718	50.208	43.351	-	6.857
EUPST	20	-	20	20	-	-
FEC	-	1.067	1.067	1.067	-	-
Financial Intelligence Unit (FIU)	-	1.157	1.157	1.157	-	-
Kinderpornografie en kinderseksstoerisme	1.504	-	1.504	508	-	996
Korpscheftaken	11	-	11	-	11	-
LMO landelijke projectkosten	7.084	4.000	11.084	2.142	-	8.942
LMO regionale projectkosten	10.134	-	10.134	5.800	-	4.334
MEOS fase II	1.314	-	1.314	1.129	-	184
Peseta	2	-	2	-	2	-
Programma Antwoord op geweld	1.139	-	1.139	146	993	-
Programma Intelligence	1.055	-	1.055	145	-	911
Speekseltesters	750	-	750	4	-	746
TBO	1.000	-	1.000	1.000	-	-
Team VHT	-	48.456	48.456	48.456	-	-
Team VHT (handhavingsmiddelen)	2.327	-	2.327	2.327	-	-
Uitvoering Hoekstra	-	1.253	1.253	755	-	498
Vorming nationale politie/PDC	3	51.410	51.413	51.410	3	-
Weerbaarheid	1.010	189	1.199	180	-	1.019

6. Conform de bepalingen in het Besluit Financieel Beheer Politie komen algemene bijdragen altijd volledig ten gunste van het resultaat in enig boekjaar. Van de ontvangsten algemene bijdragen is € 553 besteed aan TBO en RST (TGO Drum).

7. Als gevolg van investeringsbijdragen en bestedingen via de balans zijn de totale bestedingen niet gelijk aan de bestedingen in de exploitatie. Aansluiting met exploitatierekening:

Bijzondere bijdragen V&J: het verschil tussen de in de exploitatierekening verantwoorde bate uit hoofde van de bijzondere bijdragen ad € 178.108 en het bedrag besteed in het boekjaar betreft de besteding van investeringssubsidies voor in totaal € 3.838.

Overige bijdragen V&J: het verschil tussen de in de exploitatierekening verantwoorde bate uit hoofde van de overige bijdragen ad € 99.781 en het bedrag besteed in het boekjaar betreft de besteding van investeringssubsidies in met name het Meldkamerdomein van in totaal € 34.264.

Bedragen x €1.000

Staat van overdrachten en bestedingen van (rijks)bijdragen

Onderwerp	Saldo per 1 januari 2016 a	Ontvangen in boekjaar b	Totaal beschikbaar c(=a+b)	Besteed in het boekjaar ⁷ d	Restitutie e	Saldo per 31 december 2016 f (=c-d-e)
Overige bijdragen V&J	95.848	145.208	241.056	134.045	15.963	91.048
Amber Alert	392	1.191	1.583	1.177	-	406
AVS	-	300	300	300	-	-
Beheerskosten Politieonderwijsraad (POR)	97	790	887	481	-	407
Best of three worlds	122	-	122	-	-	122
Big Data	-	50	50	-	-	50
Burgernet	1.324	2.500	3.824	1.928	-	1.896
Coördinatie uitzendingen	-	427	427	427	-	-
Digitaal werken vreemdelingenketen	-	1.225	1.225	-	-	1.225
FIU	449	4.045	4.494	4.262	-	232
FIU BES	4	135	140	140	-	-
GMS	1.231	1.778	3.009	1.437	-	1.571
Landenprogramma's	1.633	1.200	2.833	1.074	-	1.759
Meldkamerdomein	56.690	108.512	165.203	94.917	-	70.286
Meldkamerdomein projecten	-	1.626	1.626	-	-	1.626
PIDS	-	52	52	8	-	44
Pilot herstelbemiddeling	114	-	114	93	21	-
Pilot Persoonsgerichte Executie (PGE)	-	23	23	23	-	-
Professionalisering politieaanpak uitgaansgeweld	126	-	126	43	-	83
Project European Firearms Experts (EFE)	29	-	29	22	-	7
Randapparatuur	410	-	410	410	-	-
Recht doen aan slachtoffers	160	608	768	421	-	347
RST	-	14.479	14.479	13.287	-	1.193
RST Duradero	-	543	543	514	-	29
RST extra bijdrage	85	85	170	120	-	50
Team Dreigingsmanagement	80	347	427	185	-	242
Uitbuiting Romakinderen	61	41	102	40	-	62
Uitzendingen	5.052	7.400	12.452	3.680	5.052	3.720
Vergoeding gebruik werkplekken OM	-	680	680	680	-	-
Veilig ondernemen	-	40	40	12	-	28
Wet middelen test	497	185	682	78	-	604
Bijdragen NCTV	3.278	520	3.798	3.013	-	785
Bijdragen overige departementen	1.764	1.764-	-	-	-	-
Overige bijdragen V&J	22.249	1.810-	20.440	5.276	10.891	4.273
Overige bijdragen (o.a. gemeenten en derden)	8.670	15.329	24.000	12.680	1.410	9.910
EU subsidies	2.628	1.706	4.334	1.066	176	3.091
SAOP	2.518	990	3.508	1.662	193	1.653
Bijdragen overige departementen	1.710	5.774	7.484	5.450	-	2.034
Overige bijdragen (gemeenten en derden)	1.815	1.266	3.081	1.920	1.041	120
TBO	-	5.593	5.593	2.582	-	3.011
Totaal (rijks)bijdragen	144.560	5.304.003	5.448.564	5.284.974	8.798	154.791

II: Besteding bijdragen vorming nationale politie

Overzicht besteding in 2016

Exploitatierekening (reorganisatie in 2016)	Bedragen x € 1.000		
	Jaarrekening 2016	Begroting 2016	Jaarrekening 2015
Bijdragen			
Bijdragen V&J	51.410	83.100	110.334
Overige bijdragen	-	-	-
Totaal bijdragen	51.410	83.100	110.334
Exploitatiekosten			
Personeel	45.217	113.550	98.603
Rente	-	-	-
Opleiding en vorming	1.890	3.600	1.609
Huisvesting	3.601	3.600	3.412
Vervoer	-8	-	8
Verbindingen en automatisering	179	-	239
Geweldsmiddelen en uitrusting	-	-	-
Operationeel	107	-	91
Beheer	5.217	8.750	6.372
Totaal exploitatiekosten	56.203	129.500	110.334
Resultaat uit normale bedrijfsvoering	-4.793	-46.400	-
Buitengewone lasten	-	-	-
Buitengewone baten	-	-	-
Exploitatieresultaat	-4.793	-46.400	-

Toelichting

Voor de vorming van nationale politie stelde het Ministerie van V&J specifieke bijdragen beschikbaar om de tijdelijke frictiekosten op te vangen. Het gaat hoofdzakelijk om vergoedingen voor vertrekstimuleringsregelingen, kosten van outplacement en omscholing, vergoedingen voor extra woon-werkverkeer en programmakosten voor de vorming van de eenheden en het PDC.

De bestedingen in 2016 betroffen de uitvoering van de deelrealisatieplannen van de eenheden en projecten en programma's uit het realisatieplan PDC, de kosten van de vertrekstimuleringsregeling voor de domeinen Leiding en Ondersteuning en de kosten vanuit Bezwaar en Beroep Personele Reorganisatie. Daarnaast werden kosten gemaakt voor de tegemoetkomingen woon- werkverkeer in het kader van het LSS.

De lagere bestedingen in 2016 ten opzichte van de begroting vloeiden primair voort uit de kosten die al in 2015 zijn gemaakt (18-maandenregeling). Daarnaast is door de latere verplaatsing van medewerkers in minder mate een beroep gedaan op de beschikbare vergoedingen voor extra woon-werkverkeer.

III: Meerkosten Aanvalsprogramma Informatievoorziening Politie

Overzicht meerkosten Aanvalsprogramma IV in 2016

Bedragen x € 1.000

Exploitatierkening (Bijgesteld Aanvalsprogramma Informatievoorziening Politie in 2016)

	Jaarrekening 2016	Begroting 2016	Jaarrekening 2015
Bijdragen			
Bijdragen V&J	-	-	-
Overige bijdragen	-	-	-
Totaal bijdragen	-	-	-
Exploitatiekosten			
Personeel	14.747	6.500	30.486
Rente	-	-	-
Opleiding en vorming	5	-	147
Huisvesting	102	-	321
Vervoer	-	-	-
Verbindingen en automatisering	40.330	82.981	67.000
Geweldsmiddelen en uitrusting	-	-	-
Operationeel	7	-	9
Beheer	663	-	525
Totaal exploitatiekosten	55.854	89.481	98.488
Resultaat uit normale bedrijfsvoering	-55.854	-89.481	-98.488
Buitengewone lasten	-	-	-
Buitengewone baten	-	-	-
Exploitatieresultaat	-55.854	-89.481	-98.488

Toelichting

Het Aanvalsprogramma Informatievoorziening Politie (AVP) startte eind 2011 in opdracht van de minister van V&J en kent een meerjarig financieel kader van € 374 miljoen. In de begroting 2016 was € 89 miljoen kosten opgenomen voor het AVP. De gerealiseerde bestedingen voor het AVP bedroegen € 56 miljoen. Een deel van het begrote bedrag (€ 11 miljoen) was naar voren gehaald en al in 2015 besteed.

De begroting gaat uit van veelal materiële uitgaven. In de uitvoering van het AVP vond in 2016 een verschuiving plaats van middelen van verbindingen en automatisering naar externe inhuur.

IV: Recherchesamenwerkingsteam (RST)

Exploitatierkening RST

Exploitatierkening RST	Bedragen x € 1.000		
	Jaarrekening 2016	Begroting 2016	Jaarrekening 2015
Bijdragen			
Bijdragen	18.055	23.771	15.145
Totaal bijdragen	18.055	23.771	15.145
Exploitatiekosten			
Personeel	9.272	14.183	7.206
Rente	-	-	-
Opleiding en vorming	511	380	302
Huisvesting	1.279	1.445	1.144
Vervoer	704	906	591
Verbindingen en automatisering	3.087	3.225	2.744
Geweldsmiddelen en uitrusting	54	54	7
Operationeel	2.557	3.170	1.913
Beheer	591	408	1.238
Totaal exploitatiekosten	18.055	23.771	15.145
Resultaat uit normale bedrijfsvoering	-	-	-

- In de Jaarrekening 2015 zijn de afschrijvingen apart verantwoord. Om aansluiting te houden met de verantwoordingsmodellen van de politie werden de afschrijvingslasten opgenomen onder de economische categorieën. De vergelijkende cijfers zijn hier op aangepast.
- In de Jaarrekening 2016 is het TBO opgenomen in de RST-bijlage. Reden hiervoor is dat het TBO organisatorisch onderdeel vormt van het RST.
- Van de in deze bijlage opgenomen bijdragen 2016 is € 17.442 ontvangen van het Ministerie van BZK. Bijlage 1 volgt daarentegen de indeling van de jaaraanschrijving van het Ministerie van V&J.

Bedragen x € 1.000

Activa	31 december 2016	31 december 2015
Vaste Activa		
Materiële vaste activa	2.229	2.704
Financiële vaste activa	-	-
Totaal vaste activa	2.229	2.704
Vlottende Activa		
Vorraden	-	-
Vorderingen en overlopende activa	313	2.708
Rekening-courant politie	1.875	-
Liquide middelen	1.540	1.540
Totaal vlottende activa	3.728	4.248
Totaal activa	5.957	6.952

Passiva	31 december 2016	31 december 2015
Eigen Vermogen		
Algemene reserve	-	-
Bestemmingsreserves	-	-
Totaal eigen vermogen	-	-
Vorzieningen	-	-
Langlopende Schulden	-	-
Kortlopende Schulden		
Kortlopende deel leningen	-	-
Openstaande (rijks)bijdragen	4.283	-
Schulden personeel	901	584
Crediteuren en overlopende posten	773	922
Rekening-courant politie	-	5.446
Liquide middelen	-	-
Totaal kortlopende schulden	5.957	6.952
Totaal passiva	5.957	6.952

Alle cijfers op de foto's op de pagina's 6, 14, 22, 36, 48, 56 en 88 zijn geschilderd met verwijderbare verf. Uiteraard zijn de locaties na de fotoshoot schoongemaakt en netjes achtergelaten.

